

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

86261

TÜRK İSPANYOL İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE
AHMED VASIF EFENDİ'NİN İSPANYA ELÇİLİĞİ
(1787-1788)

86261

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melek ÖKSÜZ

EYLÜL-1998

TRABZON

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
TRABZON MERKEZİ

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

TÜRK İSPANYOL İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE
AHMED VASIF EFENDİ'NİN İSPANYA ELÇİLİĞİ
(1787-1788)

Melek ÖKSÜZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce
"Bilim Uzmanı (Tarih)"
Ünvanının Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 11.08.1998

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 16.09.1998

Tez Danışmanı : Doç.Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA,

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Kemal ÇİÇEK

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. A. Zafer GÖKÇAKAN

Eylül-1998

TRABZON

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Bu tez çalışması Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans programında yapılmıştır.

Elçiler ve sefaretnameler alanında yapılan çalışmalarda son zamanlarda önemli bir artış gözlenmektedir. Biz de yapmış olduğumuz çalışmayla bu kapsama dahil olmak istedik.

İspanya Sefaretnamesi, 1787 Osmanlı-Rus Savaşı'nın arefesinde- 1768-1774 savaşında Rus donanmasının Cebeli Tarık Boğazı'nı geçerek Çeşme'de Osmanlı donanmasını yakmış olmasının acı tecrübesi henüz hafızalarda canlılığını muhafaza ettiği bir dönemde- jeopolitik ve jeostratejik duyarlılığın bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktadan hareketle ve Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren dış ilişkilerinde denge politikasını başlatmasını da dikkate alarak Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya Sefaretnamesini tahlil etmeye çalıştık. Diplomasi ilmi içerisinde sefaretnamelerin ne kadar önemli olduğu sürekli aklımızda tuttuğumuz ve zihnimizde tartıştığımız bir olguydu.

Konunun seçiminde ve çalışmalarım süresince öneri, destek ve katkılarını gördüğüm Hocam Doç. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA ile eşim Dr. Hikmet ÖKSÜZ'e teşekkürü bir borç bilirim.

Trabzon, Eylül 1998

Melek ÖKSÜZ

01. İçindekiler

Sayfa Nr

0. SUNUŞ.....	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV
02. Özet.....	VII
03. Summary.....	VIII
04. Kısaltmalar Listesi.....	IX

GİRİŞ.....	1-3
------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI DEVLETİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİNİN KÖKENİ VE TÜRK İSPANYOL İLİŞKİLERİ.....	4-31
10. Dış Teşkilatlanmanın Gelişmesi ve Elçilikler.....	4
100. Osmanlı Elçilerinin Yabancı Devletlere Gönderiliş Sebepleri.....	8
101. Osmanlı Devleti'nin Yabancı Devletler Hakkında Haber Alma Kaynakları.....	9
102. Elçi Seçmekte Gözetilen Noktalar.....	12
103. Elçilerin Aldığı Payeler ve Maiyetleri.....	13
11. Sefaretnameler.....	14
110. Sefaretnamelerin Sınıflandırılması.....	16
111. Sefaretnamelerde Konunun İşlenişi.....	20
112. Sefaretnamelerin Osmanlı Diplomasisindeki Yeri ve Önemi.....	22

12. İspanya Tarihi.....	24
120. Osmanlı-İspanyol İlişkileri.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

2. AHMED VASIF EFENDİ	32-44
20. Hayatı	32
21. Kişiliği.....	37
22. Eserleri	39
23. Vasıf'ın İspanya Elçiliğine Sebep Olan Hadiseler.....	40
24. İspanya Sefaretnamesinin Özellikleri.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AHMED VASIF EFENDİ'NİN YOLCULUĞU VE DİPLOMATİK FAALİYETLERİ	45-64
30. Karantina Meselesi.....	45
31. Ahmed Vasıf Efendi'nin Barselona ve Granka'daki Faaliyetleri	48
32. Ahmed Vasıf Efendi'nin Granka'daki Diplomatik Faaliyetleri.....	52
320. Ahmed Vasıf Efendi'nin Başvekil İle Görüşmesi.....	56
33. Hediyeler Meselesi.....	57
34. Ahmed Vasıf Efendi'nin Diğer Etkinlikleri.....	60
340. İskorya = San Lorenzo de El Escorial Hakkındaki Gözlemleri.....	61
341. Ahmed Vasıf Efendi'nin Kral İle Sürek Avına Çıkması.....	61
35. Ahmed Vasıf Efendi'nin Başkent Madrid'deki Faaliyetleri ve Dönüşü	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AHMED VASIF EFENDİ'NİN İSPANYA HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	65-83
40. Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya Tarihi Hakkında Verdiği Bilgiler	65
41. Askeri Durum	68
42. Sosyo-Ekonomik Durum.....	71
43. İspanyol Halkı	74
44. İspanya'da İslami Dönemden Kalma Eserler: Kütüphaneler	75
45. İspanya-Yeni Dünya İlişkileri (Yeni Dünyanın Sömürgeleştirilmesi).....	77
46. İspanya-Cezayir İlişkileri	79
5. SONUÇ	84-86
YARARLANILAN KAYNAKLAR	87-95
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

Devletlerarası ilişkilerin düzenlenmesinde, milli çıkarların korunması ve gösterilmesinde ve dış dünyadaki gelişmelerin takip edilmesinde diplomasi çok önemli bir faktördür. Osmanlı Devleti, dış diplomasi teşkilatını yani daimi elçilikleri oluşturuncaya kadar bu özellikleri zaman zaman değişik ülkelere göndermiş olduğu elçilerle sağlamaya çalışmıştır. Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya Elçiliği de bunlardan birisidir.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yaşanmış olan Çeşme Faciası ve Küçük Kaynarca Andlaşması'nın Osmanlı Devleti'nin hükümlerlik haklarına ve toprak bütünlüğüne yönelik tahripkar sonuçları Osmanlı Devleti'ni 18. asrın son çeyreğinde uluslararası ilişkilerde denge politikası izlemeye zorlamıştır.

Ahmed Vasıf Efendi'nin 1787'deki İspanya Elçiliği hem 1782 tarihli Ticaret ve Tarafsızlık Andlaşması'nın teyidini sağlamak hem de Rusya ile tutuşacağı savaşın arefesinde İspanya'nın dostluğuna doymuş olduğu ihtiyaçtan kaynaklanıyordu.

Ahmed Vasıf Efendi'nin yaklaşık onbuçuk ay süren elçiliğinin sonunda ortaya çıkan sefaretname, genel sefaretname türünden olup o tarihe kadar İspanya'ya yönelik ilk ve tek sefaretname olma özelliğine de sahiptir.

Bu tez Ahmed Vasıf Efendi'nin seyahati, İspanya'ya dair görüş ve izlenimleri; özellikle İspanya'daki askeri, mali, politik, idari kurum ve teşkilatlar ile İspanya'nın sosyo-kültürel hayatına dair görüşlerini aktardığı İspanya Sefaretnamesi'ni detaylı bir şekilde incelemektedir.

03. Summary

Diplomacy is a major factor in the conduct of international relations, the protection of national interests and the observation of foreign affairs in the world. The Ottoman Empire was not a part of the European originated diplomatic system until the establishment of the first permanent embassy in London in 1793. However, Sublime Porte dispatched many ambassadors abroad on ad hoc basis for specific purposes from the earliest period. One of the channels for the Ottomans to conduct their foreign relations was through temporary embassies. The embassy of Ahmed Vasıf Efendi to Spain in 1787 was an example of this kind.

The Ottoman Empire was badly defeated by the Russians (1768-1774). The disaster of Çeşme (1770) and humiliating peace treaty of Küçük Kaynarca (1774) shattered the Ottoman supremacy in her territories and terribly damaged the integrity of the Ottoman Empire. Therefore at the last quarter of the Eighteenth Century the Sublime Porte found it inevitable to conduct a foreign policy on the basis of balance of powers in order to lessen foreign intervention and maintain integrity endangered by this treaty.

Ahmed Vasıf Efendi's embassy to Spain aimed to confirm the continuation of Turco-Spanish commercial treaty of 1782 and also to obtain the support of Spanish government forthcoming war against Russia, because Russian navy with the help of England crossed the Gibraltar and destroyed the Ottoman navy in Çeşme during the last Russian war.

The embassy of Ahmed Vasıf Efendi approximately lasted for ten and half months. He wrote his embassy's account or ambassadorial report and handed over to his masters in the Sublime Porte. His ambassadorial report is called İspanya Sefaretnamesi and is the only one relating Spain in its kind. This account is one of the good examples of ambassadorial report in style. This thesis examines in detail the accounts of Ahmed Vasıf Efendi's İspanya Sefaretnamesi, in which he describes his voyage, views and impressions of Spain and Spanish institutions in particularly the military, financial, political, administration organizations and socio-cultural life.

04. Kısaltmalar Listesi

Age	:	Adı geen eser
Agm	:	Adı geen makale
Ans	:	Ansiklopedi
A.Ü.	:	Ankara Üniversitesi
Bkz	:	Bakınız
C	:	Cilt
Çev	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Haz	:	Hazırlayan
İA	:	İslam Ansiklopedisi
OTAM	:	Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
S	:	Sayfa
Sad	:	Sadeleştiren
ts	:	Tarihsiz
TTK	:	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Bir zamanların dünya devleti Osmanlı, tarih sahnesinde ve diplomasi alanında ağırlıklı bir yer işgal etmiştir. 21. yüzyıla gireceğimiz şu günlerde bile zaman zaman “Osmanlı” adı referans olarak kullanılmakta olup güncel olaylarla karşılaştırmaya tabi tutulmaktadır.

Hakim olmuş olduğu coğrafya, etki alanı ve ortaya koymuş olduğu medeniyeti ile Osmanlı Devleti tarih sahnesinde Roma İmparatorluğu ile birlikte müstesna bir yer tutmaktadır. Büyük Britanya İmparatorluğu da bu kapsamda değerlendirmeye alınmaktadır.

Tarihteki bu büyük devletlerin, güçlerini özellikle askeri kuvvetlerine borçlu olduklarını söyleyebiliriz. Fakat askeri gücün yanısıra siyaset faktörünü ve özellikle dış politika ve diplomasi etkenini de unutmamak lazım.

Diplomasi, dış ilişkileri elçiler veya temsilciler vasıtasıyla idare etmek sanatı olarak tarif edildiğine göre elçilerin faaliyetleri, yazdıkları hatıralar ve düzenledikleri raporlar *-ki bunlara sefaretname adı verilir-* son derece önemlidir. Özellikle daimi elçiliklerin oluşturulmasına kadar geçen sürede zaman zaman gönderilen elçiler, devletlerarası ilişkilerin düzenlenmesinde birinci derecede öneme sahipti. Bu sayede Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarından itibaren uluslararası diplomasi usullerine rahatlıkla iştirak etmiş, dış siyasetini şekillendirme imkanını bulmuştur.

Osmanlı sefirleri ve sefaretnameleri ile şimdiye kadar birçok ilim adamı meşgul olmuş, ortaya eserler konmuş ve makaleler yazılmıştır. Fakat bütün bu çalışmalara rağmen yazma sefaretnameler konusu hala araştırmacılar için büyük zenginlik arz etmektedir. İşte bu sebeple biz de, bu çalışmalara bir yenisini ilave edebilmek amacıyla henüz neşredilmemiş olup, İstanbul, Fatih Millet Kütüphanesi, 818 numaradaki yazma nüshasını elde ettiğimiz Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya Sefaretnamesini ele aldık. Vasıf'ın Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar geçen sürede, İspanya'ya gönderilip sefaretname veren ilk ve son

elçi olması sefaretnamesini Osmanlı-İspanya ilişkileri (18. yüzyılın son çeyreği)'ne dair çok önemli diplomatik kaynak konumuna getirmektedir. Bu hususun yanısıra, İspanya'nın tarihinde "Endülüs Müslümanları" gibi bir devrin mevcudiyeti eseri diplomasinin sınırlarının ötesine taşıyarak tarihi hadiselerle ışık tutması bakımından farklı bir konuma oturtmaktadır.

1787-1788 yıllarına ait olan bu sefaretname ile ilgili olarak hazırladığımız tezimiz dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci Bölümde, Osmanlı Devleti'nin dış ilişkilerinin nasıl başladığı anlatılmıştır. Bu konu, elçilerin ve sefaretnamelerin özellikleri ve Osmanlı dış siyasetindeki rolleri detaylı bir şekilde verilmek suretiyle genişletilmiştir. Ardından İspanya tarihi ve Osmanlı-İspanya ilişkileri de daha kısa olmak üzere açıklanmıştır.

İkinci Bölümde, Ahmed Vasıf'ın hayatı, bulunduğu görevler, şahsiyeti ve eserleri anlatıldıktan sonra, İspanya sefaretiine sebep olan hadiseler açıklanmıştır. Sefaretnamenin özellikleri de bu bölüm içerisinde değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölümde, Vasıf'ın sefaretnamesinde verdiği bilgilerin ışığında, İspanya yolculuğu ve İspanyollar'ın o devirde içinde buldukları durum ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu çerçevede, Elçilik Heyetinin İstanbul'dan hareketi, İspanya'da karşılaşılan güçlükler, yolculuk boyunca İspanya şehirleri ve meydana gelen hadiseler, iştirak edilen toplantı ve ziyafetler, uyulan teşrifat ve protokol kuralları alt başlıklarla oldukça detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde, sefaretnamedeki bilgiler çerçevesinde, İspanya'nın tarihi, kültürü, eğitim-öğretim durumu, askeri yapısı, sosyo-ekonomik durumu, halkı, yeni dünya (Amerika) ve Cezayir ile olan münasebetleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Bu çalışma bu yönde yapılacak olan çalışmalara yol gösterici, katkı sağlayıcı olduğu takdirde ve okurlarına da İspanya ve içinde bulunduğu durum hakkında yeni bilgiler verdiği ölçüde amacına ulaşmış sayılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI DEVLETİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİNİN KÖKENİ VE TÜRK-İSPANYOL İLİŞKİLERİ

10. Dış Teşkilatlanmanın Gelişmesi ve Elçilikler

Devletlerin kendi içlerindeki ilişkileri kadar dış dünya ile olan ilişkileri de son derece önemlidir. Zaten bu devlet olmanın bir gereğidir. İşte bu nedendir ki, Osmanlılar'ın başlangıçta henüz bir uç beyliği iken bile dış ilişkilerinden söz etmek mümkündür. Nitekim daha ilk yıllardan itibaren etrafındaki komşu ve uzak diğer Türk beylikleri ile temaslara giriştikleri gibi¹ Bizans'la da temaslara başlatılmıştı. Bizans'la temaslara o yöredeki komşu tekfurlarla yürütülmekteydi. Devletin yayılma sürecine girdiği dönemde dış ilişkiler daha da genişlemiş, Venedik, Ceneviz, Milano gibi Akdeniz Devletleri ile de çeşitli temaslarda bulunulmuştur. Keza bu devletler, Osmanlı'nın güçlenmesinden tedirgin oldukları için yakınlaşma politikasına girmeyi kendileri açısından zaruri görüyorlardı².

Osmanlılar, her geçen yıl yeni yeni gelişmeler kaydetmişler ve bunun neticesinde de dış ilişkileri sürekli artarak genişlemiştir. Bu bağlamda birçok devletle temas kurulup, anlaşmalar ve ittifaklar yapılmıştır³. Osmanlılar bu tür ilişkilerini devam ettirmek için de geçici diplomatik temsilciler ve yetkililer

¹Bunlar arasında Memluk, Germiyan, Karaman, Candaroğulları, Timurlular, Karakoyunlu ve Akkoyunlular ilk sıralarda yer alır. Bkz. Kemal Girgin, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)**, Ankara, 1994, s. 37.; Kenan İnan, "Osmanlı Dönemi'nde Yabancı Elçilik ve Konsolosluklarda Görevli Tercümanların Statüleri", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 154, Ekim 1996, s. 196.

²Milano Hükümeti 15. yy.'da Osmanlı ile münasebette bulunmak için Edirne'ye Benedikto'yu elçi olarak göndermiş ve yakınlık sağlamaya çalışılmıştır. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, İstanbul, 1984, s. 268.

³Örnekleri için bkz: Girgin, a.g.e., s. 39.

kullanmışlardır. Bir başka ifadeyle elçiler karşılıklı olarak devletler arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla ilk dönemlerden itibaren etkili bir rol oynamışlardır.

Başlangıçtan beri Osmanlı'nın diplomasisini belirleyen organ hangisidir denildiğinde şunu söyleyebiliriz ki, Osmanlı Devleti'nde XIX. asır ortalarında Hariciye Nezareti'nin kuruluşuna kadar doğrudan doğruya diplomasiyi belirleyen ve idare eden bir makam olmayıp başta Divan-ı Hümayun olmak üzere çeşitli birimler aracılığı ile idare ediliyordu. Gelişme ve yükselme devirlerinde bütün icranın merkezi durumunda olan Divan-ı Hümayun belirli prensipler dahilinde aynı zamanda Osmanlı dış politikasının da karar ve icra yeri idi⁴. Bu nedenle klasik dönem Osmanlı yönetiminde bağımsız bir dışişleri biriminden söz etmek mümkün değildir. Dışişleri ile ilgili yazışmaları ve temasları yürüten birimin başındaki Reisülküttab'a dışişleri bakanı deniyorsa da, bu görev onun bürosundaki işlerin bir bölümünü oluştururdu ve Reisülküttab, Divan-ı hümayun üyesi de olmayıp Sadrazamın yardımcısı, kançılaryanın şefi durumundaydı. Kaldı ki dışişleri alanında Reisülküttab'ın ağırlıklı bir rol üstlenmesi 17. yy. sonu ve 18. yy.'a rastlamaktadır⁵.

Elçi, en genel anlamıyla, bir devleti temsil etmek üzere başka bir devlet nezdinde görevlendirilen diplomat demektir⁶. Elçinin Arapça karşılığı olan

⁴Bkz. Mehmet İpşirli, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 1994, s. 210; Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Girgin, a.g.e., s. 13-19.

⁵Bkz. İlber Ortaylı, "Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1985, s. 278.

⁶Türkçe el, il, kavim, halk, ülke, devlet, hükümrancılık, sulh sözünün -çı, -çi meslek bildirme eki ile genişletilmiş şekli olup, Türkçe'de eskiden beri "başbuğ, hükümdar" manalarında kullanılan bir sözdür. Ancak en eski devirden itibaren bu söz ile Türkçe'de "haber getirici" ve bundan muhtelif Türk devletlerinde "hükümdarın resmi habercisi, elçi, sefir" manası türemiştir. Bkz. Mecdud Mansuroğlu, "Elçi", İ.A., İstanbul, 1945, C. IV, s. 231.; Mehmed İpşirli, "Elçi", *DİA*, C. 11, İstanbul, 1995, s. 3.

“sefir” kelimesi özellikle “sefaretname, sefarethane, sefir-i kebir” gibi tabirlerle de kullanılmıştır⁷.

Başlangıcı ilkçağ’a kadar gidabilen elçilik müessesesi zamanla hukuki bir statü kazanmıştır. Bu statü, “Elçiye zeval olmaz” Türk atasözü ile ifadelendirilirken uluslararası literatürde “milletlerarası imtiyazlara ve dokunulmazlığa sahip olmak şeklinde” özetlenebilir.

Osmanlılar’ın kuruluşunu tamamladıktan sonra özellikle Rumeli ve Anadolu’daki fetihler sonucu büyüdükçe Akdeniz’de ve Karadeniz’de geniş alanlara ulaştıkça özellikle bu alanlarda önemli çıkarları olan Venedik, Ceneviz ve Milano gibi İtalyan devletleri Osmanlı ile diplomatik ilişki kurmak istemişler ve bu amaçla elçi gönderip anlaşmalar yapmışlardır. İlk defa Venedikliler girişimde bulunarak 1408’de Emir Süleyman ve Çelebi Mehmed ile barış anlaşması yapmışlardır. Bundan başka Milano Hükümeti, XV. yy.’ın ilk yarısında Edirne’ye Benedikto’yu gönderirken 1494’de de İstanbul’a Luigi Sforza’yı elçi olarak göndermiştir. Cenevizliler ise 1451’de Fatih Sultan Mehmed’e bir elçi göndermişlerdir⁸. İtalyan devletlerinden başka devletler de daha önceki tarihlerde Osmanlı ülkesine çeşitli vesilelerle elçiler göndermişlerdir⁹.

İstanbul’un fethiyle beraber de bu şehirde ticari ve siyasi menfaatleri olan Venedik bir imtiyaz anlaşması ile evvela 1 yıl (sonra 3 yıla çıkarılmıştır) olmak

⁷Osmanlı tarihine ait kaynaklarda sefir sözü yerine elçi tabiri kullanılmakla beraber memuriyet veya vazifeye de çok kere sefaret denilmiştir. Bu yazımızda elden geldikince Türkçe elçi tabiri kullanılacaktır.

⁸Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 268-269; İpşirli, Elçi, s. 8; İnan, a.g.m., s. 196.

⁹Orhan Gazi Bizans elçisini kabul etmiştir. Bkz. Ali Seydi Bey, Teşrifat ve Teşkilatımız, Haz: N. Ahmet Banoğlu, İstanbul, ts, s. 139; Aşık Paşazade “Tevarih-i Ali Osman”ında Yıldırım Bayezid’in düğün töreni sırasında başta Mısır olmak üzere bir kısım Türk ve İslam devletlerinin elçilerinin başkent Bursa’da bulduklarını yazar. Bkz. Atsız, Aşık Paşaoğlu Tarihi, İstanbul, 1992, s. 54.

üzere İstanbul'da daimi bir siyasi temsilci (balyos)¹⁰ bulundurmak hakkını elde edip, Bartolommeo Marcello'yu bu göreve getirmiştir (1454). Böylece İstanbul'da ilk daimi elçilik oluşturulmuş ve bu da Venedikliler'e nasib olmuştur¹¹. Venedik bundan sonra 1478'de Paris'te, 1495'te Viyana'da daimi elçilikler açmıştır¹². Batıda ilk daimi elçilik ise 1455'de İtalyan devletleri arasında Milan Dükü Franseco Sforza tarafından Cenova'da açtırılmıştır¹³.

Venedikliler'den başka Osmanlı Devleti ile elçi göndermek suretiyle münasebet kuran ve daimi elçilik açan diğer devletler arasında Polonya (Lehistan) 1475, Rusya (1497), Fransa (1525), Avusturya (1528), İngiltere (1583), Hollanda (1612) sayılabilir¹⁴. Bütün bunlardan başka Dubrovnik Cumhuriyeti ile Erdel Krallığı ve Eflak, Boğdan Voyvodalıkları da belirli zamanlarda vergilerini göndermek veya siyasi meselelerde görüşmek için İstanbul'a elçi gönderiyorlardı.

Osmanlı ülkesine gelen elçilerin bir kısmı daimi bir kısmı geçici idi. Avusturya ve Rusya gibi bazı büyük devletler İstanbul'da kapı kethüdası ismi altında maslahatgüzar bulundurmuşlardır. Buna karşılık Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da ikamete sahip hiç elçisi yoktu. Osmanlı'nın gönderdiği elçiler iki devlet arasındaki münasebetlerin gidişatını ayarlamak, devam ettirmek için

¹⁰Balyos hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cavid Baysun, "Balyos", İ.A., C. II, İstanbul, 1965, s. 293; Mahmut Şakiroğlu, "Balyos", DİA, C. V, İstanbul, 1992, s. 43-47.

¹¹Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 269; Girgin, a.g.e., s. 53, 62; İnan, a.g.m., s. 196.

¹²M. Alaaddin Yalçinkaya, "Osmanlı Devleti'nin Yeniden Yapılanması Çalışmalarında İlk İkamet Elçisinin Rolü", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 32, 1996, s. 45; M. Alaaddin Yalçinkaya, "Mahmud Raif Efendi As the Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi", *The First Permanent Ottoman Turkish Ambassador to London (1793-1797)* OTAM 5, Ankara, 1994, s. 393.

¹³Harold Nicolson, *Diplomacy*, Washington, 1988, s. 13; Yalçinkaya, *İlk İkamet Elçisinin Rolü*, s. 45.

¹⁴Uzunçarşılı, a.g.e., s. 268-270; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara, 1992, s. 14; İpşirli, *Elçi*, s. 8; M. Alaaddin Yalçinkaya, *The First Permanent Ottoman-Turkish Embassy in Europe The Embassy of Yusuf Agah Efendi To London (1793-1797)*, Basılmamış Doktora Tezi, Birmingham Üniversitesi, Birmingham, 1993, s. 1-3; Yalçinkaya, *İlk İkamet Elçisinin Rolü*, s. 45; İnan, a.g.m., s. 196.

görevlendirilirlerdi. Bu çerçevede Osmanlı Devleti, Avrupa'da Viyana, Paris, St. Petersburg, Stockholm, Berlin, Varşova, Madrid gibi başkentlerin yanı sıra 1396 yılında Mısır'dan başlamak üzere Asya ve Afrika'daki müslüman devletlerin başkentlerinden olan Tahran, Yeni Delhi, Buhara ve Rabat gibi yerlere de zaman zaman elçiler göndermiştir¹⁵.

100. Osmanlı Elçilerinin Yabancı Devletlere Gönderiliş Sebepleri

Osmanlı Devleti'nin başlangıçtan itibaren münasebette bulunduğu ülkelerle arasındaki siyasi, ticari ve her türlü ilişkilerin yürütülmesini sağlamak için göndermiş olduğu elçilerin gönderiliş sebeplerini gözden geçirdiğimiz zaman başlıca şu hususlar göze çarpmaktadır:

- Bir şehir kuşatıldığında veya bir bölge alınacağı zaman (İslami hükümler gereğince) oranın sahiplerine haber verilmesi,
- Savaştan sonra bir barış andlaşması yapılması veya savaş kazanılmışsa durumun bazı devletlere bildirilmesi,
- Ülkelerindeki gelişmeleri bildiren yabancı devletlere padişahтан cevap yazısı gönderilmesi için,
- Padişahın cülusunu bildirmek için,
- Veliaht tayinini bildirmek için,
- Padişah çocuklarının doğumunu bildirmek için,
- Kazanılan zaferin bildirilmesi,
- Harp ilanı,
- Barış yapılması,
- Dostluk teklifi,
- Başka ülkelerin yeni hükümdarını tebrik veya teşekkür bildirilmesi,
- Özel hediyeler sunulması,

¹⁵ Yalçınkaya, a.g.e., s. 1.; Daimi elçilikler kurulana dek Osmanlı'nın yabancı devletlere gönderdiği elçilerin listesi için bkz. Unat, a.g.e., s. 221-236; Girgin, a.g.e., s. 79-91.

- Bazı önemli hususların tebliği veya sorulması,
- Yabancı devletlerin önemli törenlerine davete katılmak¹⁶.

İşte bütün bu sebeplerin herhangi biri dolayısıyla elçi gönderildiği gibi bazen bir elçinin birkaç vazife ile birlikte görevlendirildiği de olmuştur¹⁷. Bu elçiler, “Fevkalade elçi” ünvanına sahip olup, görevleri bitince hemen geri dönerlerdi¹⁸. Osmanlı Devleti’nin dost ve düşman devletlerin durumlarından bu fevkalade elçiler sayesinde haberdar olduğu şüphesizdir. Zira bu elçilere seyahatlerini ve gittikleri yerlerde gördüklerini yazmaları tenbih edilmişti. Bu nedenle de, elçiler geri döndüklerinde “sefaretname” adı ile raporlar hazırlayarak hükümete sunuyorlardı¹⁹. Fakat, Osmanlı Devleti’nin diğer ülkeler hakkındaki haber alma kaynağı sadece bu fevkalade elçiler değildi. Başka bazı kaynaklar da başlangıçtan beri Osmanlı’ya bu konuda yardımcı olmuştur.

101. Osmanlı Devleti’nin Yabancı Devletler Hakkında Haber Alma Kaynakları

Doğu’da sınır eyaletleri valileri, Kırım Hanları, Eflak ve Boğdan Voyvodaları, Osmanlı hakimiyetini tanıyan Dubrovnik (Raguza) Cumhuriyeti ile Erdel Krallığı vasıtasıyla bilgi almak mümkündür²⁰. Ticaret maksadıyla

¹⁶Elçilerin gönderilme sebepleri hakkında daha geniş ve örneklemeli bilgi için bkz. Unat, a.g.e., s. 17-19.

¹⁷Mesela, 1833’de II. Mahmud zamanında Rusya’ya gönderilen Fevzi Paşa, Rus elçisi Kont Orlof’a karşılık olarak mektup ve hediye götürmek görevinin yanısıra bir de Ruslar’ın Memleketeyn’i (Eflak ve Boğdan) boşaltmalarını sağlamak görevi de vardı. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 236’daki tablo.

¹⁸Enver Ziya Karal, *Selim III’ün Hat-tı Hümayunları-Nizam-ı Cedit*, 1789-1807, Ankara, 1968, s. 168; Ercümen Kuran, *Avrupa’da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821)*, Ankara, 1988, s. 9; Ali Sarıkoyuncu, “Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu (1793-1821)”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Ağustos 1993, Sayı: 80, s. 34.

¹⁹Karal, a.g.e., s. 163.

²⁰Kuran, a.g.e., s. 9; Girgin, a.g.e., s. 40.

Avrupa'da bulunan Osmanlı tacirleri gördükleri vakaları ve duydukları havadisleri hükümete rapor ederlerdi²¹. Hatta çok eski yıllarda Anadolu'da oluşan ve adeta bir ticaret ve sanat erbabının birliği sayılan Ahiliğe mensup olanların görevlerinden birinin de yabancı ülkeden devlete bilgi getirmek olduğudur. Fatih Sultan Mehmed'in özellikle bu faaliyetlere önem verdiği bilinmektedir. O'nun Avrupa'nın her yerinde casusları olduğuna inanılırdı²².

18. yy. sonlarına kadar, Osmanlı Hükümeti, Avrupa Devletleri'nin siyasi gelişimi hakkındaki bilgiyi Divan-ı Hümayun ve Bab-ı Ali tercümanları vasıtasıyla öğreniyordu²³. Bu tercümanlar- *ki ileri gelen Fenerli Rum ailelerdendirler*-²⁴ Osmanlı ülkesinde bulunan daimi elçiliklerin tercümanları ile münasebet içerisinde bulunuyordu. Bu da bilgi almada vasıta teşkil ediyordu. Bu tercümanlar bazen para ve hediye karşılığında, bildiklerini bu tercümanlara aktarabiliyorlardı²⁵.

Başka bir haber alma kaynağı da Osmanlı hizmetinde bulunan muhtelif milletlere mensup mühtedilerdi. Kendilerine müteferrikalık, çavuşbaşılık, kapuculuk gibi çeşitli görevler verilen bu kimseler elde ettikleri bilgileri merkeze ulaştırıyorlardı²⁶. Bunlara bir de İstanbul'da bulunan yabancı devlet elçilerini de ilave edebiliriz. Çünkü bu elçiler vasıtasıyla onların ülkelerinde meydana gelen olaylar öğrenilebiliyordu²⁷.

²¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Ondokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebatına Dair Vesikalar", *Bellekten*, C. XIII, 1949, s. 581; Kuran, a.g.e., s. 9; Girgin, a.g.e., s. 40-41; Sarıkoyuncu, a.g.m., s. 35.

²² Girgin, a.g.e., s. 41; Ayrıca bkz. Cengiz Kallek, "Casus", *DİA*, C. VII, İstanbul, 1993, s. 163-164.

²³ Kuran, a.g.e., s. 9; Girgin, a.g.e., s. 40.

²⁴ Tercümanları ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İnan, a.g.m.; Kemal Çiçek, "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Konsolosluk Tercümanları", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 146, 1996; Cengiz Orhonlu, "Tercüman", *İ.A.*, C. 12/1, İstanbul, 1974, s. 175-177.

²⁵ Karal, a.g.e., s. 166.

²⁶ İpşirli, *Elçi*, s. 9.

²⁷ Girgin, a.g.e., s. 40; Nitekim Osmanlı hükümeti, İstanbul'daki daimi elçilerin birbirleriyle olan menfaat çatışmalarından ve aralarındaki rekabetten ustaca faydalanmayı bilmiştir.

Şimdiye kadar saydığımız bu bilgi alma kaynaklarının mevcudiyeti, Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar daimi elçilik kurmayışının sebepleri arasında zikredilebilir. Keza, Osmanlı Devleti'nin Müslüman bir devlet olması, devrinin en güçlü devleti olup yaptırım gücüne sahip olması gibi başka sebeplerde ilave edilebilir. Ancak, daimi elçilikler 18. yy.'a gelindiğinde zorunluluk arzetime başlamıştır. 1699 Karlofça ve ardından imzalanan 1718 Paserofoça Andlaşmaları Osmanlı'nın zaafalarını ortaya çıkartmış ve artık devletlerarası diplomasiye dahil olunması gerektiği fikri iyice anlaşılmıştı²⁸.

Osmanlı Devleti'nin yenilikçi hükümdarlarından III. Selim dönemi böyle bir gelişime ve değişmeye imkan vermiştir. Bir yandan Nizam-ı Cedit ıslahatları gerçekleştirilmeye çalışılırken öte yandan da Avrupa Devletleri nezdinde daimi (mukim=ikamet) elçilikler oluşturulması kararı alınmıştı²⁹. Bu maksatla Yusuf Agah Efendi³⁰ 1793 Ekim'inde büyükelçi ünvanıyla Londra'ya gönderilmiştir³¹. Böylece, Osmanlı Devleti'nde daimi elçilikler dönemi başlatılmış oluyordu.

²⁸ Osmanlı Devleti'nin batıya yönelişinin sebebi için bkz. Mehmet Ali Kılıçbay, "Osmanlı Batılaşması", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, s. 148.

²⁹ Bkz. Carter V. Findley, "19. yy.'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Gelişme", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, s. 260-261; Bu kararın alınmasından önce, III. Selim, Ebubekir Ratıp Efendi'yi gözlemci gibi özel temsilci olarak Viyana'ya, Avrupa'da olan biteni anlamaya yollamıştır. Mayıs 1792'de dönen Ebubekir Ratib Efendi Padişaha 500 sayfalık bir rapor sunmuştur. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 41, Ebubekir Ratib Efendi'nin sefaretnamesi ve takrirlerinden III. Selim'in Nizam-ı Cedit ıslahatlarını yaparken nasıl yararlandığına dair bilgi için, Cahit Bilim, "Ebubekir Ratib Efendi, Nemçe Sefaretnamesi", *Belleten* 54, 1990, s. 261-295.

³⁰ Hayatı için bkz. *Türk Ansiklopedisi "Agah Efendi"*, C. I, İstanbul, 1968, s. 198.

³¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kuran, a.g.e., s. 13-22; Girgin, a.g.e., s. 41-42; Yalçınkaya, a.g.e.; Yalçınkaya, *İlk İkamet Elçisinin Rolü*. Bazı kaynaklarda 1720 yılında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa sedareti zamanında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa'ya gönderilmesi ikamet elçiliğinin ilk örneği sayılıyorsa da onu Fransa'da biraz uzunca (5 ay) kalmış bir elçi olarak görmek daha doğru olur. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 41.

Yusuf Agah Efendi'nin Londra Büyükelçiliği'nden sonra Ali Aziz Efendi Berlin Büyükelçiliğine, İbrahim Afif Efendi Viyana Büyükelçiliğine, Seyyid Ali Efendi de Paris Büyükelçiliğine atanmıştır. Daimi elçilik uygulamasına birkaç yıl sonra iç ve dış olaylar sebebi ile bir süre ara verilmiş ancak II. Mahmud zamanında 1834'te yeniden başlanmış ve bir daha da kesintiye uğratılmamıştır.

102. Elçi Seçmekte Gözetilen Noktalar

Elçilik görevi bir devletin başka bir ülkede temsil edilmesi açısından önemli bir görev olduğu için elbette bu göreve gelebilecek kişilerin seçilmesi önemli bir husus olduğu gibi, bu konuda titiz davranmak da gerekiyordu. Başlangıçtan beri bu iş için özel kişiler yetiştiren bir eğitim kurumu da mevcut değildi. Bu nedenle, elçiler ilk zamanlar belli bir mesleki ekolden gelmiyorlardı. Zaman zaman işin icabına göre çeşitli mesleklerde mevki ve şöhret sahibi kimselerin elçilikle görevlendirilmiş oldukları göze çarpmaktadır. Buna rağmen yine de az çok hangi sınıftan elçi gönderileceği belli idi. Özellikle seyfiyye ve kalemiye sınıfından olanlar elçi olarak çeşitli yerlere gönderilmekle birlikte ilmiye sınıfının mensupları da yerine ve ülkesine göre zaman zaman görevlendirilebilmekteydiler. Özellikle İran, Hindistan, Türkistan Hanlıklarına ve Fas gibi Müslüman ülkelere ilmiye mensuplarının gönderilmesine dikkat edilirdi. Bunun başlıca sebebi de müslüman ülkelere giden elçilerin gittikleri yerlerde çok çeşitli dini sorularla karşı karşıya gelmeleriydi. Bu gelenek 19. yy.'da da sürdürülmüştür³².

Yabancı ülkeye gönderilecek elçilerin her ne kadar yanlarında tercüman bulunuyorsa da, yabancı dil biliyor olmalarına dikkat edilir ve bu özelliklere sahip olanlar öncelikli yer işgal ederlerdi. Bununla birlikte "tertib-i muhaverat ve desayis-i masaraya ıttıla hasıl etmiş" olmak adaylar için sahip olunması gereken önemli bir özellik olarak belirlemekteydi³³.

³² İpşirli, Elçi, s. 9.

³³ Raşid Tarihi, C. V, s. 29-30'dan nakleden Unat, a.g.e., s. 23.

Elçilerin yabancı dil bilmesi konusundaki hassasiyet 16. yy.'dan itibaren başlamış 18. yy.'a gelindiğinde ve özellikle 1793'de daimi elçiliklerin oluşturulmasıyla birlikte bu konuya daha da özen gösterilmiş ve hatta bununla da yetinilmeyip bazı elçilerin Reisülküttablık yapmış veya bu hizmete namzet ve ehliyetli kimseler arasından seçilmeleri yoluna gidilmiştir³⁴.

103. Elçilerin Aldığı Payeler ve Maiyetleri.

Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde yabancı devletlere gönderilen elçilerin sınıf ve derecelere ayrılıp ayrılmadığı konusunda herhangi bir bilgi mevcut değildir. 16. yy.'dan itibaren bu husus yavaş yavaş şekillenmeye başlamış ve elçiler, görevlerine ve gönderildikleri ülkelere göre büyükelçi ve ortaelçi olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Bunlardan başka basit bir memuriyetle görevli olan veya bir mektup götürmek görevi olanlara Nameres adı verilirken, daha tali hizmetleri yerine getiren memurlara da Çavuş adı verilirdi³⁵.

Elçilerin aldıkları payeler hem Osmanlı Devleti'nin hem de gideceği devlet için önem arz etmekteydi. Bundan dolayı elçiler oldukça önemli payeler verilerek gönderilirdiler. Orta elçilere, Defterdarlık, Nişancılık, Mekke Payesi; Büyükelçilere Rumeli veya Anadolu Beylerbeyliği; İran'a gönderilen elçilerden ulema sınıfından olanlara ise Anadolu Kazaskerliği payesi verilmekteydi³⁶. Bu payelerle birlikte elçiler yanlarında kalabalık bir görevli kadrosu bulundurur ve değerli hediyeler götürerek Osmanlı Devleti'ni gittikleri ülkelerde en iyi şekilde temsil etmeye çalışırlardı.

İkamet elçiliklerinin kurulmasına kadar, sınıfı ve rütbesi ne olursa olsun bazen elçilerin kalabalık bir maiyetle yabancı ülkelere gittikleri ve özellikle de Beylerbeyi gibi büyükelçilerin Paşakapısı halkını tam kadrosuyla beraberinde

³⁴ Unat, a.g.e., s. 24.

³⁵ Unat, a.g.e., s. 19.

³⁶ Unat, a.g.e., s. 24.

götürdükleri bilinmektedir. Bazı elçilik heyetlerine “müsteşar-ı seferet” veya “tahrir-i vakayie memur” gibi ünvanlarla hükümet tarafından ilave edilen memurların şahsiyetleri ile gördükleri işlere bakıldığında heyetlerin oldukça yetenekli insanlardan seçilmiş oldukları hemen anlaşılabilir. Zaman zaman elçilerin maiyetlerine Fenerli divan tercümanlarından bazılarının da katılmış olduğu görülür. Elçilerin maiyetlerinin kaç kişiden oluştuğu hakkında kesin bir sayı söylemek mümkün değildir. Bu maiyetin sayıca oldukça kabarık olduğu tahmin edilmekle birlikte daima farklılık arz etmiş, daha doğrusu şahsa göre değişebilmiştir³⁷.

11. Sefaretnameler

Sefaretname, Osmanlı Devleti’nde dış ülkelere gönderilen elçilerin veya yanlarında bulunan görevlilerin gittikleri yerlerde gördükleri durumları, yaptıkları işleri ve buldukları ülkeyle ilgili görüşlerini başta Sultan olmak üzere Sadrazam ve Reisülküttab’a bildirmek amacıyla yazdıkları namelere, risalelere, takrirlere, seyahatnamelere ve havadisnamelere verilen genel addır³⁸. Sefaretname türünde bilinen ilk vesika Nemçe (Avusturya) Devleti’ne gönderilen Hacı Zaganos’un raporudur³⁹. Sonuncusu ise İran’da 1872-1877 yılları arasında elçilik yapan Mehmed Tahir Münif Paşa’nın risalesidir⁴⁰.

³⁷Zaman zaman çok ihtişamlı Osmanlı elçilik alayları Avrupa’nın önemli başkentlerinde görülmüş, halk sokaklara dökülerek bunları seyretmiştir. Mesela, 1665’te Viyana’ya yollanmış Elçi Kara Mehmed Paşa’nın 295 kişilik bir heyeti (mehter de içinde olarak), 1700 yılında da Almanya’ya mehter dahil, diğer asker ve sivil görevlilerden oluşmuş 571 kişilik bir elçilik heyeti. 1719’da yine Viyana’ya 873 kişilik bir alayla büyükelçi yollanmış olup, bunun 60 kişisi mehter takımı mensupları idiler. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 57; Ayrıca, elçilerin maiyetlerindeki görevliler için bkz. Unat, a.g.e., s. 37-41; Karal, a.g.e., s. 176.

³⁸Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, OTAM, Sayı: 7, 1996, s. 324; *Türk Ansiklopedisi*, “Sefaretname”, C. 28, Ankara, 1980, s. 266; *Ana Britannica*, “Sefaretname”, C. 19, İstanbul, 1986-1900, s. 200.

³⁹Bu elçi ve raporu için bkz. Gümeç Karamuk, “Hacı Zaganos’un Elçilik Raporu”, *Belleten* 56/216, 1992, s. 391-503.

⁴⁰Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, İstanbul, 1992, s. 1-46; Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 324-325.

Daha evvel belirtildiği üzere III. Selim dönemine kadar yabancı bir ülkede Osmanlı Devleti daimi elçilik kurmamıştı. Ancak bu döneme kadar dışarıya gönderilen elçiler ya Padişahın tahta çıkışını bildirmek ya andlaşma yapmak ya da dostluk gösterilerinde bulunmak için görevlendirilirdi. Ve bunlar geri döndüklerinde Padişaha bir sefaretname sunarlardı. Fakat bu sefaretnamelerde sır niteliğindeki önemli bilgiler yer almazdı. Bunların içeriği daha çok elçilerin izlenimlerinden ibaretti⁴¹.

Elçilerden bilinçli olarak yararlanma işi III. Selim ile başlar. Yenilik taraftarı olan Padişah, yapmak istediği ıslahatlarda “batıyı kendine örnek alma” düsturunu benimsediği için elçilere ve bunların vereceği bilgilere daha doğrusu özgün ve tarafsız bilgilere ihtiyaç duymaktaydı. İşte bu sebepten ötürü, bu dönemden itibaren elçiler yavaş yavaş daha ayrıntılı bilgiler vermeye başlamışlardır. Böylece dış ilişkilerin düzenlenmesinde sefaretnamelerden daha iyi yararlanılmaya başlandı.

Osmanlı Devleti'nin dış politikası üzerinde etkili olup yabancı ülkeleri tanımada büyük öneme sahip olan sefaretnameleri yazarlar, yani elçiler titizlikle seçilirdi. Bunların çoğunluğu zeki, yetenekli ve bürokrasiden yetişen kişilerdi. Öte yandan, elçilikle görevli olup sefaretname yazmış olan elçilerin müteakip yıllarda önemli makamlara getirilmiş oldukları da görülmektedir. Zira Osmanlı Devleti'nde hariciye çalışanlarına baktığımızda çoğunluğunun ya andlaşmalarda murahhas ya da sefaret heyetindeki görevliler olduğunu görürüz⁴². Elçi seçimi gibi çok önemli durumlarda daha önceden murahhas ve elçilik maiyetinde

⁴¹Nitekim bu dönem elçileri siyasi görevleri ile ilgili bilgileri “devlet sırrıdır” diye sefaretnamelere almamışlardır. Bkz. Bedriye Atsız, *Ahmed Resmi Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnameleri*, İstanbul, 1980, s. 9; Kuran, a.g.e., s. 9; İpşirli, *Klasik Dönem*, s. 213.

⁴²Fatih döneminden itibaren bilinen ilk Nişancı Cezeri-zade Mehmet Çelebi'den (1453) ve son Hariciye nazırı olan Ahmed İzzet Paşa'ya (1922) kadar olan Osmanlı Devleti'nin hariciye işleri ile sorumlu olan Nişancılar, Reisülküttablar ve Hariciye Nazırları'nın toplu listesi için bkz. Girgin, a.g.e., s. 71-78.

bulunan bürokratların tercih edilmesi yukarıda söylenenler ile paralellik arz etmektedir⁴³.

110. Sefaretnamelerin Sınıflandırılması

Sefaretnameler, yazarlarının atandıkları hizmet ve görevlerinin türü ve içeriğine göre özel, gencl veya her iki özelliği de bünyesinde taşıyan sefaretnameler olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır:

Özel Sefaretnameler, elçilikle görevli olanların memuriyetlerinin ne olduğu konusunda açık bilgi verenlerdir ki, bunlarda görevin nasıl yapıldığı, sonucunun ne olduğu belirtilir ve ayrıca içeriğinde siyasi bilgiler de yer alırdı. Gencl olan sefaretnameler, farklı olarak, elçilikle görevli olanların yolculuklarından itibaren dönüşlerine kadar olan süre içerisinde gezip gördükleri yerleri ve tüm olayları anlatan sefaretnamelerdir. Bunlarda özellikle, o yerin, idari sistemi, ekonomik ve sosyal hayatı, askeri durumu, kültürü, sanatı, eğitim siyaseti, endüstrisi ve medeniyet seviyesi hakkında edinilen tüm bilgiler ve gözlemler yer alırdı. Üçüncü grup sefaretnameler ise her iki özelliği bünyesinde taşıyan sefaretnamelerdir⁴⁴.

Sefaretnameler şekil ve kapsam açısından değerlendirilmeye alındığında Mahmud Raif Efendi'nin Fransızca sefaretnamesi "Journal du Voyage de Mahmoud Raif Efendi en Angleterre, e'crit par luy merne" dışındaki bütün sefaretnameler Türkçe ile yazılmışlardır. Kullanılan yazı çeşidi rik'a, rik'a kırması ve nesih olmuştur⁴⁵. Bazı sefaretnamelerin müstakil bir yazma nüshası olmamakla birlikte, yazma nüshası olanların bir kısmının Osmanlı tarihçilerinin eserleri içinde yer aldıkları görülmektedir⁴⁶. Sefaretnamelerle ilgili bir başka

⁴³ Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 321.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yalçınkaya, *a.g.e.*, s. 45; Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 324-327.

⁴⁵ Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 327.

⁴⁶ Örnek: Ahmed Vasıf'ın İspanya Sefaretnamesi, *Tarih-i Cevdet*, C. IV, s. 287-295'de yer almaktadır.

husus da, kimin yazdığı meselesidir ki, bunları ya elçiler ya da elçilik heyeti içinde bulunanlardan birisi yazardı.

Yapılan son çalışmaların ışığı altında⁴⁷ Fatih'ten 1877 yılına kadar olan dönemdeki sefaretnamelerin sayısı 48'dir⁴⁸. Bu sefaretnameler kronolojik sıraya uygun olarak aşağıda verilmiştir:

AVUSTURYA (NEMÇE)

1. Hacı Zaganos (1460?)
2. Hidayet (1540?)
3. Kara Mehmed Paşa (1665)-Viyana sefaretnamesi
4. Zülfikar Paşa (1688-1692)-Mükareme Takriri
5. İbrahim Paşa (1719)-Viyana sefaretnamesi
6. Mustafa Efendi (1730)-Viyana sefaretnamesi (İstılah-ı Nemçe)
7. Hattı Mustafa Efendi (1748)-Nemçe sefaretnamesi
8. Ahmed Resmi Efendi (1757-1758)-Viyana sefaretnamesi
9. Ebubekir Ratib Efendi (1791-1792)-Nemçe sefaretnamesi

AKKOYUNLU

10. Taceddin (1470?)

FRANSA

11. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi (1720-1721)-Fransa sefaretnamesi
12. Moralı Seyyid Ali Efendi (1797-1802)-Fransa sefaretnamesi
13. Amedi Mehmed Said Galib Efendi (Paşa) (1802)-Fransa sefaretnamesi
14. Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi (1806)-Fransa sefaretnamesi

⁴⁷Sefaretnameler hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Unat, a.g.e., s. 1-2; Yalçınkaya, a.g.e., s. 16-21; 23-27.

⁴⁸Sefaretnameler konusunda ilk defa detaylı çalışma yapan Unat, sefaretnamelerin sayısını 46 olarak göstermektedir. Oysa Yalçınkaya yaptığı çalışmalar neticesinde bu sayıyı 48'e çıkarabilmiştir. Karşılaştırma için bkz. Unat, a.g.e., s. 1-46; Yalçınkaya, **Sefaretnamelerin Kaynak Değeri**, s. 326-327.

15. Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi (1806-1811)-Fransa sefaretnamesi
16. Seyyid Mustafa Sami Efendi (Paşa) (1838)-Avrupa Risalesi
17. Abdürrezzak Bahir Efendi (1845)-Risale (sefaretname)

İRAN

18. Ahmed Dürri Efendi (1721)-İran sefaretnamesi
19. Mustafa Nazif Efendi (1746)-İran sefaretnamesi
20. Hacı Ahmed Paşa (1747)-İran sefaretnamesi
21. Sümbülzade Vehbi Efendi (1776)-Kaside-i Tannane
22. Seyyid Mehmed Ref'i Efendi (1807)-İran sefaretnamesi
23. Yasincizade Seyyid Abdülvehhab Efendi (1811)-Musavver İran sefaretnamesi
24. Mehmed Tahir Münif Paşa (1872-1877)-Risale

RUSYA

25. Nişli Mehmed Ağa (1722-1723)-Rusya sefaretnamesi
26. Mehmed Emni Efendi (Paşa) (1740-1742)-Rusya sefaretnamesi
27. Derviş Mehmed Efendi (1755)-Rusya sefaretnamesi
28. Şehdi Osman Efendi (1757-1758)-Rusya sefaretnamesi
29. Kesbi Mustafa Efendi (1767-1768)-İbretname-i Devlet
30. Silahdar İbrahim Paşa (1771-1775)-Sefaretname-i Necati
31. Abdülkerim Paşa (1775-1776)-Sefaretname-i Abdülkerim Paşa
32. Mustafa Rasih Paşa (1793-1794)-Rusya sefaretnamesi

POLONYA (LEHİSTAN)

33. Mehmed Efendi (1730)-Lehistan sefaretnamesi
34. Ali Ağa (1755)-Lehistan sefaretnamesi
35. Mehmed Ağa (1757-1758)-Lehistan sefaretnamesi

İSVEÇ

36. Mehmed Said Efendi (1732-1733)-İstokholm sefaretnamesi (Mehmed Said Efendi Takriri)

HİNDİSTAN

37. Salim Efendi (1744-1749)-Hindistan sefaretnamesi

PRUSYA

38. Ahmed Resmi Efendi (1763-1764)-Prusya sefaretnamesi
39. Ahmed Azmi Efendi (1790-1792)-Prusya sefaretnamesi
40. Giritli Ali Aziz Efendi (1797-1798)-Prusya sefaretnamesi

FAS

41. Seyyid İsmail Efendi (1785-1786)-Fas sefaret Takriri
42. Ahmed Azmi Efendi (1787)-Fas sefaret Takriri

BUHARA HANLIĞI

43. Alemdar Mehmed Ağa (1787-1791)-Buhara sefaretnamesi

İSPANYA

44. Vasıf Efendi (1787-1788)-İspanya sefaretnamesi

İNGİLTERE

45. Yusuf Agah Efendi (1793-1797)-Havadisname-i İngiltere
46. Yusuf Agah Efendi (1793-1797)-Journal du Voyage de Mahmoud Raif Efendi en Angleterre écrit par luy meme (1793-1797)
47. Mehmed Namık Paşa (1832)-Takrirler (Londra sefaretnamesi)

İTALYA

48. Mehmed Sadık Rıfat Paşa (1838)-İtalya sefaretnamesi⁴⁹.

⁴⁹Sefaretnamelerin tasnifi ile ilgili bilgiler Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 331-332'den aynen aktarılmıştır.

Tasniften anlaşıldığı üzere toplam 48 sefaretname yer bulunmaktadır. Sefaretnamelerin % 75'i Avrupa ülkeleri hakkında, kalanları ise Asya ve Afrika'daki İslam devletleri hakkındadır. Dikkati çeken başka bir özellik, sefaretnamelerin 1750-1800 yılları arasında yoğunlaşıyor olmasıdır. Bu özellikler, Osmanlı Devleti'nin batılılaşma ve modernleşme süreciyle ilgilidir. Keza bu yıllar (18. yy.'ın 2. yarısı) köklü islahatların yapılmak istendiği ve özellikle de Avrupa'dan faydalanılmaya çalışıldığı bir yüzyıldır⁵⁰. Bu babda en çok Fransa ve Avusturya ile münasebette bulunmuş, ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Keza, Fransa ve Avusturya'ya gönderilen elçilik heyetlerinin sayısı da bunu teyid eder niteliktedir.

111. Sefaretnamelerde Konunun İşlenişi

Sefaretnamelerde konuların ele alınışı, sefaretnameyi yazanın inisiyatifine kalmış bir olaydır. Kimileri oldukça ayrıntılı yazarken kimileri de çok özet bilgi verebilmektedir. Bununla birlikte yine de sefaretnamelerde yer alan konular birbiri ile benzerlik gösterir.

Sefaretnamelerde dini motiflere sıkça rastlanır. Öyleki, bazıları Allah ve Peygambere övgü ve yolculuk esnasında korunmalarını dileyerek başlarlar ve kendilerinin korunmasından dolayı da teşekkür ve minnettarlık duası ile bitirirler. Aynı zamanda metin içinde Kur'an'dan küçük sureler ve ayetler ile hadis-i şerifler de bulunur⁵¹. Sefaretnameler genelde elçinin atanmasından görevini tamamlamasına kadar olan olayların tasviri niteliğini taşır ve sıklıkla birbirini takip eden benzeri olayları dile getirir⁵². Sefaretnameler yazılırken genel olarak

⁵⁰Bkz. Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 333-337; Osmanlı Devleti'nin modernleşme hareketlerinin gelişimi için bkz. Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 1991, s. 75-127.

⁵¹Mehmed Emni Efendi'nin Rusya sefaretnamesi buna iyi bir örnektir. Bunun için bkz: Münir Aktepe, *Mehmed Emni Beyefendi (Paşa)'nın Rusya Sefareti ve Sefaretnamesi*, Ankara, 1974.

⁵²Bkz. Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 337.

takip edilen yöntem şöyledir: Sefaretnameye başlarken, ilkönce dua ile başlanır. Sultan ve ülkesi hakkında methiyeler yazılır, sonra elçinin bu göreve getiriliş sebebi kısaca belirtilir. Yine bu kısım içerisinde elçi yola çıkmadan önce, İstanbul'da elçi için yapılan teşrifat ve tören de yer alır. Her sefaretnamede mutlaka bulunan ve büyük önem verilen diğer bir bölüm ise gezilen yerlerle ilgili yapılan tasvirlerdir. Burada, gidilen ülkenin başkentine yapılan yolculuk, şehre giriş, karşılanış, uyulan teşrifat usulleri ve izlenimler ayrıntılı olarak anlatılır. Hemen hemen sefaretnamenin genelini bu konular kaplar⁵³. Kral, kraliçe, kraliyet ailesinin diğer mensupları, ülkenin ileri gelen devlet erkânı ile yapılan tanışma merasimleri ve buluşmaları belirtilmeden geçilmez. Gidilen ülkenin kültür ve medeniyeti ile ilgili anlatımda, özellikle askeri, mali, teknik, politik ve sosyo-kültürel kurum ve sistemler çok önemli bir yer tutar. Bazen buldukları ülkenin ileri gelen resmi makamları ve o ülkede bulunan başka devletlerin elçilikleriyle yapılan temaslardan da bahsedilir. 18. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Avrupa ülkeleri arasındaki olaylar ve gelişmeler hakkında bilgilere de sıkça rastlanmaktadır⁵⁴.

Sefaretnamelerde yer alan konular, özellikle gözlemleri kapsamı sebebiyle bazan pek önemsiz gibi gözükebilir fakat, sefaretnameleri dönemleri içinde değerlendirmek lazım gelir ki, ancak o zaman ne kadar önemli ve lüzumlu bilgiler verdiğini anlayabiliriz. Sefaretnamedeki konuları, bilhassa ayrıntıları dikkatli okumak ve yorumlamak gerekmektedir. Çünkü küçük bilgilerle bazen birden çok önemli husus ima edilebilmektedir. Sefaretnamelerin son kısmını genel olarak, elçilik heyetinin İstanbul'a dönüş konusu oluşturmaktadır. Hatta bazıları bu son kısmı dua ile de kapatmaktadır⁵⁵.

⁵³ Vasıf da sefaretnamesinde İspanya yolculuğu ve yolculuk esnasındaki gözlem ve izlenimlerinden fazlaca bahsetmiştir.

⁵⁴ Bkz. Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 337; Vasıf da Sefaretnamesinin son kısmında İspanya-Cezayir ilişkilerinden ayrı bir başlık altında bahsetmiştir. Bkz. Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 23-26.

⁵⁵ Ahmed Resmi Efendi'nin Viyana ve Berlin sefaretnameleri ve Ahmed Emni Beyefendi (PAŞA)'nın sefaretnamesi buna birer örnektir.

112. Sefaretnamelerin Osmanlı Diplomasısındaki Yeri ve Önemi

Diplomasi, dış ilişkileri elçiler veya temsilciler vasıtasıyla idare etmek sanatı olarak tarif edildiğine göre elçilerin faaliyetleri ve özellikle de yazdıkları sefaretnamelerin son derece önemli olduklarını söyleyebiliriz⁵⁶. Sefaretnamelerin önemini anlayabilmek için, Osmanlı Devleti'nde ne zaman ve hangi maksatlarla oluşturulmaya başlandığını, öncelikle bilmek gerekmektedir. Nitekim sefaretnamelerden Osmanlılar'da 17. ve 18. yy.'larda yapılacak reformlarda faydalanılmaya çalışılmıştır. Özellikle de 18. yy.'dan itibaren Osmanlı Devleti, kurumlarını yenilemek ve yeniden yapılandırmak için Batıya yönelme ihtiyacını iyice hissetmişti. Bu suretle, sefaretnamelerde yer alan yabancı ülke bilhassa Avrupa ülkeleri ile ilgili her türlü bilgi Osmanlı hükümeti ve bürokratları tarafından çok önemli bilgiler olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Daha önce kulaktan dolma bilgilerle Avrupa'yı tanıyan Osmanlı Devleti erkanı sefaretnamelerde Batı hakkında yer alan farklı bilgilerle karşılaşınca oldukça etkilenmişlerdir. Bu etkiyle önce Lale Devri döneminin sonra, Nizam-ı Cedit ve nihayet Tanzimat dönemi reformlarının alt yapısı hazırlanmıştır⁵⁷. Bunlar, Avrupa'daki bilim ve teknik ile kültürel alandaki birçok yeniliğin Türkiye'ye girmesine yardımcı olmuştur⁵⁸. Sefaretnamelerin bizim gözümüzle dış dünyayı bilme ve tanıma anlamının yanısıra, onların bizim hakkımızdaki intibalarını ve düşüncelerini ortaya koyması bakımından da önemli oldukları bir

⁵⁶ İpşirli, *Klasik Dönem*, s. 212-213.

⁵⁷ Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 319; Sefaretnamelerin Nizam-ı Cedit dönemi reformları üzerindeki etkileri için bkz. E. Z. Karal, a.g.e., ; Yine Nizam-ı Cedit döneminin elçilikler ile ilgisi için bkz. Yalçınkaya, "Mahmud Raif Efendi As The Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi, The First Permanent Ottoman Turkish Ambassador to London (1793-1797)", *OTAM 5*, Ankara, 1994.

⁵⁸ Mehmed Said Efendi'nin Sefaretnamesi'nin matbaanın kuruluşunda; Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Sefaretnamesi'nin de Lale Devri üzerindeki etkileri derin olmuştur. Bkz. Yalçınkaya, *Sefaretnamelerin Kaynak Değeri*, s. 321.

gerçektir. Zira, elçilik heyeti, ilgili ülkeye gittiği zaman o ülke gazete, dergi ve mecmualarında bu tür bilgilere çokça tesadüf edilebilmektedir⁵⁹.

Ayrıca, sefaretnameler devletler arasındaki siyasi, ticari ve kültürel ilişkilerin içerik ve kapsamlarını ortaya çıkarmada da önemli rol oynar. Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz ki, Osmanlı Devleti bu eserler sayesinde temasta bulunacağı ülkelerin siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik durumları ile kültürleri hakkında epeyce bilgi sahibi olabilirdi. Özellikle 18. ve 19. yüzyılın ilk yarısına kadarki sefaretnamelerin vermiş oldukları bilgilerin Osmanlılar'ın bu ülkeler ve milletler hakkındaki görüş ve düşünceleri üzerinde önemli ölçüde etkili olduğunu düşünürsek bunların ne denli önemli oldukları daha da iyi anlaşılabilir olur⁶⁰.

Bu önemlerine rağmen bazı özellikleri onlardan daha fazla yararlanmamızı engellemektedir. Bu eserler, Osmanlı diplomasisinin ana kaynağı olması dolayısıyla gizlilik derecesi olan kaynaklardı. Bundan dolayı sır teşkil edebilecek konular bunlarda açıkça belirtilmiyordu.

Başka bir husus, daimi elçiliklerin kuruluşuna kadar olan dönemde bilindiği üzere elçiler kısa bir süre için elçilik görevine tayin edilirdi. Bunun iki olumsuz sonucu oluyordu. Birincisi, bu kadar kısa sürede o ülke hakkında ayrıntılı bilgi almak pek mümkün olmuyordu; ikincisi edindikleri bilgileri de tam olarak bildirmiyorlar, bunları ülkeye dönüşlerinde Sultan, Sadrazam ve Reisülküttab'a ayrı ayrı şifahen bildirmekle yetiniyorlardı. Böylece sefaretnamelerde verilen bilgiler genellikle düzenli, itinalı ve yabancı bir ülke ile olan ilişkinin özel bir kısmı ile sınırlı oluyordu⁶¹.

Bu saydığımız nedenler sefaretnamelerin önemlerinden birşey kaybettirmezler, sadece daha fazla faydalanılma imkanını kısıtlamış olurlar.

⁵⁹ Bu tür çalışmalar için bkz. Yalçınkaya, Mahmud Raif ; Yalçınkaya, a.g.e.

⁶⁰ Yalçınkaya, Sefaretnamelerin Kaynak Değeri, s. 325; Unat, a.g.e., s. 45.

⁶¹ Yalçınkaya, a.g.e., s. 14; Yalçınkaya, Sefaretnamelerin Kaynak Değeri, s. 336.

Bununla birlikte, devletlerarası ilişkilerin gidişatını düzenlemede son derece önemli rol oynamışlardır. Bunların yanı sıra özellikle devletin reform politikalarını yönlendirmesi, Avrupa ülkeleri ve kurumları hakkında bilgi vermesi gibi birçok önemli özelliklerinin de olduğunu unutmamak gerekir. Yine o devletlerin Osmanlı'ya bakışını, elçiliklerin oradaki faaliyetleri ve rollerinin bilinmesi açısından da başkaca bir önem arz etmektedirler. Kısacası, sefaretnameler, Osmanlı dış siyasetini yönlendirmede ve şekillendirmede birinci derecede önemli kaynaklardır.

12. İspanya Tarihi

İspanya, Avrupa'nın en eski yerleşim alanlarından birisidir. M.Ö. 4. yy.'da İspanya Kartacalılar tarafından işgal edilmiştir. Kartacalılar'ın buradaki hakimiyetine Fenikeliler son vermiş ve Yunanlılarla birlikte İspanya kıyılarında kurdukları kolonilerle Doğu Akdeniz ticaretinin gelişmesinde etkili olmuşlardır. İspanya'nın doğu ve güneyinde özgün bir uygarlık geliştiren yerli halklar İberler olarak bilinir. Romalılar da İspanya üzerinde derin izler bırakmışlardır. M.S. 409'dan itibaren, Roma İmparatorluğu'nun sendelediği sıralarda yarımadayı Alan'lar, Suev'ler istila etmiş ve onlardan yarım yüzyıl sonra da Vizigotlar'ın istilasını başlatmıştır.

Vizigotlar 8. yy.'a gelindiğinde iç karışıklıklar ve parçalanmalar ile karşı karşıya kalmış ve bu durum doğal olarak Vizigotlar'ın sonunu getirmiştir⁶². Vizigot ülkesinde asillerin kral adayı Rodrich (Rodrigo)'in son meşru kral Vitiza'ya karşı yaptığı ihtilal ve Vitiza'nın çocuklarının intikam duyguları, Sebte valisi Julianus ile yeni kral Rodrich arasındaki sürtüşmeler ve hatta Rodrich'in Julianus'un kızına göz dikmesi gibi olayların birikmesi Julianus'un Rodrich'in iktidarına son vermek için aradığı fırsatı yaratmıştır. Julianus, Müslümanların

⁶²İspanya'nın tarihi hakkında detaylı bilgi için bkz: *Ana Britannica*, "İspanya", C. 12, İstanbul, 1988, s. 51-52; *Türk Ans.*, "İspanya", C. 20, İstanbul, 1968, s. 325; *Meydan Larousse*, "İspanya", C. 6, 1971, s. 453-454.

Kuzey Afrika valisi Musa b. Nusayr'a haber göndererek Endülüs'ü⁶³ fethetmeye çağırmıştı. Nitekim, böyle bir durumda Müslümanların Sebte boğazından geçmelerine de ses çıkarmayacağını bildirmiştir⁶⁴.

Bu olay üzerine Musa b. Nusayr Halife Velid'den İspanya'nın fethi için izin istemiştir. Ve iznin verilmesi üzerine hazırlıkları tamamlayarak oluşturulan 7000 kişilik ordunun başına Tarık b. Ziyad'ı getirmiş ve İspanya'nın fethi ile görevlendirmiştir (710). Bir yıl sonra İspanya'ya çıkan Tarık b. Ziyad bir rivayete göre askerlerinin geri dönmeleri ümidini yok etmek için gemileri yaktırıştır (H. 92-M. 711). Bu olayın yarattığı motivasyonla Tarık b. Ziyad, İspanya kralı Rodrich ile yaptığı Cadiz savaşını kazanarak İspanya içlerine doğru ilerlemeye başladı. Böylece, İspanya'da İslam hakimiyeti dönemi başlamış oldu. Bundan sonra İspanya, "Endülüs Vilayeti" adıyla İslam devletine bağlandı.

Fetihten sonra İspanya'da "Valiler Dönemi" olarak adlandırılan yeni bir dönem başlar. Aynı tarihlerde, İslam dünyasında yeni gelişmeler olmaktadır. Bu arada Emevi devleti yıkılarak yerine Abbasi devleti kurulur. Abbasiler'in elinden kurtulan Emevi ailesinden Abdurrahman, Endülüs'e gelerek 756 yılında Kurtuba merkez olmak üzere "Endülüs Emevi Devleti"ni kurar. Fakat bu devletin ancak çeyrek yüzyıllık bir ömrü olmuş; iç karışıklıklar devleti zayıflatmış ve yıkılışına sebep olmuştur. Endülüs Emevi Devleti'nin yerini 1031'den itibaren "Tavaif-i Müluk" denilen küçük Müslüman emirlikler almış, bu dönemin bitişiyle de "Beylikler devri" başlamıştır⁶⁵. Kurulan beylikler içinde en uzun ömürlü olanı Beni Ahmer Devleti (Gırnata İslam Hükümeti) olmuş fakat Hıristiyan alemi onun daha fazla yaşamasına imkan vermemiştir. Kastilya kraliçesi İzabella ile Aragonya kralı Ferdinand'ın evlenmesi neticesinde İspanya Birliği kurulmuş ve

⁶³ Arap tarihçileri ve coğrafyacıları bugün üzerinde İspanya ve Portekiz'in bulunduğu İberik Yarımadasına Endülüs ismini vermişlerdir.

⁶⁴ **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 2, İstanbul, 1988, s. 390-394; Aynı Ans., C. 4, s. 29-30; Yılmaz Boyunağa, **H. Peygamber ve İlk Müslümanlar**, İstanbul, 1985, s. 367-368; Emilio Garcia Gomez, "Moorish Spain", **The World of Islam**, 1976, London, s. 225-226.

⁶⁵ Bkz. **Doğuştan Günümüze**, C. 4, s. 63-462; Gomez, a.g.m., s. 231-232.

1492'de Gırnata'nın Ferdinand'a bağlanması ile de İspanya'da İslam devri kapanmış oluyordu⁶⁶.

Birliğini sağlayan İspanya, Amerika kıtasının keşfinde öncü rol oynamış ve buralarda sömürge idareleri kurarak zenginleşmişti. Ancak, çok geçmeden, 16. yy.'dan itibaren İspanya gücünü kaybetmeye başlar. 1713'te imzalanan Utrecht Barışı Batı Akdeniz'de güçler dengesinde büyük değişiklikler yaptı. Bu andlaşma ile İspanya pek çok toprağından yoksun kaldı ve İngiltere bölgenin politikasında önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaya başladı⁶⁷.

120. Osmanlı-İspanyol İlişkileri

XVI. yy.'a kadar Osmanlı devleti'nin İspanya ile doğrudan bir ilişkisi olmamıştır. Fatih devrinde İstanbul'un kuşatılması esnasında Bizans'a yardımcı kuvvet göndermekle⁶⁸ Osmanlı devleti'nin siyasal manada ilgi alanına giren İspanyollar'la direkt temas II. Bayezid dönemine (1481-1512) rastlamaktadır⁶⁹.

1492'de Beni Ahmer Devleti'nin İspanyollar tarafından yıkılmasına bağlı olarak gelişen olaylara Osmanlı Devleti'nin duyarlı yaklaşması, XVI. yy.'ın başlarında Osmanlı-İspanyol ilişkilerini gerilimli bir platforma oturtmuş oluyordu. Bu gerilimli ortam XVI. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Osmanlı donanmasıyla İspanyol birliklerinin karşı karşıya gelmesine yol açmıştır.

⁶⁶ Gırnata'nın 1492'de düşmesinin, bir müddet önce İstanbul'un Türkler'in eline geçmesinin Hıristiyan dünyası üzerinde yapmış olduğu olumsuz etkiye karşılık bir denge unsuru olarak görüldüğü, batılı bilim adamlarınca ileri sürülmüş bir fikirdir. Bkz. Gomez, a.g.m., s. 236.

⁶⁷ M.S. Anderson, *Europe in the Eighteenth Century*, New York, 1987, s. 307.

⁶⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.I, Ankara, 1988, s. 471.

⁶⁹ Beni Ahmer Devleti'nin 1492'de İspanyollar tarafından yıkılmasıyla birlikte Tevaif-i Mülük olarak bilinen İslam devletleri İspanya'da tarihe karışmış oluyordu. XV. yy.'ın ikinci yarısında Aragon kralı Ferdinand ile Kastilya kraliçesi İzabella'nın evlilikleri neticesinde şekillenen İspanya Devleti'nin baskılarına dayanamayan Müslüman ve Yahudiler, Osmanlı Devleti'nden yardım istemişlerdi. Osmanlı Devleti de, 1505'te Kemal Reis komutasında bir donanmayı İspanya sahillerine göndermiş ve bir kısım Müslüman ve Yahudi kurtarılarak Türkiye'ye getirilmişti. Uzunçarşılı, a.g.e., c.II., s. 199-200.

1559'da Turgut Reis tarafından Cerbe Adası'nın İspanyollar'ın elinden alınması, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz hakimiyetini sağlamada önemli aşamalardan birini teşkil etmesi kadar; İspanya karşısındaki üstünlüğün gösterilmesi bakımından da ayrıca bir öneme sahiptir⁷⁰.

XVI. yy. boyunca özellikle V. Şarl (Şarlken) zamanında Osmanlı-İspanya ilişkileri hep hasmane bir şekilde sürüp gitmiştir⁷¹. Şarlken'in imparatorluktan çekilerek yerine kardeşi Ferdinand'ın imparator olmasından sonra da Osmanlı-İspanya münasebetleri hep mücadeleler şeklinde sürüp gitmiştir. V. Şarl, Bohemya ve Macaristan krallıklarıyla beraber Almanya İmparatorluğu'nu Avusturya Arşidükü olan kardeşi Ferdinand'a bırakırken, Napoli, Sicilya, İspanya krallıklarıyla Felemenk ve Fransız Konte'yi de oğlu Flip'e vermişti (1556). İşte Şarlken İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından bir müddet sonra Osmanlı-İspanya ilişkilerinde mücadele dönemi kapanmaya başlamış ve karşılıklı çıkar ilişkisine dayalı yeni münasebetler başlatılmıştır⁷².

Ferdinand ile 1562'de yapılan andlaşmadan bir sene sonra İspanya kralı II. Filip de, Ferdinand'ın elçisi Alber Döviş vasıtasıyla bir andlaşma müzakeresi açmış ve bundan evvel Franki ve Vargas isimlerindeki iki elçi ile elde edilemeyen andlaşma bu defa mümkün olmuş ve 1563'de sekiz sene için kabul edilen bir sulh andlaşması yapılmıştır⁷³.

⁷⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., c.II., s. 387-388; Solakzade Mehmed Hemdemi Çelebi, **Solakzade Tarihi**, Haz: Vahid Çabuk, C. II., Ankara, 1989, s. 256; **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, c.X, İstanbul, 1992, s. 358-359.

⁷¹ Şarlken Macarlar'ın hamisi olduğu gibi kızkardeşi Marison Macaristan kralı II. Layoş'un eşi idi; bundan başka Şarlken'in kardeşi Ferdinand da Layoş'un kızkardeşini almıştı. Aradaki bu bağ sebebiyle Şarlken'in elçisi olan Franjipan kontu Kristof, 16 bin kişi ile Bosna'ya gelerek Osmanlı kuvvetleri tarafından kuşatılan Yayça'yı kurtarmış ve bu hizmetine karşılık olarak Macar kralı Layoş kendisine Dalmaçya ve Hırvatistan hamisi ünvanını vermişti. Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c. II., s. 511-512. İspanya'nın 15-18 yy.lar arasındaki siyasi yapılanması, hanedanların mücadelesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Roger Lockyer, **Habsburg And Bourbon Europe 1470-1720**, New York, 1984.

⁷² Uzunçarşılı, a.g.e., c. II., s. 512.

⁷³ Uzunçarşılı, a.g.e., c. II., s. 512; Uzunçarşılı, a.g.e., c. III./II., s. 216.

Barış Andlaşmasının süresinin dolduğu tarihe denk gelen İnebahtı Muharebesi'nde (1571) İspanya yine Osmanlı'nın karşısında yer almış, hatta, oluşturulan donanmanın başkumandanlığına da V. Şarl'ın oğlu Donjuan Dotriş getirilmişti. Doğal olarak bu olay Osmanlı-İspanyol ilişkilerini yeniden bozmuştur.

Sokullu Mehmed Paşa'nın sedaretinin sonlarına doğru İspanya'dan gelen barış teklifini hükümet kabul etmişti. Kral II. Filip 1577 senesinde Milan'lı Don Marigliano adında bir elçiyi İstanbul'a göndermiştir. On bir ay sonra bu elçinin hükümete verdiği sulh ahidnamesi tadilat ile beş sene sonra kabul olunup, ancak üç senelik bir mütareke (ateşkes) yapılmıştır⁷⁴.

Akdeniz'de geniş ülkelere ve Kuzey Afrika'nın dörtte üçüne sahip olan Osmanlı Devleti, bu denizde kendisine büyük rakip olarak İspanya'yı gördüğünden ona karşı daima itimadsız davranıyor ve işte bu sebepten dolayı onunla bir ahidname imzalamak istemiyordu. Daha önce üç sene için yapılan mütareke 1581 ve 1582 tarihlerinde birer sene süreyle uzatılmıştı⁷⁵. Bu tarihten bir yıl sonra (1583) da İspanyollar, İngilizler üzerine sevk edecekleri donanmalarına Osmanlı tarafından gelebilecek zararı engellemek için ancak bir yıllık mütareke yapabildiği⁷⁶.

Osmanlı-İspanyol ilişkilerinin böyle temkinli gelişmesinde İngiltere faktörü önemli bir yer tutar. Nitekim, Hoca Sadeddin, İngilizler'in elçisinin etkisiyle Osmanlı'nın İspanya ile mütareke yapmasını engellemeye çalışmışsa da bunda

⁷⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., c. III/II, s. 217; Joseph von Hammer, **Osmanlı Tarihi**, Çev. Mehmet Ata (Bugünkü Dille Özetleyerek Yeniden Yazan: Abdülkadir Karahan), c. II, İstanbul, 1991, s. 152.

⁷⁵ 1581 yılında yapılan mütareke, 1560 tarihli Cerbe Seferi'nden başlayarak 1565'teki Malta sürtüşmesi, 1511 İnebahtı Seferi ve 1574 Tunus uğruna girilen ve bir o tarafın, bir bu tarafın başarılı olduğu savaşlarla devam eden iki tarafın mücadelesine son vermiştir. Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar)**, Çev. Birtane Karanakçı, Ankara, 1991, s. 45.

⁷⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., c.III/II. kısım, s. 218.

muvaffak olamamış ve hükümet 1587'de İspanya ile iki sene müddetle mütarekeyi uzatmıştı⁷⁷.

Osmanlı-İspanyol diplomatik ilişkilerine bir başka çarpıcı örnek 1625'de İstanbul'a gelen elçi Givani Maltalbano'nun çabalarıdır. Osmanlı ile andlaşma yapmak arzusunda olan elçi Almanya'nın desteğine rağmen Fransa ve İngiltere'nin aksi yöndeki gayretleri neticesinde başarısız olmuştur⁷⁸.

XVI. asır sonlarına doğru Portekizliler'in Hindistan'daki sömürgecilik faaliyeti zayıflamış ve yerini İspanya'ya terke başlamıştı. İspanyollar Emtini Kalesi'ni (Aden Kalesi'nin karşısında yüz yetmiş mil mesafede) alarak burada liman ve tersane oluşturmuşlardır. İspanyollar'ın buradaki faaliyetleri İslam tüccarlarının Kızıldeniz'e girip çıkmalarına mani oluyordu. Bu olay Mısır Beylerbeğisi Sinan Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmiş, bunun üzerine Yemen Beylerbeğisi Hasan Paşa bölgeye gönderilmek suretiyle sorun halledilmişti⁷⁹.

Osmanlı Devleti, 17. yy.'da Fransa elçisinin engellemelerine rağmen İspanya elçisi Şimid'in teşebbüsü ile İspanya kralı ile dostane münasebet geliştirmek ve İspanya kralının maksat ve siyasetini anlamak üzere 1650'de müteferrika Ahmed Ağa'yı İspanya'ya göndermiş ve görüşmek için de bir elçi istemişti. Bunun üzerine İspanya kralı IV. Filip de 1651'de Raguzalı Alegreti adında bir memur göndererek, elçilik heyetinin gelmesi için bazı imtiyazlar istemiş ve şartlar ileri sürmüştür. Osmanlı Devleti de bu hususta hiçbir tepki göstermeyerek sadece dostluğunu gösterir bir name göndermiştir⁸⁰.

Görüldüğü üzere özellikle XVI. yy'dan başlamak üzere XVIII. yy'a kadar olan Osmanlı-İspanya ilişkileri siyasi mücadeleler şeklinde kendini göstermiş, ticari veya iktisadi herhangi bir andlaşma yapılmamıştır.

⁷⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., c.III/II, s. 218.

⁷⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., c.III/II, s. 219.

⁷⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., c.III/II, s. 219-220.

⁸⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., c.III/II, s. 220.

Osmanlı-İspanya arasındaki ticari ilişki, ancak 1782’de yapılan bir ticaret anlaşması ile başlatılabilmıştır. Ticari ilişkinin bu kadar geç başlamasında, Osmanlı’nın en güçlü dönemini yaşadığı bir devirde İspanya kralı olan Şarlken ile aradaki düşmanlık, bir de daha sonraki İspanya kralları zamanındaki buhranlı vaziyetler etkili olmuş, İspanya’nın defalarca müracaat etmesine rağmen Osmanlı Hükümeti hiçbir anlaşmaya yanaşmamıştır⁸¹.

XVIII. asrın ikinci yarısında İspanya krallığında Don Karlos bulunuyordu. 1749’da kardeşi IV. Ferdinad’ın yerine III. Şarl namiyle İspanya kralı olunca Osmanlı ile hem siyasi ve hem de ticari anlaşmalar yapmak için müracaat etmiş, istediğinde de muvaffak olmuş, fakat anlaşmanın tanzimine başlandıysa da Sadrazam Koca Ragıb Paşa’nın vefatı sebebiyle yarım kalmıştı⁸².

Don Karlos, 1779’da elçi tayin ettiği Don Juan de Polini vasıtasıyla tekrar müracaat ederek Sicilyateyn Krallığı ile yapılan ticaret anlaşması gibi bir anlaşma yapılmasını rica etmiş; Osmanlı Devleti bu teklife yanaşmamakla beraber o sırada devletin içinde bulunduğu durum ve siyasi vaziyetler sebebiyle İspanya’yı gücendirmek de istemediklerinden, bu müracaata karşı açıkça red cevabı verilmeyerek iş uzatılmıştır⁸³.

⁸¹ Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV/II, s. 242.

⁸² Don Karlos daha önce İspanya hükümdarı olan babası V. Filip’in sağlığında Sicilyateyn (Napoli ve Sicilya) kralı iken Osmanlı Hükümeti ile dostluk tesis edip bir ticaret anlaşması yapmıştır. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV/II, s. 242. **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, c. XI., s. 142’de Osmanlı’nın İspanya ile 1739’da bir ticaret sözleşmesi imzaladığından bahseder. Uzunçarşılı tarihini vermemekle beraber, iki kaynak da aynı ticaret sözleşmesinden bahsetmektedir.

⁸³ İspanya elçisi Polini ile yapılan görüşmede, Osmanlı Devleti muhtemel bir düşman donanmasına karşı icabında Sebte Boğazı’nın İspanya Hükümeti tarafından kapatılmasını teklif etmişse de elçi böyle bir şeyi kabul etme yetkisinde olmadığını söylemiştir. Osmanlı Devleti İspanya’nın Rusya ve Avusturya ile anlaşması ihtimalini düşünerekten müzakereye devam etmeye karar vermiştir. Bkz: Uzunçarşılı, a.g.e., c. IV/II, s. 243.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sorunlu bir dönemde İspanya'nın dostluğunun kazanılarak elden geçirilmemesi hususundaki kaygının da etkisiyle İspanya Devleti ile beş madde üzerinden bir tarafsızlık anlaşması⁸⁴ ve bir mukaddime, yirmibir madde ve bir hatime ile de ticaret ahitnamesi tasbit edilmiştir. (7 Şevval 1196) 14 Eylül 1782⁸⁵.

Bu ticaret anlaşması sayesinde Osmanlı Devleti ile İspanya arasında yakınlık tesis edilmiş ve ileriki yıllarda karşılıklı elçi teatisi gerçekleşmiştir. Nitekim A. Vasıf'ın İspanya'ya gönderilmesinin en önemli gerekçesinden birisi de bu ticaret anlaşması ile alakalıdır.

⁸⁴ Bu beş maddenin hangi şartları kapsadığını öğrenmek için bkz: Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV/II, s. 243.

⁸⁵ Yirmibir maddenin kapsadığı konular için bkz. **Tarih-i Cevdet**, c.II, s. 268-272; Anlaşma metnindeki tarih Sadrazam ile İspanya elçisi arasındaki anlaşma olup bunun Padişah tarafından tasdikiyle İspanya'ya gönderilmesi tarihi (20 Cemaziyevvel 1197) 23 Nisan 1783'dür. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV/II, s. 243-244.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AHMED VASIF EFENDİ

20. Hayatı

Ahmed Vasıf Efendi, Bağdad'da doğmuş olup, ailesi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. İlk tahsilini buradaki ulemadan yaparak Arapça sarf ve nahiv öğrenmiştir. Daha çok edebiyat sahasında eğitimini sürdürmüştür. Öyle ki, genç yaşta kitap bilgisi ile Bağdad'da ismini duyurmuştu. Bu arada Vasıf Efendi, Bağdad'ın bazı ileri gelenlerinin özel kütüphanelerine bakarak ve yazma eserler istinsah ederek geçimini temin ediyordu. Genç yaşta, başka şehirleri gezip görmek ve yeni bilgiler edinmek hevesiyle Van, Kars ve Halep'i ziyaret etmiştir¹.

Bir müddet sonra Osmanlı Devleti'nde, yüksek Osmanlı memurlarının hizmetine girmiştir². Önce Kel (veya Gül) Ahmed Paşazade Ali Paşa'nın³ kütüphanecilik hizmetinde çalışmaya başlamıştır⁴. Ali Paşa, Rusya'yla savaşa girildikten sonra 1769'da Bender'de komutanlık etmişti. O 1769 sonlarında ölünce, Vasıf da Hotin komutanı Abaza Mehmed Paşa'nın maiyetinde çalışmaya

¹ Asım (Mütercim), *Asım Tarihi I,II* İstanbul, (t.s), s. 255; Onda öğrenme hevesinin yanı sıra biraz da macera hevesi olduğu bir gerçektir. Çünkü ileride görüleceği gibi devlet hizmetinde iken de bu çeşit işleri tercih edecek ve bunlara tayin edilmesini sağlayacaktır. Bkz. Mücteba İlgürel, *Mehasinü'l-Asar ve Hakaikü'l-Ahbar*, Ankara, 1994, s. XIX.

² Franz Babinger, eserinde buna gerekçe olarak Vasıf'ın fakir oluşunu göstermektedir. Bu mesele ileride tartışılacaktır. Bkz. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev: Coşkun Üçok, Ankara, 1992, s. 364.

³ Virginia H. Aksan'ın *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)* Çev: Özden Arıkan, İstanbul, 1997, s. 113'de Ali Paşa diye bahsederken; Babinger a.g.e. s. 364'de Kel Ahmed Paşa diye bahseder.

⁴ İlgürel, a.g.e. s. XIX; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. 5, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eksi Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, İstanbul, 1996, s. 1651.

başlamış⁵ ve 1771'de Kırım Yarımadası'ndaki Yenikale'nin teslim olmasıyla Ruslara'a esir düşünceye kadar bu görevde kalmıştır. Buradan St. Petersburg'a götürülüp yaklaşık dokuz ay boyunca esir tutulmuştur. Bu esaret dönemi uzun sürmemiştir. Çünkü, Vasıf Efendi, II. Katerina tarafından, barış tekliflerini içeren mektubu Osmanlı karargahına götürmesi vesilesiyle serbest bırakılmıştı⁶. Bu olaydan sonra Vasıf Efendi Osmanlı Devleti'nin değişik kademelerinde önemli görevler üstlenmiştir.

1768-1774 savaşlarında murahhas ve amedci görevlerinde bulunmuş, birçok defalar karargahla başkent arasında kurye olarak gidip gelmişti⁷. Yine aynı dönemde Büyükelçi ve baş murahhas olarak tayin edilen Reisülküttab Abdürrezzak Bahir Efendi'nin yanında, hacelik ünvanı alarak ve sırkatibi (mükaleme katibi) olarak Bükreş'e gitmiştir (22 Ekim 1772)⁸.

Kaynaklarda 1774-1783 arası dönem anlatılırken Vasıf Efendi'den pek bahsedilmez. Anlaşılan o yıllarda önemli bir görev almamıştır. Buradan hareketle, I. Abdülhamid zamanında (1774-1789) Vasıf'ın sefalet içinde yaşadığı ve ancak III. Selim'in lütfuyla eski durumuna tekrar kavuşabildiği şeklinde bir yorum yapılmaktadır⁹.

Vasıf, Osmanlı için son derece kötü sonuçlar doğuran bir andlaşmada (Küçük Kaynarca Antlaşması-1774) görüşmelere katılmış olduğu için gözden düşmüş olabilir. Bu konuda kendi sözleri meseleye biraz açıklık getirmektedir:

⁵ Asım, Vasıf'ın ölümü ile ilgili verdiği tercüme-i halinde "sekseniki seferinde müşarün-ileyh azim-i cihad ve pašasıyla beraberce esir-i dest-i düşman-ı bed-nihad olub" diyerek bu savaşlarda esir olan Kırım Seraskeri İbrahim Paşa'nın yanında imiş gibi göstermektedir. Oysa, İbrahim Paşa, Kefe'yi müdafaa ederken Ruslar'a esir düşmüştü. Bkz. Asım Tarihi, s. 255.

⁶ İlgürel, a.g.e., s. 21; Babinger, a.g.e., s. 364; Aksan, a.g.e., s. 113.

⁷ Bkz. I. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. IV/I, Ankara, 1988, s. 414-415; İlgürel, a.g.e., s. XXI-XV; Babinger, a.g.e., s. 364; Aksan, a.g.e., s. 114.

⁸ İlgürel, a.g.e., s. XXIII; Uzunçarşılı, a.g.e., c. IV/I, s. 416, Aksan, a.g.e., s. 114.

⁹ Aksan, a.g.e., s. 114.

Ordu-yı hümayında zahmet-i sefer ile muztar olan rical-ı devlet Asitane-i sadete gelip istikrar-ı makam ve nûvaziş-i ikram ile bekam olmak emniyyesinde iken kimi helal tarikde ve kimi Darü's-saltana'da tecerru'-kas-ı azl ü infisal ve heyet-i mütenekkire ile erbab-ı töhmet gibi vahiden ba'de vahidün hanelerine gelip arziyyet mine'l-ganimete bi'l-iyab makalesini gûzarende-i Lisan-ı hal eyleyip şerif ve vezi'bu keyfiyyeti emr-i beşi' görüp himmetlerine fütür ve sa'y ve küşîşlerine kusur tari olmuş idi¹⁰.

1783'ten itibaren Vasıf Efendi'yi devlet hizmetinde aktif vaziyette görmekteyiz. 1783'de Raşid Efendi ile birlikte Matbaa-i Amire Nazırlığı'na getirildi ve 1794'e kadar bu görevini sürdürmekle birlikte¹¹, 2 Kasım 1783'de Enveri'nin yerine Vakanüvisliğe getirilir¹². 24 Ağustos 1784'de Vakanüvislikten ayrı olarak Kalyonlar Defterdarlığı ve 1 Ağustos 1785'de de Mevkufatçılık hizmetlerine geçici olarak memur edilmiştir¹³.

Vasıf'ın bu birinci Vakanüvisliği fiilen İspanya elçiliği nedeniyle İstanbul'dan ayrılıncaya kadar devam etmiştir. Devlet hizmetinde aranan adamlardan biri olan Vasıf Efendi, 1 Temmuz 1787 (15 Ramazan 1201)'de İspanya'ya elçilik vazifesi ile gönderilmiştir¹⁴. Vasıf Efendi, 11 Mayıs 1788 (5 Şaban 1202)'de İstanbul'a geri dönmüştür¹⁵. Vasıf'ın bu seyahati takriben on ay sürmüştür. O, arada gördüklerini, yaşadıklarını ve görevinin gereklerini anlattığı bir sefaretnameyi kaleme almıştır.

¹⁰ Aksan, a.g.e., s. 114.

¹¹ Bkz. İlgürel a.g.e., s. XXVI.

¹² İlgürel, a.g.e., s. XXVII., Bekir Kütükoğlu, *Vekayi'nüvis Makaleler*, İst. 1994, s. 118. Münir Aktepe, "Enveri" mad., İ.A. c. 4, İst. 1945, s. 281-283; Babinger, a.g.e., s. 364; Aksan, a.g.e., s. 115; *Sicill-i Osmani*, s. 1652. Tarih kaynaklarda farklı yer almaktadır. Babinger Ekim 1783 olarak verirken, Aksan ve *Sicill-i Osmani*'de sadece 1783 şeklinde yer almıştır.

¹³ İlgürel, a.g.e., s. XXVII.; *Sicill-i Osmani*, s. 1652.

¹⁴ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 2; *Sicill-i Osmani*'de tarih 2 Haziran olarak verilmiştir. Bkz. s. 1652.

¹⁵ Cevdet, aynı eser, c.IV, S. 51; İlgürel, a.g.e., s. XXVIII.

Onun İspanya'da bulunduğu sırada, Türk-Rus Savaşı başlamış, bu sebepten dolayı Enveri, Vasıf Efendi'nin yerine tekrar Vakanüvisliğe getirilmiştir (10 Temmuz 1787). Bu durum III. Selim'in cülusuna değin sürmüş, bizzat Padişahın arzusu ile Vasıf Efendi ikinci kez Vakanüvisliğe getirilmiştir (Nisan 1791). Bu Vakanüvisliği de, Zıştovi Andlaşması'nın tatbikine me'mur edilmesiyle sona ermiştir (5 Ekim 1791). Fakat 22 Haziran 1793'de Vasıf bu göreve üçüncü kez olmak üzere tekrar getirilmiştir¹⁶.

Vasıf bu arada başka görevler de üstlenmiştir: İspanya'ya hareketinden önce vekaleten verilmiş olan Anadolu Muhasebeciliği görevini 29 Haziran 1789'da asaleten üstlendiği gibi; bu arada İstanbul Mukataacılığı görevini de yürütmüştür. Bu tarihlerde, aynı zamanda Hatice Sultan Kethüdalığı görevini de yerine getirmekteydi¹⁷. 1787'de başlayan Osmanlı-Rus, Osmanlı-Avusturya Savaşları'nda Vasıf cepheye de gitmiştir¹⁸. Haziran 1791'de Başmuhasebeciliğe vekaleten geldiği gibi; Teşrifati Hacı Mustafa Efendi ile de ordu tahtirat katipliği görevini üstlenmiştir¹⁹. Rusya murahhaslarıyla müzakerat-ı esasiyeye memur olmuş, 1791 Kasım'ında Başmuhasebeciliğe asaleten tayin edilmiş, elinde bulundurmuş olduğu Anadolu Muhasebeciliği görevini de Sivasi Hasan Efendi'ye devretmiştir²⁰. Ardından tahdid-i hudud memurluğuna getirilmiş ve Başmuhasebecilik görevinden alınarak bu görev Sivasi Hasan Efendi'ye verilmiştir. Bu arada Vakanüvislik görevinden yukarıda bahsedilen nedenden dolayı ayrılmıştır. Ancak, Vasıf Efendi 1793'te hem Vakanüvislik hem de Anadolu Muhasebeciliği görevini yeniden üstlenmiştir²¹.

¹⁶ Vasıf Efendi'nin Vakanüvisliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kütükoğlu, a.g.e., s. 118-124.

¹⁷ İlgürel, a.g.e., s. XXIX; Sicill-i Osmani, s. 1652.

¹⁸ Savaştaki faaliyetleri için bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.IV/I, s. 581, 590; İlgürel, a.g.e., s. XXIX-XXXI.

¹⁹ İlgürel, a.g.e., s. XXIX.

²⁰ İlgürel, a.g.e., s. XXX.

²¹ İlgürel, a.g.e., s. 30-31; Aktepe, aynı madde.

Vasıf Efendi, bu görevlerinin ardından birtakım devlet adamları arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde²² ele geçen bazı mektupları yüzünden Midilli'ye sürgüne gönderilmiştir (Temmuz 1794)²³. Ancak, daha Midilli'ye varmadan affedilir ve İstanbul'a geri döner. Geri döndüğünde elindeki Vakanüvisliğinin önce Enveri'ye onun ölümüyle de Halil Nuri'ye verilmiş olduğunu görür. Vasıf Efendi, Halil Nuri'nin vefatı üzerine dördüncü ve son kez olmak üzere Vakanüvisliğe getirilmiştir (20 Mayıs 1799)²⁴. 1799'da Rüznamçe-i evvel ve daha sonra da tevkii görevlerine getirilmiştir²⁵.

Ahmed Vasıf Efendi devlet hizmetinde Vak'anüvislikten murahhaslığa, muhasebecilikten sefirliğe kadar çeşitli görevlerde bulunarak her alanda tecrübe sahibi olmuştur. Esaret ve sürgün olaylarını dahi yaşamıştır. Fakat ona verilen görevleri hakkiyle yerine getirmiş olması ilerlemesine yardımcı olmuştur ve nihayetinde ömrünün sonlarına kadar taşıyacağı Reisülküttablık görevine

²² Vasıf Efendi'nin daha önce beraber çalıştıkları Reissülküttab Raşid Efendi ile arası açıktı. Öte yandan devlet ricali ile iyi geçinemeyen ve asi olan Haleb valisi Süleyman Feyzi Paşa ile dostluğu mevcuttu. Bu dostlukları esnasında Vasıf, S. Feyzi Paşa'ya gönderdiği mektuplarında Raşid Efendi ve Valide Kethüdası Yusuf Ağa aleyhinde yazılar yazmıştı. İşte bu mektuplar S. Feyzi Paşa'nın ölümünden sonra düşmanı Haleb müftüsü Kudsi-zade'nin eline geçmiş, o da mektupları Raşid Efendi ile Yusuf Ağa'ya ulaştırmıştı. Böylece Raşid Efendi'nin Vasıf'a olan kını artmıştı. Bunlara bir de Raşid Efendi'nin, Eflak ve Boğdan hakkında alınan bazı kararlara itiraz etmesi sebebiyle arası açıldığı Tatarcık Abdullah Efendi ile Vasıf'ın dost olması Raşid Efendi'yi iyice çileden çıkarmış ve bir gün Vasıf Efendi ve taraftarlarının ulemadan Şemseddin Efendi'yi ziyaret etmeleri, Padişaha bir entrika tertibi olarak gösterilerek, sürgün sebebi sayılmıştır. Bkz. İlgürel, a.g.e., s. XXXI-XXXII.

²³ Asım, *Tarihi*, s. 256-257; İlgürel, a.g.e., s. XXXI-XXXII.

²⁴ İlgürel, a.g.e., s. XXXII; Babinger, a.g.e., s. 365; Kütükoğlu, a.g.e., s. 121. *Sicill-i Osmani*, Vasıf'ın sadece iki kez Vakanüvis olduğundan bahseder. Birinci olarak ilk Vakanüvisliği der ve tarih vermez, diğerinde ise 1802 tarihini verir. Bkz: a.g.e., s. 1652. Vasıf'ın Vakanüvisliği hakkında en ayrıntılı bilgiyi Kütükoğlu a.g.e.'de vermiştir.

²⁵ İlgürel, a.g.e., s. XXXII-XXXIII; *Sicill-i Osmani*, s. 1652; Ruznamçe-i evvel ve Tevkii görevlerinin içeriği için bkz. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarihi Lügatı*, İst., 1986, s. 37-38, 336-337.

getirilmiştir (Ağustos 1805)²⁶. Reissülküttablık vazifesi, Vasıf'ın Vakanüvislik çalışmalarını engellediği için, Vakanüvislik görevi Vasıf'tan alınarak hacedandan Seyyid Mehmed Pertev Efendi'ye verilmiştir (21 Mart 1806)²⁷. Yakalandığı bir mide hastalığı Reissülküttablık vazifesini de yerine getirmeye müsade etmeyince 1806'da azledilmiştir²⁸. Yaşının yetmiş bulması hastalığının tedavisine imkan vermemiştir ve (Receb 1221) 21 Ekim 1806'da vefat etmiştir²⁹. Hazret-i Eyyüb yakınında Mihrişah Valide Sultan Mektebi avlusunda Şeyhülislam kadızade Tahir Efendi'nin yanında gömülüdür³⁰.

21. Kişiliği

Vasıf Efendi başarılı bir vakanüvistti³¹. Aynı zamanda 1794'de Enveri'nin ölümüyle başlayıp 1806'da kendisinin ölümüne kadar geçen dönemin de en önemli tarihçisiydi³². Mesleğinde başarılı olması şahsi hırsından ve azminden ileri gelmekteydi. Yaklaşık elli yıllık bir devrenin tarihini yazmakla bu ihtirasını tatmin etme yoluna gitmiştir. Bunu, her fırsatta seleflerini tenkid etmesinden anlıyoruz. Osmanlı Devleti'nin ilk tarihçilerini dahi tenkid etmesi, yazarlık kabiliyetini ispat etmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra kendisini methetmekten de çekinmemiştir. İşte bu yüzden de kendisinden sonraki

²⁶ İlgürel, a.g.e., s. XXXIII; Babinger, a.g.e., s. 365; Sicill-i Osmani, s. 1652.

²⁷ Kütükoğlu, a.g.e., s. 122.

²⁸ Asım, Tarihi, s. 135; İlgürel, a.g.e., s. XXXVI.

²⁹ İlgürel, a.g.e., s. XXXVI. Ölüm tarihi kaynaklarda değişik belirtilir: Asım, Tarihi, s. 258'de "riyasetten ayrıldıktan birkaç ay sonra vefat etti" denmektedir; Sicill-i Osmani, c.5, s. 1652'de 8 Aralık 1807 (7 Şevval 1222); Babinger, a.g.e., s. 365'de 24 Temmuz 1806 (7 Rebiülevvel 1221); Bursalı Mehmed Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, Haz: İsmail Özen C. III, İst., 1975, s. 154'de 1221 (1806) tarihini verirken, Kütükoğlu'da a.g.e., s. 118'de 21 Kasım 1806 (7 Şaban 1221) olarak vermiştir.

³⁰ İlgürel, a.g.e., s. 36; Sicill-i Osmani, s. 1652; M. Tahir Efendi, a.g.e., s. 154.

³¹ III. Selim başa geçince, bizzat Vasıf'ı Vakanüvisliğe getirdiği gibi aynı zamanda sık sık onu takdir ediyor ve mükafatlandırıyor. Bkz. İlgürel, a.g.e., s. 28-29, 33.

³² 1768-1774 Savaşıyla sonrasını en etraflı biçimde anlatan ve verdiği bilgiler temel kaynak olarak kullanılabilir Ahmed Resmi ve Sadullah Enveri gibi tarihçilere bir de Vasıf Efendi eklenmektedir. Aksan, a.g.e., s. 116.

Vakanüvisler tarafından sık sık eleştirilmiştir. Fakat onun bu ihtirası, kaliteli ve çokça eser vermesine sebep olmuştur³³.

Başarılı eser vermesindeki en önemli sebepler değişik devlet hizmetlerinde bulunması, tecrübe sahibi olması ve olaylara yukarıdan bakabilme yeteneğinin gelişmiş olmasıdır. Tabiatı icabı, olayları olduğu gibi değil de taraflı yazmış olduğu söylentisini ve yargılarındaki sertliğini zamanının şartlarını dikkate alarak mazur göstermeye çalışan yorumlar vardır³⁴; Tarihçilikte başarılı olmasına rağmen o kendisini aynı zamanda başarılı bir şair olarak da addediyordu. Oysa, bu alanda ancak orta derecede manzumeler yazabilmiştir³⁵.

Babinger, Vasıf'ın çirkin huylu, kendini beğenmiş, hasis, kıskanç ve haddinden fazla haşin olduğunu ve sağlığında iken kendisini kimseye sevdiremediğini belirtir³⁶. Böylesi bir yorum, Vasıf Efendi'yi devlet hizmetindeyken çekemeyen ve kıskanan muhaliflerinin aktarmalarından kaynaklanabilir şüphesini aklımıza getiriyor.

Vasıf Efendi'nin hayattayken paraya çok düşkün olduğu söylentisi vardır. Öldüğü zaman terekesinden önemli miktarda para çıkmasına rağmen, Vasıf Efendi sağlığında kendisini daima fakir göstermeye gayret ederdi³⁷. Hatta onun bu hali devlet ricali arasında, "...Vasıf'ın hali ma'lum tehi-dest ademdir..." şeklinde dedikoduya dahi sebep olmuştu³⁸. Matbaa nezaretinde iken zimmetine

³³ İlgürel, a.g.e., s. XXXVIII.

³⁴ Babinger, a.g.e., s. 365.

³⁵ İlgürel, a.g.e., s. XXXVIII-XXXIX; Babinger, a.g.e., s. 375.

³⁶ Babinger, a.g.e., s. 375.

³⁷ Vasıf'ın fakir olmadığına bir başka delil olarak da İspanya elçiliği ile görevlendirilmiş olduğunu verebiliriz. Çünkü elçiler vazifeli olarak gittikleri devlette bazen kendi taraflarından olmak üzere çeşitli hediyeler verebiliyorlardı. Bu yüzden de, seçilecek olan elçilerin dikkat edilen özelliklerinden birisinin de zengin olması hususudur. Bkz. Cahit Bilim, "Mustafa Rasih Paşa'nın Rusya Sefaretnamesi (30.1.1793-8.2.1794)", OTAM 7, Ankara, 1996, s. 34.

³⁸ Asım, a.g.e., 259. Bkz. İlgürel, a.g.e., s. XXXVIII.

para geçirdiği söylentileri olmuşsa da doğruluğu hakkında bilgi mevcut değildir.

Devrin şartlarına göre mükemmel bir doğu kültürüne sahipti. Tarihine Avrupa'ya ait olayları değişik yollardan bilgi toplayarak koymuştur³⁹. Devlet hizmetindeyken Fransa yanlısı bir politikanın tarafı olduğu için Rusya ve İngiltere'yi gücendirmişti.

Çok faal, çalışkan bir devlet adamı ve tarihçi olan Vasıf Efendi tarihimizdeki önemli şahsiyetlerden birisidir. Vasıf Efendi, Lebib ve Vassaf isimlerinde iki oğlu ve Zeliha Hanım ile ismi tespit edilemeyen bir kızı daha olmak üzere toplam dört çocuk babasıydı⁴⁰.

22. Eserleri

Vasıf Efendi'nin Mehasinü'l-Asar ve Hakaikü'l-Ahbar isimindeki iki büyük cild üzerine tertib edilmiş tarihi meşhurdur. 1166 (1752) yılından 1188 (1774)'e kadar gelir. 1183-1188 yıllarından bahseden ikinci cildin büyük bir kısmı Enveri'nin kaleminden çıkmıştır. Dört zeyi vardır:

Birincisi; 1197 (1783) yılının son olaylarından bahseder ve 1201 (1787)'de biter.

İkincisi; III. Selim'in cülusu ile (Receb 1203/Nisan 1789) başlar ve 1209 (1794) yılının başında biter.

Üçüncüsü; 1213 (1798)-1217 (1802) yıllarından bahseder. Bugüne kadar ele geçmemiştir.

³⁹Mükrimin Halil Yınanç, **Tanzimat I** adlı kitaptaki "Tanzimat'tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik" adlı makalesinde kaynak göstermeden Vasıf'ın Fransızca bildiğini kaydetmektedir. Bkz. İlgürel, a.g.e., s. XXXVIII.

⁴⁰İlgürel, a.g.e., s. XXXVII; **Sicill-i Osmani**, s. 1652'de sadece oğullarından bahseder.

Dördüncüsü; 1217 (1802)'den 1219 (1805) sonuna kadar gelir.

Osmanlı Tarihi, 1166 (1752)'dan 1188 (1774) tarihine kadardır⁴¹.

Ahlaka dair olan, Rahib-name isminde ufak, Arapça'dan tercüme edilmiş bir risalesi de vardır⁴². Allame Zemahşeri'nin Nevabiğ'i-Kelime adlı eserini de tercüme etmiştir ki, bir nüshası Üsküdar'da Selimiye kütüphanesinde mevcuttur⁴³.

23. Vasıf'ın İspanya Elçiliğine Sebep Olan Hadiseler

Her ne kadar bu elçilik heyeti daha önce Osmanlı Devleti'ne gelen İspanya elçilik heyetine karşılık olarak gönderiliyorsa da işin esasında daha önemli sebepler mevcuttur.

1787'de, Kırım'ı kurtarmak için Osmanlılar'ın Ruslar'a açacak oldukları savaşa Avusturyalılar'ın da Osmanlılar aleyhine katılacak olması, devleti bu harbe sokmakta çok ısrar etmiş olan Sadrazam Koca Yusuf Paşa'yı harbden galib çıkmak için birtakım siyasi tedbirler almaya mecbur bırakmıştı⁴⁴. Öte yandan Osmanlılar için 1770'deki Çeşme Faciası da henüz unutulmamıştı. İşte Osmanlı Devleti bu yüzden Akdeniz'e yeniden gelebilecek bir Rus donanmasına karşı mümkün olabilecek şekilde korunmayı zaruri görüyordu⁴⁵.

Bu dönemde, İngiltere tutumunu değiştirmiş ise de İspanya'nın tutumu henüz net değildi. Bu nedenle bir müddet önce 1782'de İspanya ile yapılmış olan sulh ve ticaret anlaşmasının⁴⁶ sağlamış olduğu karşılıklı güven ve yakınlığı

⁴¹ İlgürel, a.g.e., s. XXXIX-XLIV; Babinger, a.g.e., s. 365-366; M. Tahir Efendi, a.g.e., s. 154.

⁴² Tahir, a.g.e., s. 154.

⁴³ Babinger, a.g.e., s. 366; M. Tahir Efendi, a.g.e., s. 154.

⁴⁴ F. Reşid Unat, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, Ankara, 1992, s. 148.

⁴⁵ Unat, a.g.e., s. 144.

⁴⁶ Anlaşma metni için bkz. Cevdet, Tarihi, c.II, s. 268-272.

kuvvetlendirmek, hatta Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumun hassasiyetine uygun bir ittifak andlaşmasını tesis etmek gerekli görülüyordu. Nitekim aynı tarihte Fas'a da Azmi Efendi yollanmış⁴⁷ ve dönüşte sefaretnamesinde bu hususa dikkat çekmiştir⁴⁸.

Bunlara ilaveten bir de o dönemde İspanyollar ile Cezayirliiler arasında yapılmış olan andlaşmanın mahiyetini anlayarak Akdeniz'in batı ucundaki durumu bizzat yerinde incelemek de bu elçiliğin gerekleri arasında yer almaktaydı⁴⁹. Nitekim, Vasıf da sefaretnamesinin sonunda "Cezayir'in Ahvali" başlıklı özel bölümde Cezayir ile İspanya arasında yapılan bir andlaşmadan ve bu andlaşmanın yapılmasından sonra, iki devletin birbiri ile olan ilişkilerinin seyri ve İspanya'nın Akdeniz'deki diğer devletlerle olan ilişkilerinden ve son olarak da Cezayir'in bölgedeki ağırlığından kısaca bahsetmiştir⁵⁰.

Vasıf, sefaretnamesinde, elçiliğine sebep olan olaylardan açık olarak bahsetmez. Öyle ki, Vasıf'a, İspanya başvekili defalarca geliş sebeplerini sormasına rağmen Vasıf kendi ifadesiyle "Biz dahi def-i şüphe edüb" diyerek "Mahza dostluğu tekid için geldik" demek suretiyle geçiştirici bir cevap vermiştir⁵¹. Yine Vasıf, kralla görüşmesi esnasında krala geliş sebebini ifade ederken "İspanya Devleti'nin ragıb olduğu sulhun tekidi ve miyanede hasıl olan dostluk ve aşinalık rabitasının teşeyyüdü iradesiyle name ve hedaya-ı hümayun ile bizi elçi tayin buyurdular" demiştir⁵².

Görüldüğü üzere Vasıf, sefaretnamesinde elçiliğinin sebebi hakkında fazla bir bilgi vermemektedir. Bundaki en önemli sebep, Osmanlı diplomasisinin kaynağı olan sefaretnamelerin gizlilik derecesi ihtiva eden raporları içermemesinden kaynaklanmaktaydı. Keza sefaretnameleri yazan elçilik

⁴⁷ Cevdet, Tarihi, c. IV, s. 43.

⁴⁸ Unat, a.g.e., s. 148-149.

⁴⁹ Unat, a.g.e., s. 144.

⁵⁰ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 23-26.

⁵¹ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 6.

⁵² Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 10.

heyetleri eserlerinde gizlilik dereceli resmi raporları kaydetmemişlerdir⁵³. Zira raporlar, resmi talimatları ve muhtemelen de devletin dış siyaseti ile ilgili gizli bilgileri kapsamaktaydı. Elçiler bu gizli bilgileri dönüşlerinde Sultan, Sadrazam ve Reissülküttable ayrı ayrı görüşerek şifahen verirlerdi. Bu nedenle sefaretnameler elçilerin görevlerinin bazı sebeplere dayandığını ve gönderilmenin arkasındaki motifler hakkında bilgi verirler⁵⁴.

Görevin Vasıf'a nasıl ve niçin verildiği hususuna gelince; Osmanlı Devleti için yukarıda saydığımız nedenlerden ötürü bu elçilik önemli idi. İşte böyle önem arzeden bir görev de ancak, o döneme kadar siyasi sahada liyakat ve ehliyetini ispat etmiş olanlara verilebilirdi. Ahmed Vasıf Efendi de bunlardan biriydi⁵⁵. Fakat Cevdet Paşa, Vasıf'ın bu göreve tayinine Dürücü'l-Vekayi adlı eserinden naklen farklı bir yorum getirerek onun Raşid Efendi ile olan anlaşmazlığını sebep olarak göstermektedir⁵⁶. Sökonusu çekişmede Raşid Efendi ağır basarak Vasıf'ın bir müddet için İstanbul'dan uzaklaştırılmasını sağlamıştır⁵⁷.

Vasıf, o dönemde devrin Vakanüvisti olup aynı zamanda Mevkufatçı idi. İspanya'ya gönderilirken, Anadolu Muhasebeciliği payesi ve orta elçilik rütbesiyle gönderilmişti⁵⁸. Fakat Vasıf orada kendisine büyükelçi muamelesi

⁵³ Hatta birçok bilgiyi devlet sırrıdır diye sefaretnamelerine almamışlardır.

⁵⁴ Bkz. M. Alaaddin Yalçınkaya, *The First Ottoman-Turkish Embassy in Europe: The Embassy of Yusuf Agah Efendi To London (1793-1797)*, Basılmamış Doktora Tezi, Birmingham Üniversitesi, 1993, s. 14.

⁵⁵ Vasıf'ın bu tayininden nasıl bahsettiği hususu için bkz. İlgürel, a.g.e., s. 372-373; Cevdet, *Tarihi*, c. IV., s. 6-7.

⁵⁶ Bkz. Cevdet, *Tarihi*, c.II, s. 121; Cevdet, *Tarihi*, c. IV, s. 7. Bir rivayete göre Vasıf, Matbaa-i Amire Nazırlığı görevini yapıyorken, zimmetine bir miktar para geçirmiştir. Bundan sonra, beraber çalıştığı Raşid Efendi ile araları açılmıştı. İlgürel, a.g.e., s. 26.

⁵⁷ İlgürel, a.g.e., s. XXVIII. İlginçtir ki Vasıf'ın daha sonraki yıllarda sürgüne gönderilmesine de yine Raşid Efendi sebep olacaktır. İlgürel, a.g.e., s. XXXI-XXXII.

⁵⁸ Bu husus İspanya'ya gönderilen Haziran 1787 (Şaban 1201) tarihli Name-i Hümayun'da açıkça belirtilmektedir: "Hacegan-ı divan-ı mu'alla-erkan-ı hümayunumuzdan hala mevkufatçılık mansıb-ı celiline mutasarrıf ve vakanüvislik hizmet-i şerifesiyle müteşerrif olub ve Anadolu

yaptırmaya çalışmıştır. Nitekim bu konuda Vasıf çok mücadele etmiş ve sonunda isteğini gerçekleştirmiştir⁵⁹.

Vasıf Efendi, 1 Temmuz 1787 (15 Ramazan 1201)'de bir Türk beylik gemisiyle yola çıkıp⁶⁰ 26 Temmuz 1787 (9 Şevval 1201)'de Barselona'ya varmış⁶¹ ve 10 aylık bir seyahatten sonra 11 Mayıs 1788 (5 Şaban 1202)'de bir İspanyol kalyonu ile İstanbul'a avdet etmiştir⁶².

24. İspanya Sefaretnamesinin Özellikleri

Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya sefaretnamesi yazma olarak, İstanbul, Fatih Millet Kütüphanesi, 818 ve 630/2 ile Topkapı Sarayı Müzesi, Emanet hazinesi, 1483 numaralarda mevcuttur. Sefaretname, müstakil olarak basılmamıştır. Yalnız, Cevdet Tarihi, c. IV, s. 287-295. sayfalarda sefaretnamenin tamamı yer almaktadır. Cevdet, sefaretnameyi değiştirmeden olduğu gibi eserine almış ve anlamı bozmayacak şekilde sadece anlamayı kolaylaştırıcı bazı eklemelerde bulunmuştur⁶³.

Bu sefaretnameye ilişkin bilgi veren ve muhtevasını özetleyen şahıs, ilk defa Faik Reşid Unat olmuştur⁶⁴.

Sefaretname, Vasıf'ın kendi el yazısıyla yazdığı 26 sayfadan oluşmaktadır. Birinci sayfada mühür vardır, metin ikinci sayfadan başlamaktadır. İkinci sayfa

muhasibeciliği paye-i refi'ası ve orta elçilik rütbesiyle menşür-ı i'tibarı tevki' ve şan-ı menzilete terfil kılan mu'temed ve erib ve reşid ve edib kıdvetü'l-emacid ve'l-ekarim Vasıf Ahmed dame mecdühü me'mur ve Ta'yin kılınmağın...". İlgürel, a.g.e., s. XXVIII.

⁵⁹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 7.

⁶⁰ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 2.

⁶¹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 2.

⁶² Bkz. İlgürel, a.g.e., s. XXXVIII; Cevdet, *Tarihi*, c.IV, s. 43.

⁶³ ...kral tarafından (olarak) istifsar-ı hatır etti. Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 5.

... ve hedayamız ile (duhulumuz) rica eylediler. Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 6.

⁶⁴ Bkz. Unat, a.g.e., s. 144-147.

12 satır, yirmialtıncı sayfa 3 satır ve diğer sayfalar da 16 satırdan oluşmaktadır. Yalnız dördüncü sayfaya Vasıf bir derkenar ilave etmiştir. Eser, dönemin özelliklerine göre rik'a bir yazı ile yazılmıştır. Dili fazla ağır değildir fakat Vasıf'ın almış olduğu eğitime bağlı olarak eserde yer yer Arapça, Farsça kelime ve deyimler kullanılmıştır.

Sefaretname, yazarının atandığı hizmet ve görevinin türü ve içeriğine göre incelendiğinde genel sefaretnameler gurubuna girmektedir. Çünkü, bu tür sefaretnameler, elçilikle görevli olanların yolculuklarından itibaren dönüşlerine kadar ki zaman zarfında gezip gördükleri yerlerin idari sistemi, ekonomik ve sosyal hayatı, askeri durumu, kültürü, sanatı, eğitim siyaseti, endüstrisi ve medeniyet seviyesi hakkında edindikleri fikir ve gözlemlerini ihtiva etmektedir⁶⁵. Vasıf da, sefaretnamesini, İspanya kıyısına yanaştığı andan itibaren başlatarak, dönüşüne kadar geçen tüm olayları ayrıntılı bir şekilde anlatarak bitirmektedir.

⁶⁵Bkz. Unat, a.g.e., s. 45; M. Alaaddin Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri", OTAM, sayı: 7, Ankara, 1997. s. 325-326.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AHMED VASIF EFENDİ'NİN YOLCULUĞU VE DİPLOMATİK FAALİYETLERİ

Başka bir ülkeye, bir elçi gideceği zaman elçiye bu görevin ve uygun rütbenin verilmesinden sonra, elçilik heyetinin oluşturulması, elçinin Reisülküttab ve Sadrazamı ziyaret etmesi, götüreceği hediyeleri alması, sarayda Padişahın huzuruna kabulü, hilat giymesi ve son olarak da alayla İstanbul'dan hareket etmesi izlenen protokol kurallarındandı¹.

Vasıf da elbette bu protokol kurallarının gereğini yapmış ve daha önce de bahsettiğimiz gibi maiyetiyle birlikte 1 Temmuz 1787 Pazar günü gemi ile İstanbul'dan hareketle, 25 günlük bir deniz yolculuğundan sonra 26 Temmuz 1787 Çarşamba günü İspanya'nın Katalonya Eyaletinin merkezi olan Barselona'ya ulaşmıştır².

30. Karantina Meselesi

Adet olduğu üzere, İspanyollar top atıp, Osmanlı elçilik heyetini karşılamaya gelmişler³, fakat protokol oluşturmada biraz geç kalmışlardı⁴. Bu

¹Bkz. Cahit Bilim, "Mustafa Rasih Paşa'nın Rusya Sefaretnamesi", OTAM, Sayı: 7, Ankara, 1996, s. 17; Vasıf da bu protokol kurallarından bakın nasıl bahsetmiş: "Evvel-bahar-ı huçeste-asarda Aşitane'den fekk-i lenger-i ikamet etmek üzere işbu şehri Rebiülevvel'in yedinci perşembe günü huzur-u sadrû's-sudurda düş-i acizanemize ilbas-ı hil'at buyrulup yevm-i harekete dek kemakan vakayi-i Devlet-i aliyyeyi bu abd-i aciz zabt edüp hareket akabinde vekalet ile hizmet-i mezkürenin idaresi irade buyruldu". Bkz. Mücteba İlgürel, Mehasinü'l-Asar ve Hakaikü'l-Ahbar, Ankara, 1994, s. 373.

²Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 2.

³Gelen elçilik heyetini top ve tören ile karşılama Osmanlı Devleti'nde de vardı. Bkz. Bilim, a.g.m., s. 22. Osmanlı Devleti'nde yabancı devlet elçilerinin nasıl karşılandığı hakkında bilgi için bkz. İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, İstanbul, 1984,

davranış, Osmanlı elçilik heyetince pek hoş karşılanmamıştı. Çünkü, böyle bir hareket Vasıf'ı ve daha önemlisi temsil ettiği Osmanlı Devleti'ni rencide edecek bir hareketti. Vasıf, bu sebeple, karşılamaya gelen görevlilere gecikmenin nedenini sormuştur. Memurlar da "... emr-i lazarete vilayetimizde azim-i umurdur. Minorca ceziresinde (ada) hastalık zuhur etdi..."⁵ demek suretiyle ülkelerinde salgın hastalık olduğunu bildirmişlerdir⁶. Bundan dolayı, bu mesele ile fazlasıyla meşgul olduklarını ve herşeyden önemlisi asıl sebep olarak da Osmanlı heyetinin ne zaman gelecek olduğunun kendilerine bildirilmemiş olduğunu söylemişler ve defalarca bu durumu telafi edebilmek için özür dilemişlerdir⁷. Bu kadar özür dileyişteki sebep, o dönemde bile hala Osmanlı Devleti'nin azametinin devam ettiğini ve hala büyük, güçlü devlet olarak telakki edildiğinin bir göstergesi olsa gerek.

Vasıf'ın ve maiyetinin karşılaştığı diğer bir mesele de 17. ve 18. yy'ın önemli bir olayı olan Karantina meselesidir⁸. Vasıf ve maiyetinin Barselona'ya

s. 276-288; Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, Ankara, 1994, s. 53-55; Esad Efendi, *Osmanlılar'da Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadime)*, Sadeleştiren: Yavuz Ercan, İstanbul, 1979, s. 75-81; Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, Hazırlayan: Niyazi Ahmet Banoğlu, İstanbul, ts, s. 139-140.

⁴Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 2.

⁵Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 2.

⁶Vasıf, hastalığın adını belirtmemekle beraber 18. yy.'da Akdeniz ve çevresinde denizcilik faaliyetleri yaygın olduğu için veba hastalığı olma ihtimali büyüktür. Kolera ancak 19. yy.'da İspanya'da görülecektir. Bkz. Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*, Çeviren: Serap Yılmaz, İstanbul, 1997, s. 16; *Meydan Larousse*, "Veba", C. 12, İstanbul, 1971, s. 551; *Ana Britannica*, "Veba", C. 21, İstanbul, 1990, s. 553.

⁷Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 3.

⁸Karantina, bulaşıcı hastalıkla karşılaşmış olabilecek insan ya da başka canlıların, hastalık etkenini taşımadıkları kesinleşene değin belli bir yerde alıkonulmasıdır. Bkz. *Meydan Larousse*, "Karantina", c.6, İst, 1971, s. 943-944; *Ana Brittanica*, "Karantina", c. 12, İst., 1988, s. 593. Karantina meselesi, Ortaçağda ve yakın zamanda Avrupalı ve diğer birçok devleti yakından ilgilendirmiş olan önemli bir sorundur. Nitekim Avrupalılar bu konuda çok titiz davranmışlardır. Fransa'nın İskenderiye konsolosununun 15 Temmuz 1705 tarihli bir mektubuna baktığımızda bu bölgedeki şüpheli bir olay üzerine nasıl araştırma ve soruşturma yapıldığı ve bu konuda

ulaştıklarında onları karşılayan generalin ülkelerinde salgın hastalık olduğunu söylediğini daha önce ifade etmiştik. General aynı zamanda hem İspanya hem de Fransa krallarının bu konuda çok titiz davrandıklarını da belirtmiştir. Öyle ki, general bu hususta her iki devlet hükümdarlarının özellikle Mısır, Türkiye ve Afrika'dan gelenlerin lazareteye⁹ alınmaları hususunda çok sıkı tenbihleri olduğunu da söylemiştir¹⁰. Görevli general bu vesileyle Osmanlı elçilik heyetinin, Minorka Adası'nda¹¹ karantinaya alınacağını da bildirmiştir¹².

Vasıf böyle bir karara hiç de sıcak bakmamış ve önerilen Minorka Adası'nın İspanya'ya uzak bir bölge olması gerekçesi ile bu teklifi kabul etmemiştir. Nitekim Vasıf böyle bir olayın başlarına gelebileceğini önceden kestirdiği için İstanbul'daki İspanya elçisinden Barselona'da lazarete olunmak üzere bir kağıt dahi almış olduklarını belirterek bunun güvencesiyle Barselona'da kalma hususunda ısrar etmiştir¹³. Vasıf, karakterinde ısrarcılık ve ihtiraslı bir eğilim olması hasebiyle, bu konuda görevlilerle çok münakaşa etmiştir. Ve hatta Vasıf

gösterilen titizlik, Avrupa'ya tehdit edebilecek veba salgınları hakkında bilgi edinme ilkesinin 18. yy. başında bile iyice yerleşmiş olduğunu göstermektedir. Panzac, a.g.e., s. 16-17.

⁹Lazaretto=karantina istasyonu ilk kez, Venedik'e yakın bir adada kurulmuştur. Bkz. *Ana Brittanica*, "Karantina", c. 12, s. 593.

¹⁰Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 2. 18. yy.'da bu hastalıklar deniz yoluyla da oldukça kolay bulaşabildiği için özellikle de Akdeniz denizciliğinde bölgedeki devletler daha bir titizlik gösteriyorlardı. Panzac, a.g.e., s. 67.; 1831'den itibaren de Mısır ve Osmanlı Devletinde kolera salgınlarının çıktığını gören Tunus Bey'i, daha önce "Hristiyan bir ülkede karantinadan geçtiklerini kanıtlamadıkça, kolera bulunan veya sadece bulunduğu sanılan ülkelere gelen gemilere karantina uygulatmıştır". Panzac, a.g.e., s. 231.

¹¹Minorka Adası, İspanya'nın doğusunda yer alıp, Balear Adaları grubundadır. Ticaret ve stratejik bakımdan Batı Akdeniz'in son derece önemli takım adaları arasında yer alır. Aynı zamanda Akdeniz'e özgü yapının bütün özelliklerini bünyesinde toplaması açısından da başka bir önemi vardır. *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, "İspanya", c. 1, 1981, s. 47-48.

¹²Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 3; 14. yy ve daha sonraki yüzyıllarda, deniz ticaretinin gelişmesi ve Doğu Akdeniz'den dönen gemilerin veba taşıdığına anlaşılması sonucu bazı önlemlere başvurulmuştu. Gemiler, mürettebat ve yüklere taşınan enfeksiyonun ortaya çıkarılarak tamamen yok edilmesi amacıyla belli bir süre karantinada bekletiliyorlardı. *Ana Brittanica*, "Karantina", s. 593; *Meydan Larousse*, "Karantina", s. 944.

¹³Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 3.

“...Eğer Barselona’dan gayri mahalde lazarete ettirmek dilerseñiz avdet etmek ve hedayamız fenapezir olmak haletleri muhakkaktır” demek suretiyle oludukça ciddi tehditler de savurmuştur¹⁴. Bu tehdit etkili olmuş ve en nihayetinde Vasıf’ın ve maiyyetinin Barselona’da lazarete olunmasına müsaade edilmiştir¹⁵.

Bu meselenin hallinden sonra heyet, eksiklerini gidermek ve yol için gerekli malzemeleri temin edebilmek için bir gün daha İspanya sahilinde (Barselona’da) gemide kalırlar ve ancak ertesi gün karadan İspanya yolculuğuna başlanırlar¹⁶.

31. Ahmed Vasıf Efendi’nin Barselona ve Granka’daki Faaliyetleri

Elçilik heyetinin İspanya’da ilk ikamet ettiği yer Barselona’ya 15 dakikalık bir yer olup burada 27 gün karantinada beklemişlerdir¹⁷. Vasıf, burası ile ilgili olarak etrafı şaranpo (istihkam kazıkları) ile çevrili bir yerdir demekle yetinmiştir. Burada kaldıkları süre zarfında, İspanyollar’ın onları görmek için gelip uzaktan baktıklarını, hatta onları selamladıklarını ifadeyle o insanların hayretini “müddet-ül ömr-ü devletimizin adamını ve libasını görmediklerinden azim-i istigrab ederler idi” demek suretiyle anlatmaya çalışmıştır.

¹⁴ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 3.; Vasıf, İspanya’nın Osmanlı devleti karşısında zayıf ve muhtaç durumda olduğunu bildiği için bunu iyi bir koz olarak kullanmıştır. Yine, Vasıf hediyelere yazık olacağını söylerken, Osmanlı’nın debdebeli elçilik kafilelerinin herkes tarafından bilindiği ve bu ölçüde de hediyelerin çok olacağını tahmin edilmesi gerektiğine gönderme yapıyordu.

¹⁵ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 3.

¹⁶ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 3; Vasıf, o gün 10 kadar kişi ile karaya çıkmış olduklarını yazmakla birlikte, sefaretnamenin ilerleyen sayfelerinde (...şan-ı devlet-i aliyye üzere alay ile çıktık...Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 4) elçilik kafilesinin kalabalık olduğuna dair işaretler vardır. Bunun yanısıra, kafilenin her gidilen yerde büyük alaka uyandırdığını, insanların onları görmek için sokaklara döküldüklerini de belirtmektedir.

¹⁷ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 4.; 14. yy’da deniz ticaretinin gelişmesi neticesinde veba salgınlarının artması üzerine Venedik, gelen gemileri, hastalığın yok edilmesi amacıyla önceleri 30 gün, daha sonra 40 gün kadar karantinada bekletiyordu. Bu sürenin seçiminin, Hz. İsa ve Hz. Musa’nın çölde inzivaya çekildikleri süre temel alınarak saptandığı ileri sürülmektedir. Bkz. *Ana Britannica*, “Karantina”, C. 12, s. 593.

Bu zamana kadar Osmanlılar İspanya'ya böylesi bir ağırlıkta elçilik heyeti göndermemişlerdi. Bu nedenle İspanyollar daha evvel Osmanlılar'ı dolayısıyla da böyle azametli ve ihtişamlı bir elçilik heyetini görmemişlerdi. Bu ihtişam hem elçilik kafilesinin kalabalığından hem de Vasıf'ın belirttiği üzere kıyafetlerinden kaynaklanmaktaydı. Zira Osmanlılar'da herkesin giyeceği kıyafetin rütbesine, durumuna ve hatta dinine göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir.

27 günlük bir ikametden sonra meşhur Barselona'ya hareket edilir. Daha evvel kaldıkları yerin Barselona'ya 15 dakikalık bir bölge olduğunu söylemiştik. İşte bu 15 dakikalık bir yol, Vasıf'ın yazdığına göre yoldaki kalabalıktan ötürü 5 saatte alınabilmiştir. Bu kadar yorucu ve meşakkatli bir yolculuktan sonra nihayet varılması umulan Barselona'ya gelinir. Vasıf, bu şehir hakkında birkaç şey yazmak ihtiyacını hissetmiştir. Tasvirinde, bu şehrin İspanyollar'ın en güzide şehirlerinden biri olduğunu ve birçok değişik ve ihtişamlı binalarının varlığından bahisle¹⁸ önemine binaen İslam devrinde buraya "Cennet Şehri" dendiği bilgisini de sunmaktadır¹⁹. Vasıf, Barselona'yı tarife devam ederken limanının mevcudiyetinden, etrafının surlarla ve derin hendeklerle çevrili oluşundan bahisle muhafazasının iyi olduğunu belirttikten sonra askeri durumu hakkında da bilgiler vermiştir²⁰. Vasıf ve maiyeti, Barselona'da 6-7 gün kaldıktan sonra kral ve oğlu tarafından yapılan davete icabet için Granka'ya hareket etmiştir.

¹⁸Kentin tarihsel merkezi, görkemli binaların çoğunun yükseldiği gotik tarzında bir semt olmasından dolayı Barrio Gotico diye adlandırılmaktadır; bu alanın doğusunda ise, tüccar ve armatörlerin şatafatlı evlerinin bulunduğu bir semt yer almaktadır. Bkz. *Gelişim Büyük Coğrafya Ans.*, "İspanya", c. I, s. 45.; Bugün bile hala Madrid ve Barselona'da F.J.S. de Oiza, A. de la Sota ve A. Gaudi gibi çağdaş mimarların tasarımını yaptığı görkemli kamu yapıları, otel ve apartmanlar İspanyol mimarlığının çarpıcı örneklerini gözler önüne sermektedir. Bkz. *Ana Britannica*, "İspanya", c.12, İst., 1988, s. 50.

¹⁹Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 4.

²⁰Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 4; Askeri konuları ileride ayrı bir başlık altında vereceğimiz için ayrıntısına girilmemiştir.

Granka (=San Ildefonso La Granja), İspanya krallarının yılın belli zamanlarında oturdukları bir sayfiye yeridir. İspanya kralı III. Şarl'ın²¹ ve oğlu IV. Şarl'ın²² orada olduğu bir sırada elçilik heyeti Granka'ya varmıştır. Vasıf, Barcelona yolculuğunda olduğu gibi bu yolculuk esnasında da kalabalıktan dolayı büyük zahmet çekildiğini belirtmiştir. Yine verdiği bilgiye göre, bu şehir İspanyollar'ın en kalabalık şehirlerinden birisidir. Dolayısıyla böylesi bir şehirdeki kalabalığa bir de köylerden gelen halk kalabalığını eklersek gerçekten ne denli bir kalabalık olduğunu hayal edebiliriz. Bu kalabalığa İspanyol görevliler müdahale etmek zorunda kalmıştır. Bunu Vasıf “edani nası soltatlar (askerler) men ederdi”²³ şeklinde belirtmiştir²⁴.

Granka'ya gidilirken, yol üzerinde olması hasebiyle, yolculuğun 5. gününde Tartoşa'ya ve 10. gününde de Belgiya'ya (=Belchite) uğranılmıştır²⁵. Vasıf, Tartoşa hakkında bilgi vermezken, Belgiya'dan birkaç cümle ile bahsetmiş, orada olan olaylara değinerek uyulan teşrifatı da anlatmıştır.

Barcelona'ya 3 mil uzaklıkta olan Belgiya bağ-bağçelik bir yer olup etrafı kalelerle çevrilidir. Burada Vasıf'ı üst rütbeli bir general karşılar ki, Vasıf ondan Mayorka cesiresini (adasını) İngilizlerden almış olan general olarak bahseder²⁶.

²¹ 1700-1746 yıllarında İspanya kralı olan V. Filip'in oğludur. Asıl adı Don Karlos olup kardeşi IV. Ferdinand'dan sonra tahta geçince III. Şarl adını almıştır. 1759-1788 tarihleri arasında krallık yapmış olup Burboun hanedanına mensuptur. Bkz. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c. IV/II, Ankara, 1988, s. 242-244.

²² Vasıf hangi oğlu olduğunu belirtmemekle birlikte veliaht olan oğlunun olması ihtimali yüksektir.

²³ Vasıf, **İspanya Sefaretnamesi**, s. 4.

²⁴ Vasıf burada edani nas=adi insanlar derken çingenelerden bahsediyor olmalı. Çünkü, İspanya'da pekçok çingene yaşamakta olup bunların büyük bölümü de Barcelona ve Madrid'de bulunmaktadır. Bkz. **Ana Britannica**, “İspanya”, c. 12, s. 45.

²⁵ Vasıf, **İspanya Sefaretnamesi**, s. 4.

²⁶ Vasıf, **İspanya Sefaretnamesi**, s. 5.

Kral tarafından görevlendirilmiş olan bu general adet üzere Osmanlı elçilik heyetine ziyafet vermek istemiştir. Bu amaçla, Osmanlı elçilik heyetinde bulunan aşçıları da general ziyafet bölgesine çağırılmış²⁷ ve Vasıf da onları generalin konağına göndermiştir. Vasıf, maiyetiyle birlikte ziyafete teşrif etmiş, ardından “şan-ı devlet için bir mükemmeli boğça” verilmişti tabirini kullanarak vermiş olduğu hediyeden bahseder²⁸. General ise buna karşılık “iki şişe revgan-ı zeyt” (zeytinyağı) vermiştir. Vasıf bunu İspanyollar’ın çiftçi olmalarına bağlar²⁹. Vasıf ve maiyeti burada bir gece kalmış ve ertesi gün yolculuğa yeniden devam edilmiştir.

Yolculuğun 26. gününde Granka’ya gelinebilmiştir. Türk elçilik heyeti şehir dışında kralın tayin ettiği teşrifatçı ve tercümanlar tarafından karşılanarak, kralın hintosuyla (Macarca Hintow=atlı araba) hazırlanan konağa (sefarethane) götürülmüşlerdir³⁰. Bu konakta teşrifat kaidelerinden olarak mihmandar (rehber) merdiven (nerdüban) başında onları karşılamıştır. Ve yaklaşık bir saat sonra da kendilerine otuz tabla envai çeşit şekerleme ikram edilmiştir³¹.

²⁷ Ülkenin yüzyıllar boyunca değişik uygarlıkların etkisinde kalmış olması, İspanyol mutfağını oldukça çeşitlendirmiş olmasına rağmen arada din farkı olması nedeniyle Hıristiyan olan İspanyollar, Müslüman olan Osmanlılar’ın adetlerine göre yemek yapılmasını temin etmek amacıyla böyle bir davranışta bulunmuşlardır. Keza İspanyol sofralarının vazgeçilmez iki unsuru, şarap ve domuz eti idi. Bkz. **Gelişim Büyük Coğrafya Ans.**, “İspanya”, c.I. s. 55.

²⁸ Vasıf, **İspanya Sefaretnamesi**, s. 5; Gidilen ülkenin ileri gelenlerine hediyeler vermek Osmanlı adetlerindendi.

²⁹ Vasıf, **İspanya Sefaretnamesi**, s. 5; Buna başka bir sebep de zeytinyağının İspanya’da meşhur olmasıdır. Özellikle de Katalonya’da çokça yetişmesi “Katalonya’da keskin zeytinyağı ve kızartma kokusu her yanı sarar” denmesine sebep olmuştur. **Gelişim Büyük Coğrafya Ans.** “İspanya”, c.I, s. 55.

³⁰ Vasıf, **İspanya Sefaretnamesi**, s. 5.

³¹ Vasıf, **İspanya Sefaretnamesi**, s. 5-6; Osmanlı’da da elçiliğe meyva sepetleri ve çiçekler yollanırdı. Bir misal olarak 1820’de gelen İngiltere ortaelçisine 60 sepette 15 tabla yemiş ve 15 tabla çiçek ile billür kaselerde 4 tablada 20 kase şekerleme gönderilmişti. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 54.

Ertesi gün teşrifatçılar gelip kendi adetlerine göre Osmanlı elçilik heyetinin bundan sonra uyması gereken teşrifat kurallarını bir kağıda yazarak Vasıf'a vermişlerdir. Vasıf, yapılması gereken şeylerin yapılacağını, ancak bunun İspanyol adetlerine göre olmayacağını ifade etmiştir. Osmanlı adetlerinin Avrupa adetlerinden çok farklı olmasından dolayı teklif edilen teşrifata uymayı kabul etmemiştir. Her halde İspanyollar kralla görüşmeden önce başvekil ile görüşmesi yönünde bir teklif getirmiş olacaklar ki Vasıf "... kralla buluşmadıkça varılmaz" demek suretiyle resmen yapılacak ilk ziyaretin kralla olmasında ısrar etmiş ve dediğini kabul ettirmiştir. Daha sonra başvekil ile özel bir ziyarette bulunmuştur³². Bu ziyaret esnasında başvekil, defalarca Vasıf'a geliş sebeplerini sormak suretiyle ürkek ve kaygılı bir görüntü sergilemiştir. Vasıf da "Mahza dostluğu tekid için geldik" demek suretiyle şüphelerini gidermek istemiştir³³.

32. Ahmed Vasıf Efendi'nin Granka'daki Diplomatik Faaliyetleri

Bilindiği üzere Vasıf İspanya'ya orta elçi ünvanıyla gönderilmişti. Bu nedenle İspanyollar Vasıf'a orta elçi muamelesi yapmak istemişlerdi³⁴. Hatta bu konuda Rus elçisinin de aleyhte teşvikleri olmuştu³⁵. Fakat Vasıf her ne kadar orta elçi ünvanıyla gelmişse de kendisine büyükelçi muamelesi yaptırmak için hangi yöntemlere başvuracağını çok iyi biliyordu. Bu nedenle de Osmanlı Devleti'nin şanından, büyüklüğünden bahsetmek suretiyle elçilerinin de başka

³² Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 6; Vasıf, Osmanlı Devleti'nin gücü dolayısıyla böyle bir karara karşı direnmiştir. Nitekim, teşrifat ve protokol kuralları devletin güçlü olup olmamasına göre değişir ve devletlere durumlarına göre farklı muamele yapılırdı. Burada şunu da söylemek gerekir ki, Osmanlı Devleti'nde de, gelen elçiler ilk önce Sadrazam'la görüşür, birkaç gün sonra ancak Padişahla görüşmek mümkün olabilirdi. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 55.

³³ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 6.

³⁴ Nitekim Osmanlı Devleti'nde dahi atanmış olan temsilcinin büyükelçi veya orta elçi oluşuna göre farklı törenler yapılırdı. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 54. Osmanlı Devleti'nde elçilerin karşılanmaları ve yapılan törenler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Esad Efendi, a.g.e., s. 75-83, 125 vd; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nde Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 289-317; Ali Seydi Bey, a.g.e., s. 139-144.

³⁵ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 6.

devlet elçilerine benzemediklerini vurgulamıştır. Ayrıca iki ülke arasında dostluğu sağlayıp kuvvetlendirmekle görevli olduğunu da özellikle hatırlatmıştır. Bu arada kendisinin de Devleti Aliyye’de itibarlı bir kimse olduğunu söylemeyi ihmal etmemiş ve nihayetinde kendisine büyükelçi muamelesi yaptırmayı başarmıştır³⁶.

Ve ilginç olan şudur ki, bu olaydan sonra, başka devlet elçilerini dahi kışkandıracak şekilde rağbet ve itibar görmüştür. Öyleki, İspanya Kralı Vasıf Efendi’nin kabul töreninde bulunmak üzere Madrid’deki bütün asilzadeleri çağırması ve yapılacak törene özel önem verdiğini göstermeye çalışmıştır. Vasıf’ın dediklerinden hareketle Madrid’le Granka arasınının 14 saatlik bir mesafe olması da hesaba katılırsa konu daha iyi anlaşılabilir olacaktır³⁷.

Kabul günü olarak pazar günü tayin edilmişti. O gün elçinin saraya gitmesi için saraydan bir alayın gelmesi gerekiyordu. Fakat, protokol gereği önce elçinin göndereceği hediyelerin saraya ulaşması gerekmekteydi. İşte bu nedenle kral, teşrifatçılar eşliğinde 15 at göndermek suretiyle hediyelerin alınmasını sağlamıştır. Vasıf da saraya gönderilecek hediyeleri arabalara yükletmiştir. Ayrıca sonradan gelen üç at hediye-i hümayun olan rahtlar (at takımı) ve değişik mücevherlerle süslenerek herbirine bir adam verilmiş ve mirahor (ahır görevlisi) da başka bir atta olmak üzere alayla saraya gönderilmiştir³⁸.

Hediyenin saraya gönderilmesinden bir saat sonra da Vasıf, Name-i Hümayunu (Padişahın mektubu) götürmek üzere muhteşem bir maiyetle saraya doğru harekete geçmiştir.

Daha evvel söylediğimiz gibi Vasıf saraya oldukça muhteşem ve gösterişli bir maiyetle gitmiştir. Vasıf, hangi görevlilerle ve nasıl bir usul ile gittiklerini sefaretnamesine şu şekilde yansıtmıştır:

³⁶ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 7.

³⁷ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 7.

³⁸ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 7-8.

“...Bir saattan sonra Name-i Hümayunu kethüdamız makamında olan müzeyyin atlı adamın eline verüb alay-ı vala ve takım bi intihâ ile gitdik ve name-i hümayunu başına beraber tutub ve etrafını müzeyyen çukadarlar almış idi. Bu fakir dahi üstü kürk³⁹ ve katibi, destar ile yirmibeş kadar adam pis ve pesimizde ve kavvas (elçiliklerdeki korumalar)⁴⁰ ve üç nefer çavuş sim-i çevgan ve libas-ı mahsus ile gidüb ve kralın akrabasından altı nefer beyzedagan ve bir mikdar süvari ve piyade önünce yürüyüb kendülere mahsus zil ve zurnalarını çalarlar idi⁴¹ ve sağımızda ve solumuzda birer muteber adamları ve aramızda bizim tercümanımız ile baş tercümanları yürüyüb saraya tahminen yüz elli adım mikdarı yerde on kat soltaları saf-ı beste olub cabeca zabıtları gelüb ser-be-zemin iderler idi⁴²”.

İspanya'ya geldikleri andan itibaren Osmanlı elçilik heyeti halk üzerinde büyük ilgi uyandırmıştı. Hele de, elçilik kafilesinin saraya gidişinde önde hediyelerle bir alay arkadan da elçi ve maiyetinin giyinmiş ve süslenmiş olarak geldiği düşünülürse bunun diğer zamanlardan daha fazla merak uyandırmış olabileceği kolayca tahmin edilebilir. Nitekim öyle de olmuş ve Vasıf'ın ifadesiyle yanyana beş arabanın dahi rahatlıkla geçebileceği kadar geniş olan yol bu kalabalıktan dolayı öyle kapanmıştı ki, aralarından at ile geçmek bile nerdeyse mümkün değildi. Bu yetmiyormuş gibi yol boyunca evlerde ve mevcut diğer binalarda elçilik heyetini görmek isteyen insanlar üst üste beşer altışar kat olmuşlardı. Daha da ilginç olanı yol boyunca evlerin pencerelerinin dahi 100 guruşa kiralanmış olmasıydı⁴³.

³⁹ Vasıf, burada “bu fakir dahi” derken kendinden bahisle kürk giymiş olduğunu belirtiyor. Nitekim 18. yy.'da elçilerin kıyafetlerine baktığımızda, Osmanlı elçileri başlarına sarık takmakta idiler. Sırtlarındaki iç elbiseleri çeşitli renklerde olup ve bunların üstüne giydikleri kaftanın renkleri de çoğu kere kırmızı ve mavi olurdu. Bazılarında kürk vardı. Kuşaklarında murassa hançer taşırlardı. Bkz. Unat, a.g.e., s. 237.

⁴⁰ Osmanlı Devleti'nde de gelen elçilere korumalar verilirdi. Bunlar “yasakçı” olarak adlandırılırlardı. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 54.

⁴¹ Osmanlı Devleti'nde de elçi kabulleri sırasında zaman zaman mehter de müzik yapmış olup “elçi peşrevi” isimli bir hava çalınmaktaydı. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 57.

⁴² Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 8-9.

⁴³ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 9.

İşte böyle muhteşem bir insan seli içinde saraya ulaşılmıştır. Görevli olan karşılayıcılar, Osmanlı elçisini ve yanındakileri protokol gereği daha merdiven başında karşılayıp, kralın olduğu odaya almışlardır. Kral, onları ayakta karşılamıştır⁴⁴. Protokolde, kralın sağında başvekil, solunda Hind-i Garbi vekili, generaller, akrabası ve devlet erkani yer almaktaydı⁴⁵. Böylesi bir ortamda Vasıf, Name-i Hümayun'u Kral'a büyük bir özenle takdim etmiştir. Bu olay sefaretnamede "...biz dahi name-i hümayunu gayet-i tazim ile kethüdamız elinden aldık. Üç kere telsim ile baş üzere koyduktan sonra başımızdan yukarı tutarak tebahtur ve nerm reftar ile krala doğru azimet eyledik..."⁴⁶ şeklinde geçmektedir.

Tören sırasında Vasıf, geliş maksatlarını "Hala yeryüzünde mevcut cümle padişahların azam ve ekremi şevketlü, azametlü, kudretlü, kerametlü padişahım velinimetim efendimiz essultan Abdülhamid Han İbn-üs-Sultan Ahmed Han İbn-üs-Sultan Mehmed Han hazretlerinin haşmetlü menziletlü İspanya kralı cenablarına name-i hümayun inayet meşhunlarıdır. Mukeddemen İspanya Devleti'nin ragıb olduğu sulhun tekidi ve miyanede hasıl olan dostluk ve aşinalık rabitasının teşyidi iradesiyle name ve hedeya-ı hümayun ile bizi elçi tayin buyurdular"⁴⁷ demek suretiyle, önce Osmanlı Devleti'ni ve Padişahını övmüş ardından da daha evvel (1782) yapılan andlaşmayı sağlamlaştırmak ve aradaki dostluğu kuvvetlendirmek maksadıyla görevlendirildiğini eklemiştir.

⁴⁴ Osmanlı Padişahları başlangıçta gelen elçiler karşısında ayağa kalkmazken sonraki devirlere doğru el öptürmek amacıyla ayağa kalkmışlardır. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 56.

⁴⁵ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 9; Osmanlı Devleti'nde elçi karşılama sırasında herkesin oturacağı yer kesin kuralları ile belirlenmiş idi. Hatta arz odasında elçi kabulü münasebetiyle çizilmiş krokiler de mevcuttu. Bunun bir örneği için bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 300.

⁴⁶ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 9. Name-i Hümayun, Padişahın mektubu olması hasebi ile kutlu sayılıyordu ve devleti temsil ediyordu. Bu nedenle böyle saygı duyulmaktadır. Name-i hümayunların kimlere gönderildiği, özellikleri ve önemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. I. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara, 1984, s. 290-296.

⁴⁷ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 10.

Bunun üzerine, Kral, Vasıf'a belirtilen andlaşmanın, kendisi Küçük İspanyol (Sicilyateyn=Napoli ve Sicilya) kralı iken şahsi girişimleri sonucunda yapılmış olduğunu söyleyerek, bu ticaret andlaşması ile iki tarafın tüccarlarının rahatlama temennisinde de bulunur. Bunlara ilaveten Kral, Osmanlı Devleti'ne karşı duyduğu bağlılığı bir kez daha dile getirmek suretiyle Osmanlı Padişahına ve devletine minnettar olduğunu söylemiştir⁴⁸.

Sarayda protokol ve Kralla görüşme bu şekilde neticelenmiştir. Ziyaret dönüşünde Vasıf ve maiyeti kralın tavsiyesi üzerine üç oğluna ve kızına uğramış ve fazlasıyla ilgi ve muhabbetle karşılanıp memnun kalmışlardır. Ve kralın tahsis ettiği bir hinto ile sefarethaneye geri dönmüşlerdir⁴⁹.

320. Ahmed Vasıf Efendi'nin Başvekil İle Görüşmesi

Daha evvel de belirtildiği gibi Vasıf, kral ile görüştüktan sonra başvekilî ziyaret etmiştir. Bu ziyaretden bahsetmeden evvel şunu söylemek gerekir ki, İspanya'ya gelen elçilerin orada bulunan diğer devlet elçilerine ve İspanya'nın asilzadelerine ziyafet vermesi adettendi. Fakat, Kral burada Osmanlı Devleti'ni birkez daha diğer devletlerden ayırarak daha farklı gördüğünü kanıtlarcasına ve onları masraftan kurtarmak amacıyla sadece başvekilî ziyaret etmelerinin yeterli olabileceğini söylemiştir⁵⁰.

Nitekim, kralı ziyaretden yaklaşık bir saat sonra davetçiler gelip Vasıf ve maiyetini başvekilin vereceği ziyafete davet etmişlerdir. Ve hemen bu çağrıya uyularak ziyafete iştirak edilmiştir⁵¹. Başvekil, Vasıf ve maiyetini oda kapısında karşılamış, onlara altın ve gümüş kaplardan oluşan bir sofrta kurdurmuştur. İkrâm

⁴⁸ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 10-11. Osmanlı Devleti'nde elçi ile Padişah konuşurken kapıdibindeki bir çeşme akmakta olup, bazı gözlemcilere göre su şartı elçi ile Padişah arasındaki konuşmayı kamufle ederek dışarıdan dinlenmesini önlerdi. Girgin, a.g.e., s. 56.

⁴⁹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 11.

⁵⁰ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 11.

⁵¹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 11.

sonrasında Vasıf, Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın mektubunu başvekile takdim etmiştir⁵².

Vasıf bu ziyaret esnasında gördüklerinden kendilerine uygulanan teşrifat usullerinden bahsederken, onların fazlasıyla kaba, sert olduklarını, Osmanlı Devleti'nin şanlı ve debdebeli merasimlerinden habersiz olduklarını ve bu sebepten olsa gerek kendilerine tıpkı diğer elçilere yapılan muamelenin aynen uygulandığını teessüfle dile getirir⁵³. Anlaşılacağı üzere Vasıf, her ortamda ve sürekli olarak kendilerine diğer elçilerden farklı ve ayrıcalıklı muamele yapılması beklentisi içerisinde olmuştur.

33. Hediyeler Meselesi

Vasıf için sorun teşkil etmiş olan olaylardan birisi de İspanya devlet ricalinin baş tercümanları vasıtasıyla Osmanlı Devleti tarafından olmak üzere hediye talebinde bulunma hadisesidir. Bu olay sefaretnameye “Bir gün, Baştercüman bizzat elçilik konağına gelib, kralın üç oğluna ve eşlerine, başvekile, Hind-i Garbi vekiline, kañçılarlarına ve daha birçok yüksek rütbeli devlet adamlarına Devlet-i Aliyye tarafından olmak üzere hediyeler istemiş”⁵⁴ şeklinde yansımıştır. Bu olayda devlet adamlarının parmağının olduğu bir gerçektir. Nitekim Vasıf, kañçılarlar ve teşrifatçıların aslen Ermeni olup Kudüslü olduklarını; fesatlıkta ve şeytanlıkta eşi ve benzeri bulunmaz olduklarını belirttikten sonra yukarıdaki hadiseyi anlatmıştır. İşte bu bize, bu işte özellikle kañçılarların ve teşrifatçıların parmağının olduğunu gösteriyor⁵⁵.

⁵² Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 11.

⁵³ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 11-12; Vasıf'ın yapmış olduğu karşılaştırmada şunu unutmamak lazım ki, Osmanlı Devleti'nin teşrifatı teferruatla dolu merasimlerden oluşmaktaydı. Nitekim, böyle muazzam bir imparatorluğun teşrifat usullerinin kendi azametiyle eş değerde olması şaşılacak bir durum değildir.

⁵⁴ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 12.

⁵⁵ Unat, eserinde, tercümanın Ermeni asıllı ve Kudüslü olduğunu yazıyor. Oysa Ermeni asıllı ve Kudüslü olan tercüman değil, kañçılarlar ve teşrifatçıdır. Karşılaştırma için bkz. Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 12; Unat, a.g.e., s. 146.

Devlet ricali isteklerinde ısrarcı davranmışlar ve “...bizim elçimiz Astane’de şu kadar verdi beher hal mukabele siz dahi tedarik eder verirsiniz...” demek suretiyle gerekçe dahi göstermişlerdi. Vasıf da bu söylenenlere karşılık, Osmanlı Devleti tarafından imparatorlara ve krallara bir elçi gönderildiğinde, bunlardan başka kimseye hediye verilmediğini, başka kişilere hediye verilmesinin ise ancak elçinin kendi yanından olabileceğini söylemiştir⁵⁶.

Karşı taraf ısrarcı tutumunu kendi elçilerinin Osmanlı ülkesinde çeşitli hediyeler vermiş olması hususuna dayandırıyor. Ancak Vasıf, sadece İspanya elçisinin değil, diğer devlet elçilerinin de bu şekilde çeşitli hediyeler vermiş olduğunu, fakat bunun Osmanlı’nın da böyle hediyeler vermesi gerekir manasına gelemeyeceğini, ayrıca Osmanlı Devleti’nin kanunlarında böyle bir hususun da yer almadığını ve hiç bir suretle de değişikliğe uğratılamayacağını özellikle vurgulamıştır⁵⁷. Konuyla ilgili olarak tartışma uzayınca Vasıf, eğer, bu şekilde davranmaya devam ederlerse kralla bir daha görüşmesinin mümkün olmayacağı tehdidini savurmuştur⁵⁸.

İspanyollar’ın bu davranışı, Osmanlı’ya dost olan bazı devlet elçileri tarafından da kınanmıştır. Onların kibirli ve bir o kadar da inatçı bir topluluk olduğunu ve bu olayın bir şekilde kralla bildirilmesi gerektiğini de söylemişlerdir. Bunun üzerine Vasıf da uygun bir yolla bu hadiseyi kralla ulaştırmıştır. Kral bu olayı duyunca, onur kırıcı bir davranış olduğunu düşüncük kendi adamlarına çok sinirlenmiştir. Buna rağmen, her ne kadar Osmanlı’nın, kraldan başkalarına hediye vermek adedi yok ise de hiç değilse Vasıf’ın kendi yanından olmak üzere İstanbul’un meşhur şeylerinden sırf aradaki muhabbeti ve memnuniyeti artırmak maksadıyla bir şeyler verebileceğini de söylemekten geri

⁵⁶ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 12.; Bu sebepten olsa gerek. Osmanlı Devleti’nde elçi seçilecek kişilerin diğer özelliklerinin yanısıra varlıklı ve zengin kişiler olmasına da dikkat edilirdi.

⁵⁷ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 12.

⁵⁸ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 12.

durmamıştır. Bunun üzerine Vasıf da kendi yanından olmak üzere uygun hediyeler vermek zorunda kalmıştır⁵⁹.

Kralın veliahd olan oğluna (IV. Şarl):

- Donanması altın bir taban kılıç
- Yekpare sim ile donanmış zer efşanlı bir tüfenk
- Hindkari beş taka
- Zerli çiçekli iki destar (sarık)
- Bir tulum kakum
- Tepesi serapa elması ile müzeyyen minakari bir hançer
- Bir miktar ıtriyat

Eşine:

- Hançer, tüfenk ve kılıç
- Bir kat ala hamam takımı

Başvekile:

- Hançerden başka veliahd olan oğluna ne verildi ise hepsi

Bunlardan başka kançılara, güverte kapudanı (kumandanı), prences (prens) müsirr-aneyeye, baştercümana ve mihmandara da değişik hediyeler verilmek suretiyle karşı taraf memnun edilmiştir⁶⁰.

Vasıf bu kadar hediye vermiş olmasına rağmen ne kralın ne de devlet adamlarının aynı karşılığı göstermediklerini ve hatta İspanya hükümetince kendisine verilen tayinat bedelinin dahi ihtiyaca yetmediğini yazmaktadır⁶¹.

⁵⁹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 13.

⁶⁰ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 13-14.

⁶¹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 14; Oysa Osmanlı ülkesine gelen elçiler, Osmanlı Devleti hesabına ikamet ederler, kendilerinin geliş yol masrafları dahi verilir, yiyecek, içecekleri ve atlarının ot paraları da Osmanlı hazinesinden ödenirdi. Bkz. Girgin, a.g.e., s. 53; Buna bir örnek oluşturması açısından bkz. Ahmet Halaçoğlu, "Ereğli'de Rus Elçilik Heyetine Yapılan 1741 Tarihli Masraf Defteri", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 38, Ankara, 1995, s. 182-183.

Yine buna benzer bir olay İspanya'daki seyahatin son günlerine tesadüf eder. Daha geri dönüş için yola çıkılmadan önce mihmandar gelip Osmanlı Devleti'nin ülkesine gelen elçilere kürk giydirmesi ve at vermesi adedinin İspanya'da olmadığını bildirerek⁶² bunun karşılığı olarak 3500 riyal sunmuştur. İlginç olan şey bu paranın daha evvel yetmediğini söylediğimiz tayinât bedeline dahil edilmiş olmasıdır⁶³. Bundan başka Vasıf, Osmanlı Devleti'nde elçilik tercümanlarına gündelik olarak 10 kuruş veriliyor olduğunu fakat İspanyollar'ın değil 10 kuruş hiç para vermediklerini ve bunu kendisinin karşıladığını ve toplam 600 kuruş verdiğini de yazmaktadır⁶⁴. Görüldüğü üzere İspanya seyahati sırasında mali meseleler Vasıf'ın gündemine bayağı girmiştir. Bütün bunlar İspanya'nın içinde bulunduğu ekonomik durumu da gözler önüne sermektedir.

34. Ahmed Vasıf Efendi'nin Diğer Etkinlikleri

Bilindiği üzere elçilik görevi ile başka bir ülkeye giden bir elçi o ülkenin gezilecek birçok yerini gezip görürdü. Vasıf da nerdeyse hemen hergün bir yeri ziyaret etmek veya davetlere iştirak etmekle İspanya ve İspanyollara dair bilgisini arttırmıştır. Bu cümleden olarak kral bir gün sarayının meşhur bahçesine Vasıf ve maiyetini davet etmiştir. Vasıf bu bahçeyi tasvir ederken, burada birçok ağaçların, bitkilerin havuzların ve hatta Vasıf'a "acayib" kelimesini kullandırtacak kadar değişik heykellerin varlığından söz eder⁶⁵.

⁶²Yabancı elçilerin kendi Avrupalı kıyafetleri ile huzurda bulunmaları hoş görülmediğinden, Osmanlı Devleti'nde elçi ve maiyetine kürklü hilatlar giydirilirdi. Bu kıyafetler elçi erkanına hediye olarak bırakıldığı gibi elçinin bindiği at da kendisine hediye olarak verilir, bazen de alaydaki birkaç güzel at daha hediye edilirdi. Girgin, a.g.e., s. 55-58.

⁶³Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 19.

⁶⁴Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 19.

⁶⁵Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 14.

340. Ahmed Vasıf Efendi'nin İskorya = San Lorenzo de El Escorial Hakkındaki Gözlemleri

Burası Granka'ya iki saat mesafede bir yer olup askeri talimhanenin mevcud olduğu bir şehirdir⁶⁶. Osmanlı elçisini burada askeri işlerin sorumlusu ve topcubaşı olan general karşılamıştır. Önce elçi ve maiyetine ziyafet verilmiştir. Ziyafetten sonra askeri talimler izlenmiş, top ve humbara sanayii gezilmiştir⁶⁷.

Vasıf, İskorya'nın tarihi bir yer olması hasebiyle burada eski dönemlerden bilhassa da İslam döneminden kalma eserlerin varlığından söz eder. Bunlar arasında eski bir dokuma tezgahı ile bir darphane de vardı⁶⁸. İskorya ile ilgili gözlemlerini anlatırken büyük bir manastırın kütüphanesini gezdiklerini ve burada mevcut olan beşbine yakın İslam eserlerini de gözden geçirdiklerini ekler⁶⁹.

341. Ahmed Vasıf Efendi'nin Kral İle Sürek Avına Çıkması

Vasıf'ın İskorya'da yaptığı diğer bir faaliyet de kral ile sürek avında bulunmalarıdır. Vasıf İspanya kralının oldukça yaşlı birisi olduğunu, senede üç günden başka her gün ava gitmekle vaktini geçirdiğini bu sebeple de devlet işlerini üst düzey devlet adamlarına özellikle de başvekile bıraktığını yazmaktadır⁷⁰. Kralın devlet adamlarının aksine, daha tecrübeli ve biraz da

⁶⁶Sefaretnamesinde Vasıf, 14. sayfada İskorya'yı "elif" sız yazarken 15. sayfada "elif" ile birlikte yazmıştır.

⁶⁷Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 14-15.

⁶⁸Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 15.

⁶⁹Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 17.

⁷⁰İspanyollar'ın eğlenceye düşkünlüklerine sefaretnamenin ilerleyen sayfalarında da değinilmiştir. Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 20; Bununla birlikte kralı hiçbirşey yapmayan birisi olarak görmemek lazım. Nitekim, III. Şarl İspanya tarihinde önemli icraatları olan krallardan birisiydi. III. Şarl ve icraatları için bkz. Ana Britannica, "İspanya", c.12, s. 56.

mütebasbıs (yaltaklanan) olduğunu bu sebeple de ne zaman Osmanlı Padişahının adını ansa bir çok övgüler yağdırdığını da ilave etmektedir⁷¹.

İspanya kralı, en büyük hobilerinden biri olan sürek avına Vasıf ve adamlarını davet etmiştir. Bu ava, kralın veliahd olan oğlu, devlet ricali ve İspanya'daki diğer devlet elçileri de katılmışlardı. Av esnasında Kral, Ahmed Vasıf Efendi ile yakından ilgilenmiş ve onu onore etmiştir⁷². Kral'ın bu alakası diğer devletlerin elçilerini ve hatta İspanyol devlet adamlarını kıskandırmış ve "Biz kralın bu kadar iltifat için ma-melekemizi varirdik" demelerine sebep olmuştur⁷³.

35.Ahmed Vasıf Efendi'nin Başkent Madrid'deki Faaliyetleri ve Dönüşü

İskorya'dan sonra Kral, Vasıf ve maiyetini İspanya'nın merkezi Madrid'e⁷⁴ davet etmiştir. Onlar da davete icabet için, kraldan bir gün önce Madrid'e ulaştılar. Vasıf diğer şehirlerde olduğu gibi buraya dair gözlem ve izlenimlerini de yazmıştır. Gayet tekellüflü (gösterişli), mesireli ve havuzlu bir yer olarak bahsettiği Madrid'in başkent olmasından dolayı kalabalık olduğunu da ayrıca belirtir⁷⁵. Bunlarla birlikte Madrid'in başkent olduğu sıralarda yağmalandığından dahi bahsetmiştir⁷⁶.

Vasıf, şehrin ilginç bir mimari yapılanmaya sahip olduğunu, binaların çoğunlukla taştan yapıldığını, kralın sarayının şehrin kenarında bulunduğunu ve mevcut bitkilerin yeni dünyadan (Amerika) getirilmiş olduğunu da

⁷¹ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 16.

⁷² Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 16.

⁷³ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 16.

⁷⁴ Madrid 1561'de II. Filip zamanında merkez yapılmış olup, ondan önce sırasıyla Tarragona, Barcelona ve Toledo İspanya'ya başkentlik yapmışlardır. Bkz. **Gelişim Büyük Coğrafya Ans.** "İspanya", C. I, s. 46.67.

⁷⁵ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 17.

⁷⁶ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 18.

belirtmiştir⁷⁷. Buradan hareketle Madrid'in çok verimli topraklara sahip olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim Vasıf da burasının meyve ve sebze yönünden fakir olduğunu, özellikle meyve ihtiyacının Endülüs'ten karşılandığını belirtir⁷⁸. Vasıf, Madrid'e dair gözlem ve izlenimlerini böylece anlattıktan sonra, Madrid'in ileri gelen devlet adamları tarafından kendilerine ziyafetler verildiğini de sefaretnamesine ekler. Bu ziyafetlerin ayrıntısına girilmemiştir.

Vasıf Madrid'de 4.5 ay kaldıklarını ve bu sebeple artık geri dönme zamanının geldiğini belirterek bu konuda izin istemiştir. Ve getirilen Name-i Hümayun cevabını da aldıktan sonra Kartacna İskelesi'ne doğru yola çıkmıştır⁷⁹. Vasıf bu konunun ayrıntısına girmemiştir.

Geri dönüş yolculuğunun 12. günü Mursiye şehrine uğramışlardır. Buradan bahisle güzel bir yer olduğunu, fakat halkının boş işlerle (iştilal) meşgul olup, oyuna ve zevke düşkünlüklerini yazar. Buradaki moladan sonra dönüş yolculuğunun 15. gününde ancak Kartacna İskelesi'ne varılır. Bu yolculuk süresince İspanya hükümeti elçilik kafilesinin yanına bir binbaşı ile dört özel görevli vermiş idi. Bunlar Kartacna İskelesi'ne kadar elçilik kafilesine eşlik etmişlerdi. Bu görevlilere iyi davranışlarından ötürü hediyeler verilerek Osmanlı Devleti'nin azameti gösterilmek istenmiştir⁸⁰.

Kartacna, İspanya'nın güneydoğu sahilinde bir liman şehirdir. Vasıf, Kartacna'dan bahsederken sahilde sağlam bir kale olup, kendi adıyla limanı ve mükemmel bir de tersanesi olduğunu yazar. Tersaneyi görmüş olmalı ki, orada her türlü levazımata, görevlilerin ve mahzenlerin mevcut olduğundan bahsetmektedir. Şehrin her türlü levazımata ve hatta yiyeceğin Mursiye'den

⁷⁷ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 18.

⁷⁸ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 18.

⁷⁹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 18-19. Bu vesileyle Osmanlı Devleti'nde gidecek elçilerin getirmiş oldukları mektubun cevabını alma hususundaki uygulamalar hakkında bilgi için bkz. Girgin, a.g.e., s. 58.

⁸⁰ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 19.

getirtilmesini topraklarının verimsiz oluşuna bağlamaktadır⁸¹. Korsancılık faaliyetleri ile meşhur olmasından dolayı gece buradan gemilerin yolculuk etmediğini de bilgilerine ekler⁸².

Yolculuğa dair verdiği son bilgi, İspanya hükümetinin hazırladığı firkata ile buradan Malta Adası'na doğru yola çıktıkları ve Malta'da da dönüş hazırlığını tamamlamak için 3 gün mola verdikleri ifadesidir⁸³. Vasıf buradaki Müslüman esirlere oldukça iyi muamele ve ikramlarda bulduklarını da yazmıştır. Ve böylece Vasıf'ın yolculuğa dair vermiş olduğu bilgiler son bulurken bundan sonra da İspanya'nın değişik özelliklerinden, tarihinden, kültüründen, insanlarından ve bir de komşu ülkelerle ilişkilerinden bahsetmektedir.

⁸¹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 19.

⁸² Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 19-20.

⁸³ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 20.; Malta, Tunus ve Trablus'tan İstanbul, İzmir, Balkan limanları ve Doğu Akdeniz'e, çoğunlukla Girit ve Ege adalarına uğrayarak giden deniz yolunun önemli bir noktasıydı. Su ve yiyecek ihtiyacı yüzünden Malta, küçük ve orta boylu yelkenliler için hayati bir mola yeri idi. Ayrıca köle ticaretinde de önemli bir noktaydı. Bkz: EHUD R. TOLEDANO, *Osmanlı Köle Ticareti*, Çev. Y. Hakan Erdem, İstanbul, 1994, s. 219.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AHMED VASIF EFENDİ'NİN İSPANYA HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

40. Ahmed Vasıf'ın İspanya Tarihi Hakkında Verdiği Bilgiler

Vasıf'ın sefaretnamesi de tıpkı diğer Osmanlı sefaretnameleri gibi gidilen ülke hakkında her türlü siyasi, sosyal, kültürel yapı ile alakalı bilgilerin verildiği bir sefaretnamedir. Böyle olması hasebiyle, Vasıf İspanya'nın tarihi hakkında da bilgi verme gereği duymuştur. Vasıf, İspanya'nın İslam öncesi tarihinden bahsederken önceleri ülkenin çeşitli bölgelerinde halk hakimiyetinin sözkonusu olduğunu daha sonraları Roma hakimiyetine girmiş olduklarını belirtir¹. İspanya'da Roma hakimiyetinden önce Fenikeliler, Yunanlılar bölgeye gelip yerleşmişler ancak sadece ticari alanda faaliyet gösterebilmişlerdir. Nitekim, bunlar koloniler halinde yaşıyorlardı². Kısacası Vasıf'ın yazdıklarından yola çıkarak diyebiliriz ki, Roma öncesi dönemde İspanya'da güçlü bir krallık mevcut değildi. Vasıf, İslam öncesi İspanya tarihini anlatmaya devam ederken, Roma hakimiyetinden bahsedip bu döneminin nasıl son bulduğu hakkında da birkaç cümle ile bilgi vermiştir. Romalılar'dan sonra Gotlar'ın istilasından söz etmiş, bu Got kavmini (Vizigotlar) İsveç taifesi olarak adlandırmıştır. Vizigotlar'ın, İspanya tarihinde önemli bir yer teşkil etmiş olduğunu ve Roma hakimiyetine son verip Roma ve İspanya'yı aldıklarını yazmıştır³.

Vasıf'ın İspanya tarihine dair verdiği bilginin bundan sonraki kısmı İslam hakimiyeti dönemini kapsamaktadır. Öncelikle Müslümanların yarımada geliş sebepleri üzerinde durmuştur. İslam tarihi kitaplarında fazlasıyla yer alan ve

¹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 20-21.

² *Ana Britannica*, "İspanya", C. 12, İstanbul, 1988, s. 51.

³ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 21.

bizim de İspanya'nın tarihi kısmında belirttiğimiz sebeplere Vasıf da değinmiştir. Vasıf bu olayı kendi cümleleri ile bakın nasıl izah etmiş: "... Got kralı İspanyollar'ın beylerinin bir hüsna kızını cebren almak diledi ol dahi İslama haber gönderüb istimdad eyledi ve siz gelüb bu memleketi alasız dedi..."⁴.

Vasıf, Vizigot kralının İspanya'daki bir beyin kızını zorla almak istemesi hadisesini bu şekilde anlattıktan sonra bu olayın İslamiyetin İspanya'ya girmesine sebep teşkil ettiğini yazmıştır. Çünkü bu olay üzerine İspanyollar Vizigot tahakkümünden kurtulabilmek için Müslümanların Afrika valisi Musa b. Nusayr'dan yardım istemişti Vasıf bu hadiseyi "...ana binaen Tarık bin Ziyad ve Musa bin Nusayr asker ile Sebte Boğazı'ndan Endülüs Ceziresi'ne geçtiler, Got kralı yüzbin asker ile karşıladı" şeklinde yazarak, Müslümanların bu yardım çağrısına karşılık verdiklerini ve İspanyollar'a yardıma gittiklerini ve Müslümanların Tarık bin Ziyad ve Musa bin Nusayr komutasındaki askerler ile İspanya'ya ayak bastıklarını yazmaktadır⁵.

Aynı sayfada Vasıf, Müslümanların sayısından bahsetmezken, Müslümanların rakiplerinin sayısının çokluğunu vurgulamak maksadıyla sadece Vizigotlar'ın asker miktarını vermiştir. Vasıf, bu miktarın 100.000 olduğunu yazar⁶. Yine bu kadar büyük ve kalabalık bir ordusu olmasına rağmen Rodrich'in

⁴Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 21.

⁵Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 21; Burada, Vasıf Tarık b. Ziyad ve Musa b. Nusayr'ın İspanya'ya birlikte geldiklerini yazar. Oysa İspanya'ya önce Tarık b. Ziyad gelmiş, onun başarılarını gören Musa b. Nusayr daha sonradan gelmiştir. Bkz. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 2, İstanbul, 1988, s. 390-394; aynı eser, C. 4, s. 29-30; Emilio Garcia Gomez, "Moorish Spain", *The World of Islam*, London, 1976, s. 225-226.

⁶Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 21. Bu rakam konusunda İslam tarihçileri farklı rakamlar vermişlerdir. *Ahbaru Mecmua*, s. 5'de bu rakamın Vasıf'ın belirttiği gibi 100.000 olduğunu yazarken, el Makkari, *Nefhu't-Tib* I, s. 225'de 70.000, İbn Haldun, *el İber*, IV, s. 117'de 40.000 olarak vermiştir. Bkz. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 4, İstanbul, 1992, s. 36; Bu orduya karşılık Tarık b. Ziyad da 7000 kişilik bir ordu ile İspanya'ya girmiş fakat Rodrich'in büyük bir ordu ile geldiğini haber alınca geriden yardım istemiş, bunun üzerine Musa

Tarık b. Ziyad karşısında yenildiğini ve Rodrich'in bu savaş sonunda öldüğünü de yazmaktadır⁷. Ve böylece Hicri 90. yıldan itibaren İspanya'nın Müslümanlar tarafından ele geçirilip, İslam hakimiyetinin başladığını belirtmektedir⁸.

Vasıf, İspanya'daki İslam medeniyetinin izlerini sefaretnamesinin değişik sayfalarına serpiştirirken; İslam hakimiyeti dönemini tarihi akışı içerisinde özetlemiştir. Bu konuda: "... yedi sekiz yüz hilalinde nice devletler zuhur edüb cümlesi İslamdan olmak üzere hükm eylediler. Ve Endülüs'den dahi nice memleket feth eyledikten sonra derunlarına ihtilal girüb ümeray-ı islam birbirlerine düştüler ve küffardan istinsar ederek birbirine kahr ederek müzmahil olub dokuz yüz tarihine gelince bilcümle diyar-ı Endülüs yed küffara giriftar oldu...."⁹ _ demek suretiyle İspanya'da birçok İslam devletinin kurulmuş olduğunu, zamanla bunların arasına nifak girdiğini, kavgaya tutuştuklarını ve sonunda da İslam devletlerinin zayıflayıp yıkılmaya yüz tuttuklarını anlatmaya çalışmıştır¹⁰. Bunun bir sonucu olarak da Hicri 900 tarihinde artık İspanya'da İslam döneminin kapandığını bu konu ile ilgili hadiselerin ve beraberinde savaşların çeşitli tarih kitaplarında yer aldığını yazar¹¹. Bu konunun açılımı olarak bir zamanlar Müslümanların ellerinde bulunan Madrid, Portukal (Portekiz)'in merkezi Lizbon¹², Marsilya, Küçük İspanya'daki Çiçliye, Minorka,

b. Nusayr 5.000 kişilik bir ordu daha göndermiştir. Böylece Müslümanlar ordusu 12.000'e ulaşmıştır. Bkz. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 4, s. 35.

⁷ Vasıf, Rodrich'in nasıl öldüğü şeklinde herhangi birşey söylememiştir. Sadece öldü demekle yetinmiştir. Zaten Rodrich'in ölümü konusunda farklı bilgiler mevcuttur. Kimisi, Tarık b. Ziyad tarafından öldürüldüğünü yazar, kimisi kaçarken bataklık bir yerde boğulduğunu yazarken kimisi de kaybolduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 4, s. 42-43.

⁸ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 21.

⁹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 21.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 4, s. 428-466; Gomez, a.g.m., s. 232; *Gelişim Büyük Coğrafya Ans.*, "İspanya", İstanbul, 1981, s. 24; *Türk Ansiklopedisi*, "İspanya", C. 20, İstanbul, 1968, s. 326-327.

¹¹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 21.

¹² Vasıf burasının İslam döneminde İşboz diye adlandırıldığını yazar. Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 21.

Mayurka, Sardunya gibi adaların ve Endülüs sahillerinin nasıl elden çıktığını da belirtir¹³.

Vasıf, İspanyollar'ın Amerika kıtasını sömürgeleştirmelerinden de bahsetmiştir.

Yukarıda bahsedilen konulara yukarıdan bakıldığında Vasıf'ın İspanya'nın genel tarihini özümsemiş olduğu hemen anlaşılabilir. Tabii bu Vasıf'ın bir diplomattan öte aynı zamanda bir tarihçi oluşundan kaynaklanmaktadır. İspanya'da İslam hakimiyeti ile ilgili konuda ayrıntıya girmesi onun uzun yıllar kütüphanelerde çalışmış ve bunun doğal uzantısı olarak Bağdat'tan başlayıp temel İslam kaynaklarıyla erken tanışmış olmasının yansımasıdır.

41. Askeri Durum

İspanya, konumu itibariyle tarih boyunca Akdeniz'in en önemli ve kilit ülkelerinden biri olmuştur. Bu konum hem askeri hem de ticari açıdan her dönem büyük önem arz etmiştir. Vasıf, İspanya'nın konumu gereği özellikle Akdeniz ticaretine dikkat çekerek kendini korumak amacıyla askeri durumunu güçlendirmeye önem verdiğini, bu hususta halkın dahi bilinçli olup kendi aralarında düşmanlarının durumunu ve niyetlerini mütalaa ettiklerini yazar¹⁴. Vasıf, İspanya'nın askeri durumunu çok dikkatli gözlemlemiş ve buna dair edindiği bilgileri de sefaretnamesinde belirtmiştir. Zaten, İspanyollar tarafından askeri bölgeler Vasıf ve maiyetine gezdirilmiş idi¹⁵.

¹³ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 21-22.

¹⁴ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 20.

¹⁵ İspanyollar askeri bölgeleri Osmanlı elçilik heyetine göstermede bir mahzur görmemişlerdir. Oysa, bir tarihi kayda göre, Osmanlı Devleti'nde mihmandarın elçiyi fazla gezdirip memleketin durumunu öğrenmesinin pek arzulanmadığı ve hatta mihmandara bu hususta talimat bile verildiği ileri sürülmektedir; Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri: Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, İstanbul, 1991, s. 53.

Sefaretnamenin değişik sayfalarında askeri yapı ile ilgili verilen bilgilere baktığımızda, ülkede özellikle de merkeze yakın bölgelerde askeri talimhaneler oluşturulduğu, sahil şehirlerinde tersanelerin kurulmuş olduğu ve şehirlerin de etraflarının surlarla ve hendeklerle çevrili olduğunu anlamaktayız. Bu hususda verilen ilk bilgi Barselona'ya aittir. Bu şehrin etrafı iki kat sur ve derin bir hendek ile çevriliydi¹⁶. Böyle bir sur ve hendeğinin bulunması, burasının o devirde askeri öneme sahip bir yer olduğu kanısını bizde uyandırmaktadır. Öyle ki, burada oldukça fazla asker bulunduruluyordu. Bu askerlerin başında da sürekli olmak kaydıyla iyi yetişmiş üst düzey rütbeli bir general bulunmaktaydı¹⁷. Sahil şehri olan Barselona'nın güzel ve oldukça da muhafazalı bir limanı vardı. Özellikle Akdeniz'de önemli bir güç olan Cezayir korsanlarının korkusundan dolayı Barselona hem kara hem de deniz gücü bakımından takviye edilmişti¹⁸.

İspanya'nın askeri öneme haiz bir başka yeri de İskorya'dır. Burasının başkent Madrid'e yakın olması dolayısıyla merkezin korunması amacıyla askeri maksatla değerlendirilmesi doğaldır. Vasıf, burada gezmiş olduğu askeri talimhane ve müesseseler hakkında bilgi verirken her türlü tedbirin düşünüldüğünü, imkanların sağlandığını ve görevli öğretmenlerin gözetiminde gerekli askeri eğitimin verildiğini yazar. Ve bu eğitim, kral ve diğer görevliler tarafından da zaman zaman denetlenirdi¹⁹. Bu talimhaneden başka, İspanyollar'ın bir aydır üzerinde çalıştıkları lağım, top ve humbara sanayii de Vasıf'a gezdirilen yerlendendi. Vasıf, bunları gördükten sonra, İspanyollar'ın

¹⁶ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 4.

¹⁷ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 3.

¹⁸ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 4.

¹⁹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 15; Kral III. Şarl zamanında gönüllü askerlerin azalması sebebiyle askeri alanda bazı yeniliklere ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple "mükellefiyet" sistemiyle asker toplamağa, serserilerin zorla silah altına alınmasına azami dikkat gösterilmişti. İşte III. Şarl'ın askerleri denetlemedeki maksadı, bu reformlar içinde değerlendirilebilir. *Meydan Larousse*, "İspanya", C. 6, 1971, s. 462.

askeri durumlarını beğendiğine, askeri muhafazalarının iyi olduğuna dair bilgiler vermiştir²⁰.

İspanya ordusundan²¹ bahsederken, “piyadesi süvariden yek” demek suretiyle, ordudaki yaya birliklerin atlı birliklerden daha zinde ve güçlü olduğunu ve bunların da çoğunluğunun yabancı ülkelere getirilmiş olduğunu yazmıştır²². İspanya'nın kara gücünden bu şekilde bahseden Vasıf, deniz gücünden ve bu alandaki faaliyetlerinden de bahsetmiştir²³.

İspanya'nın, Barselona'dan başka önemli bir liman kenti de Cartagena'dır²⁴. Burada bir tersane mevcut olup hem çok mükemmel hem de her türlü levazımının ve işçisinin mevcut olduğu da Vasıf'ın notları arasında yer alır²⁵. Vasıf bu limanlarda 100 parça büyük geminin mevcudiyetinden bahseder²⁶.

²⁰ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 15.

²¹ İspanya'yı istila eden milletler yüzünden ülkede daimi ordular kurulması gecikmişti-Derebeylik tipinde ilk ordular ancak 11. yy.'da kurulmuştu. 1469'da Castilla ve Arogon'un birleşmesi askeri reforma yol açtı ve “Tercio” adı verilen tek tip daimi birlikler teşkilatlandı. Gonzalve ve Cordoba, yeni krallık ordusunu büyük ölçüde yenileştirmiş ve “müthiş piyade” adıyla tanınan İspanyol ordusu da onun zamanında doğmuştu. Bkz. Meydan Larousse, “İspanya”, C. 6, s. 462; Ayrıca, Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar)**, Çeviren: Birtane Karanakçı, Ankara, 1991, s. 53.

²² Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 20; Gerçekten de III. Şarl döneminde özellikle İsviçreliler'den ve Vallonlar'dan paralı askerler kiralama yoluna başvurulmuştu. Bkz. Meydan Larousse, “İspanya”, C. 6, s. 462.

²³ İspanya'nın kara gücünden çok deniz gücünün daha kuvvetli olduğu bilinir. Denizci bir devlet olarak İspanya 12. yy.'da donanma oluşturmuştu. Amerika'nın keşfinden sonra da Avrupa'nın en büyük donanmalarından biri olan “Yenilmez Armada”'yı oluşturmuşlardır. “İspanya, senin kudretin, denizlere hakim olmandan ileri gelir, unutma!” vecizesi bunun bir kanıtı olsa gerek. Meydan Larousse, “İspanya”, C. 6, s. 462.

²⁴ Sefaretnamede Kartacna olarak bahsedilir.

²⁵ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 19; Yeni Dünya'daki sömürgeci politikanın öne çıkmasından sonra İspanya, Avrupadaki çatışmalardan uzaklaşmaya başlamıştı. İşte bu politikaya bağlı olarak da ticaret kumpanyaları ve tersaneler kurulması işine ağırlık verilmişti. Bkz. Ana Britannica, “İspanya”, C. 12, s. 56.

²⁶ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 22.

Vasıf, İspanyollar'ın bir de Atlas Okyanusu'na ulaşma projelerinden bahsetmiştir. Bu projeye göre, İspanyollar, Madrid'e bir saat mesafede bir yerde, Fransızlar'dan örnek alınmak suretiyle su kanalları yapmıştı. Ve bunların Lizbon'a dek yapılması amaçlanıyordu. Bu kanallar vasıtasıyla İspanyollar Bahri Okyanus'a (Atlas Okyanusu) kadar ulaşmayı amaçlıyorlardı²⁷.

42. Sosyo-Ekonomik Durum

Vasıf'ın İspanya ekonomisine dair verdiği bilgiler doğrultusunda, halkın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumun çok iyi olduğunu söyleyemeyiz. Çizilen tablo, ülkede genel bir fakirliğin hüküm sürdüğü şeklindedir. Bu fakirliğin ilk ve en belirgin sebebi ülkenin yeryüzü şekilleri ve iklimidir. Her ne kadar İspanya'da dört iklim görülebiliyorsa da²⁸ tarım pek gelişmemişti. Özellikle ülkenin iç kesimlerinde engebeli arazi, kurak iklim ve toprağın veriminin düşük olması bu alanlarda tarıma imkan vermemekteydi. Nitekim Vasıf da bu durumdan sefaretnamesinde zaman zaman bahsetmiştir²⁹.

Tarımdaki bu geri kalmışlığın bir önemli sebebi de, Amerika'nın sömürgeleştirilmesiyle başlayan süreç içinde, tüm dikkatlerin madene verilmesiydi ki, tarım ve tarım faaliyetleri arka plana itilmiş ve böylece tarım sektöründe bir gerileme başlamıştı. Nüfusun doğal artışı karşısında tarımdaki bu gerileme sosyo-ekonomik yaşamı olumsuz yönde etkilemiş, doğal olarak da geniş kesimlerin refah seviyesi düşmüş ve geliri azalmıştır. Bugün bile Portekiz ve Yunanistan'ın yanısıra Avrupa'daki kişi başına düşen gelirin en az olduğu ülkelerden birisi İspanya'dır³⁰.

²⁷ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 18; İspanya, 1749'dan sonra yerel yönetim konusunda Fransız sistemini örnek almaya başlamıştı. Demekki bu örnek alma işi başka alanlarda da kendisini hissettirmiştir. İmar, ulaştırma vs.

²⁸ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 20.

²⁹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 18-20.

³⁰ Bkz. *Meydan Larousse*, "İspanya", C. 6, s. 452.

18. yy. İspanya'sının ekonomisinde de darboğaz yaşanmasının bir diğer nedeni de, 16. yy.'da İspanya ekonomisinin doruk noktasına çıktığı bir dönemde bu zenginliğin yeterince değerlendirilememiş olmasıdır. Bu zenginlik üretime değil de özellikle lüks harcamalara kullanılmıştır. Öyle ki, küçük kentlerde bile büyük kiliseler ve birçok saraylar yaptırılmıştır³¹. İşin başka bir boyutu da, bu zenginliği geliştirecek bir tüccar ve banker sınıfının İspanya'da mevcut olmayışı idi. Nitekim, Venezuela maden araştırmaları, Alman Welser bankerlerine emanet edilmişti. Önceleri Yeni Dünya'nın zenginliği Lizbon'a, Sevilla'ya akarken, Avrupa ticaretinin merkezi 16. yy.'ın 2. yarısında Anvers, 17. yy.'da ise Amsterdam olmuştu³².

Sömürgelerden sağlanan zenginlik sadece belli bir kesimin işine yaramıştır. Toprakların mülkiyeti katolik kilisesi ile aristokratların eline geçmiştir. Ülkenin güneyinde büyük toprak sahipleri türemiştir. Bu büyük toprak sahipleri aşırı derecede zengin olmalarına rağmen halkın çoğu tam anlamıyla yoksulluk içerisindeydi³³.

İspanya'daki sosyo-ekonomik yapının bu denli dengesiz olmasının en önemli nedenlerinden biri de, İspanya'nın 16. yy.'dan itibaren yaşamış olduğu iç karışıklıklar ve bunalımlardır:

II. Filip döneminde (1556-1598) yapılan savaşlar yüzünden halka ağır vergiler konmuştu. Bu da iç buhranları yaratmış, ekonomiyi düzeltmek için yapılan girişimler ise sonuç vermemiştir.

1701-1714 yılları arasındaki Veraset savaşları da İspanya'yı büyük güçlerin çarpışma alanı haline getirmişti. Bunun bir sonucu olarak 1713'deki Utrecht

³¹Bkz. *Ana Britannica*, "İspanya", C. 12, s. 26; Vasıf'ın sefaretnamesinde beğenerek anlattığı kral sarayı da bu dönemin izlerini taşıyor olmalı.

³²Bkz. *Meydan Larousse*, "İspanya", C. 6, s. 471.

³³Bkz. *Gelişim Büyük Coğrafya Ans.*, "İspanya", C. I, s. 27.

Barışı ile birçok yerler elden çıktığı gibi³⁴ İngilizlere ticari imtiyazlar da verilmişti. Artık İspanya, Avrupalının hasta adamı sayılıyordu³⁵.

İşte buraya kadar verdiğimiz bilgiler, coğrafi yapının olumsuzluklarının yanısıra 16. yy.'dan itibaren gelişen olayların 18. yy. İspanya'sını sosyo-ekonomik olarak ne hale düşürdüğünü gösterir. Vasıf'ın da İspanya'daki gözlemleri ve izlenimleri bu konuya ışık tutmaktadır. O, "... reayası ahvali perişan ve derhem"³⁶ demek suretiyle halkın içinde bulunduğu durumu açıklıkla ortaya koymuştur. Bu konuyla ilgili olarak o günkü ekonomik durumu anlamamıza yardımcı olabilecek bazı rakamlar dahi vermiştir:

İspanya'da;

1 Koyun 12 kuruş

Revgan-ı sade (zeytinyağı) 2 kuruş

1 araba hattab (odun) 40 kuruş

1 tavuk 40 pare³⁷.

Vasıf, halkın yiyecek darlığı ile de karşı karşıya olduğunu fakat bütün bunlara rağmen yine de boş işlerle uğraşıp zamanlarını harcadıklarını da belirtmiştir³⁸. Bu konuda dikkati çeken başka bir şey de Vasıf'ın bahsettiği bu fakirliğin, perişanlığın sadece halk kitlesini kapsıyor olmasıdır. Çünkü, Vasıf, kral, saray ve devletin üst düzey yöneticilerine dair verdiği bilgilerde hep rahatlık ve lüks göze çarpmaktadır. Vasıf'ın sefaretnamesinde sarayın bahçesine davet olduğu anla ilgili verdiği bilgiler bizde bu izlenimi uyandırmıştır. Sonuç olarak diyebiliriz ki, bu dönemde, İspanya'da halk ile üst düzey yöneticiler arasında ekonomik ve sosyal açıdan büyük bir dengesizlik söz konusuydu.

³⁴ Bkz. C. J. H. Hayes, *A Political and Social History of Modern Europe*, New York, 1920, s. 253-254.

³⁵ Bkz. *Gelişim Büyük Coğrafya Ans.*, "İspanya", c.I, s. 27.

³⁶ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 20.

³⁷ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 14.

³⁸ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 20; Vasıf burada boş işler derken İspanyol dansları ve boğa güreşleri ilk anda akla gelen şeyler oluyor.

43. İspanyol Halkı

Vasıf sefaretname boyunca, olayların içerisinde zaman zaman İspanyollar hakkında bilgiler vermiştir. Bunlar, İspanyol insanının tip ve karakteri hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır. Vasıf, İspanyol insanını, orta boylu ve esmer renkli olarak tasvir eder³⁹ ki, bu tipik Akdeniz insanı görüntüsünü akla getirmektedir. Vasıf, İspanya'da kaldığı süre içerisinde yaşadığı olaylardan esinlenerek bu insanların karakterleri ve davranışlarından bahsetmek ihtiyacını hissetmiştir.

Başvekilî ziyaret esnasında yaşananlardan dolayı İspanyolları kaba ve sert olmakla suçlamıştır ki bu suçlama protokolde yapılan eksikliklerden olsa gerek⁴⁰. Halkın nelerle meşgul oldukları konusuna gelince, hepimizin aklına İspanyollar denilince ilk anda dans, şarap ve elbette boğa güreşleri gelmektedir. Vasıf bunlardan açık olarak bahsetmemektedir. Ancak, halkın eğlenceye düşkünlüğünden aşka ve sevdaya meyilli olduklarından özellikle bahsetmiştir. İspanyollar'ın kendilerini fazlasıyla meth etmek suretiyle ön plana çıkarmaya çalıştıkları da belirtilenler arasındadır. Yine Vasıf'ın yazdıklarına göre İspanyol halkının birbirine çok bağlı olmakla birlikte⁴¹ batıl inançlara özellikle de falcılığa aşırı bir düşkünlükleri vardı⁴².

Vasıf, sadece kendi görüşlerini belirtmekle kalmamış, İspanya'da bulunan diğer devlet elçilerinin İspanyol halkı hakkındaki mütalaalarına yer vermiş ve onların bu insanlar için kibirli ve pek inatçı yakıştırmasını yaptığını da kaydetmiştir⁴³.

³⁹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 20.

⁴⁰ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 11.

⁴¹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 20.

⁴² Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 20.

⁴³ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 13.

44. İspanya'da İslami Dönemden Kalma Eserler: Kütüphaneler

Ortaçağda Doğu-İslam ile Batı kültürlerinin buluştuğu bir nokta olan İspanya, klasik eserlerle Müslüman ve Yahudi kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında bir köprü işlevi görmüştür. İspanya'nın kültür hayatı üzerinde özellikle İslam döneminin kalıcı etkisi olmuştur. Çünkü, Müslümanlar gittikleri yerlere sadece ahlak ve faziletlerini değil, ilim ve medeniyetlerini de götürüyorlardı. Nitekim hakimiyetleri altına aldıkları her yerde 8. yy'dan itibaren eğitim ve öğretim kuruluşları, inşa etmişlerdi. Bu cümleden olarak daha 9. yy.'dayken Endülüs bir ilim ve kültür merkezi haline gelmişti⁴⁴.

Avrupa'nın öğretmeni olan Endülüs, kütüphaneleri ile de dikkat çekmekteydi. Keza oldukça fazla sayıda kütüphaneye sahipti⁴⁵. İslami dönem İspanya'sındaki ilk ve en önemli kütüphane Kurtuba saray kütüphanesi idi. Ve burada 600 bin cild kitap vardı. Bunların sadece şiir ve divan katalogları 44 cild tutuyordu⁴⁶.

Endülüs'deki bu kütüphaneler ve içindeki binlerce kitap en büyük darbelerden birini Hacib el Mansur'dan yemiş ve onun emriyle felsefe ve çeşitli ilimlere ait pek çok kitap yakılarak imha edilmişti⁴⁷. Onun arkasından, bu kütüphaneler Afrika Berberilerinin hücumuna uğramış hatta satılığa çıkartılmış ve geri kalan kısmı da İspanyollar'ın eline geçmiştir. Son olarak 1492'de Gırnata

⁴⁴Ortaçağda yetiştirdiği Muhyiddin İbni Arabi, İbni Hatip, İbni Zuhr, Zehravi, Cabir bin Eflah, İbni Haldun, İbni Rüşd gibi bilginler bize Endülüs'ün gözleri büyüleyen ilim atmosferini hatırlatır. Bkz: Şaban Döğen, *İslam ve İlim*, İstanbul, 1992, s. 320.

⁴⁵Endülüs'de kütüphane kurma konusunda Halife Hakem pek meşhurdur. Ebul Ferec İsfahani'nin (897-967) 50 yılda yazdığı "Eğani'sine" daha piyasaya çıkmadan bin dirhem karşılığında sahip olmuştu. Bkz. Döğen, a.g.e., s. 209-210.

⁴⁶400 sene sonra yaşayan Fransa kralı V. Charles'in (1338-1380) krallık kütüphanesinde bile sadece 900 cild kitap bulunuyordu. Bkz. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.4, s. 484; Döğen, a.g.e., s. 210-211.

⁴⁷*Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.4, s. 484.

Hıristiyanlarca işgal edildiğinde bu kütüphanelerdeki 1 milyondan fazla kitap yakılarak yok edilmişti⁴⁸. Neyse ki, geriye kalan kitaplar II. Filip (1556-1598)'in varisleri tarafından Madrid yakınlarında kurulan Escorial kütüphanesinde muhafazaya alınmıştır. Burası zamanla, Arap elyazması eserlerin bulunduğu en zengin kütüphanelerden biri haline gelmiştir⁴⁹.

İşte Vasıf da İspanya elçiliği esnasında bu kütüphaneyi gezmiş ve buraya ait gözlemlerini duygulu bir şekilde sefaretnamesine yazmıştır. Vasıf, herşeyden önce bu kütüphanenin bir manastırın içinde yer aldığını söyledikten sonra Endülüs'ün Franklar tarafından istila edilmesi sırasında burada bulunan tüm İslam eserlerinin toplatılarak manastırda iki ayrı yere konmuş olduklarını, fakat bunlardan bir tanesinin yandığını yazmaktadır ki, tahminen 12 bin cilt civarındaydı. Bununla birlikte diğerinin hala orada mevcut olduğunu ve bunun da 5. bin cilt civarında olduğunu yazmaktadır⁵⁰.

Vasıf, buradaki İslam dönemi kitaplarından "... kitaplarımız ziyaret olundu..." şeklinde bahsedip bunları gayr-i müslümlerin kitapları ile, karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmayı "...kütüb-ü ehl-i İslami tabakay-ı aliyyede ve kendi kitapları tabakay-ı süfelade idi..." demek suretiyle konum veya değer tahlili yapmak istemiştir⁵¹. İncelemiş olduğu bu kitaplar arasında 10 tane eski hat ile yazılmış Mushaf-ı Şerifin bulunduğunu ve buna ilaveten fıkıh, kelim kitapları ile hadis kitaplarının da fazlasıyla mevcut olduğunu yazmıştır. Gördükleri karşısında "...hayli mütehasir ve müteessif olduk..." demek suretiyle duygularını üzüntüleriyle birlikte dile getirmiştir⁵². Endülüs'deki kültürel miras sadece İspanya'ya değil tüm Avrupa'ya çağlar boyu büyük katkı sağlamıştır.

Vasıf, İspanya'nın o tarihlerdeki eğitim ve kültür durumuna da bir cümle ile temas etmiştir. Nitekim ülkede pek çok medrese (eğitim-öğretim kurumu)

⁴⁸Döğen, a.g.e., s. 211, 325.

⁴⁹Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.4, s. 485.

⁵⁰Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 17.

⁵¹Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 17.

⁵²Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 17.

olmasına rağmen İspanyollar'ın eğitim-öğretime ve bilime meyilli olmadıklarını yazmaktadır. Ve buna delil olarak da aralarında işinin ehli bir doktorun dahi bulunmadığını göstermiştir⁵³.

45. İspanya-Yeni Dünya İlişkileri (Yeni Dünyanın Sömürgeleştirilmesi)

Daha 15. yy'da Portekiz'in yanısıra Afrika kıyılarına seferler düzenleyen İspanya, Kanarya Adaları'nı işgal etmişti. Gırnata'nın düşmesinden sonra, İspanya'nın denizaşırı etkinlikleri daha da artmıştı. İsaabel'in maddi destek sağladığı Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfetmesinden sonra Batı Hint Adaları'na yönelik sömürgeci bir yayılma başlamıştır. Bu arada Tordesillas Andlaşması ile (1494), Atlas Okyanusu, Portekiz ve İspanya nüfuz bölgelerine ayrılmıştı. Bundan sonra artık Amerika'da İspanyol sömürü dönemi başlar⁵⁴.

Vasıf, sefaretnamesinde İspanya'nın Yeni Dünya'da sömürgeleştirdiği yerlerden bahsetmiş olup bu yerlerin (Yeni Dünya'da İspanya'nın sahip olduğu yerler), Fransa, İngiltere, Portekiz ve Flemenk Devletleri'nin hepsininkinden daha fazla olduğunu yazar⁵⁵. İspanya'da da zengin yeraltı kaynakları olmasına rağmen Amerika'nın madenleri büyük cazibe yaratmaktaydı. İspanya buraya üç sene bir kez 5-6 bin amele göndermeyi adet haline getirmişti⁵⁶.

İspanya'dan buraya işçi olarak gönderilen insanların, buranın havasına alışamayıp ölmeleri üzerine⁵⁷ Afrika'daki zencilerden faydalanma yoluna gidilmiş, silahsız savunmasız insanlar gemilere doldurularak buraya götürülmüş ve maden yataklarında bedava çalıştırılmıştır⁵⁸. Bunların yanısıra, Amerika'nın yerli halkı dahi bu madenlerde çalıştırılıyordu⁵⁹. İspanyol halkının çoğunluğu

⁵³ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 20.

⁵⁴ Bkz: *Ana Britannica*, "İspanya", c.12, s. 54; *Meydan Larousse*, "İspanya", c.6, s. 470.

⁵⁵ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 22.

⁵⁶ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 22-23.

⁵⁷ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 23.

⁵⁸ Necdet Sevinç, *Osmanlı'nın Yükseliş ve Çöküşü*, İstanbul, 1992, s. 265.

⁵⁹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 23.

madenlerde çalıştığı için ziraatle uğraşan insan sayısı azalmıştır. Bu nedenle yani ziraatin gerilemesiyle İspanyollar yiyeceklerini Afrika'dan temin yoluna gitmişlerdi. Bu hadise, İspanya'yı Fas hakimine adeta muhtaç hale getirmişti. Fas hakimi de zahireyi yüksek bir fiyattan satarak karşılığında işlenmemiş altın ve gümüş almakta ve bunların darphane masrafından kurtulmak için de İspanya'ya gönderip buradaki darphanede⁶⁰ para haline getirmekteydi ki, bu durum halk arasında söylenti halindeydi⁶¹.

İspanya, Amerika'daki bu sömürgelerinden fazlasıyla faydalanmış ve bu uzun yıllar İspanya'ya yeterli olmuştur. İspanya, Amerika'dan senede 9 milyon vergi alıyordu. Buna oradaki mukataa sahiplerinden alınan 11 milyon akçeyi de ilave edersek o zaman İspanya'nın ne kadar önemli bir gelir kaynağına sahip olduğu daha iyi anlaşılabilir⁶². Bunların yanında bahsi geçen dönemden itibaren Amerika'dan İspanya'ya adeta altın ve gümüş akmaya başlar⁶³. Öyle ki, Orta Amerika ülkesi olan Peru'dan İspanya'ya giren gümüşün kıymeti 1540'ta 1 milyar 380 milyon Türk Lirası idi. Gene Amerika'dan İspanya'ya aktarılan altının değeri ise 1540'ta 240 milyon Türk Lirasını buluyordu⁶⁴. Bu durum İspanya'nın gelirini 32 misli attırmıştır. Kıtanın sömürülmeye başlanmasından itibaren İspanya'ya 200 ton altın, 18 bin ton gümüş getirilmiştir⁶⁵.

Başka bir araştırmada yapılan bir hesaplama göre: 1503-1660 yılları arasında Amerika'dan İspanya'da Sevilya'ya 181 ton altın ve 17.000 ton gümüş gelmiştir. Avrupa pazarlarının kıymetli madenlere boğulması bir ila iki misli

⁶⁰ Vasıf'ın, İskonya'da gördüğü darphanedir.

⁶¹ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 23.

⁶² Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 22; Vasıf milyonun bin kere bin riyale eşit olduğunu da yazar.

⁶³ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 23.

⁶⁴ Sevinç, a.g.e., s. 262.

⁶⁵ Sevinç, a.g.e., s. 263.

fiyat artışlarına sebep olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki para hareketleri de bu olayların etkisi altında kalmıştır⁶⁶.

Yukarıda bahsedilen zenginlik İspanya'nın 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu olarak telakki edilmesine bile sebebiyet vermişti⁶⁷.

Daha önceki konularda anlatıldığı üzere, İspanya bu zenginliği iyi kullanmamıştır. Bahsedilen sebeplerden öte bu zenginliğin büyük bölümü mal ithalatına, yabancı bankerlere ve askeri harcamalara aktarılmıştır⁶⁸. Askeri yapı ile ekonomik yapı arasında meydana gelen dengesizlik İspanya'yı bu dengesizliği yaşayan bütün devletler gibi güç kaybına uğratacaktır. Nitekim 1713 Utrecht Andlaşması ile İspanya Minorko'yu ve Cebelitarık'ı İngilizlere bıraktığı gibi başka ticari imtiyazlar da vermek zorunda kalmıştır⁶⁹. Sonraki gelişmeler 1739-1748, 1762-1763 İngiliz-İspanyol savaşlarını doğurmuş ve Vasıf'ın da belirttiği gibi İspanya, İngiltere ile yapmış olduğu savaşlarda ekonomik açıdan çok masraf yapmış olup çok fazla insan kaybına uğramıştır⁷⁰. Bütün bunlara rağmen sömürgelerinden yüzyılı hayli aşan bir süre elde ettiği kazançlar İspanya'nın varlığına önemli katkı sağlamıştı⁷¹. İspanya, 1824'ten sonra Amerika'daki İmparatorluğunu yavaş yavaş dağıtacaktır⁷².

46. İspanya-Cezayir İlişkileri

Kuzey Afrika'nın ve Akdeniz'in batısında bulunan Cezayir, 1533'de Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmıştı. Daha sonra fethedilen Tunus ve

⁶⁶Halil İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve İnkışafı Devrinde Tükiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", *Bellekten*, c. 15, Sayı: 60, Ankara, 1951, s. 656.

⁶⁷Sevinç, a.g.e., s. 86-87.

⁶⁸Bkz., Kenndey, a.g.e., s. 59-60.

⁶⁹Bkz. Hayes, a.g.e., s. 253-254.

⁷⁰Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 22.

⁷¹Bkz. Kennedy, a.g.e., s. 60.

⁷²Ayrıntılı bilgi için bkz. *Ana Britannica*, "İspanya", c.12, s. 4721.

Trablusgarb ile birlikte “Garb Ocakları” adı altında teşkilatlanarak, burada özel bir idare kurulmuştur⁷³. Bu ocağın insan kaynağı Anadolu’daki Türklerdi. Özellikle denizci sınıfını, Aydın, İzmir, Manisa ve Muğla’dan giden gemiciler oluşturuyordu⁷⁴. Cezayir’in idare tarzı Beylerbeği, Ağa ve Dayı Devri olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. 17. asrın başlarına kadar beylerbeği devridir, bundan sonra valiler gelmiş iseler de yönetimi ele alamamışlardır. 1659’dan 1671’e kadar Ağa Devri, 1671’den sonra da Dayı Devri başlamıştır⁷⁵.

Osmanlı Devleti, coğrafyasının genişliğinden ötürü çeşitli sorunlarla uğraşmak zorunda olduğu için, Cezayir’i idarede gevşek davranmış, ancak gerekli hallerde yardıma çağırılmış, gayet yumuşak bir siyaset takip edip çoğu kez nasihat etmek suretiyle idare etmeye çalışmıştır⁷⁶. Bu durum ilerki yıllarda Osmanlı için sorun teşkil etmiştir. Cezayir, Akdeniz ticaretinde önemli bir yere sahip olması sebebiyle Akdeniz’deki ve Avrupa’daki devletler ile ticaret anlaşmaları imzalıyordu. Fakat korsanlık faaliyetlerinden vazgeçemedikleri için yaptığı anlaşmalara sadık kalmıyorlardı. Bu nedenle, Osmanlı Devleti ile anlaşma yapan devletler, Cezayir’den kendilerine zarar gelmemesi konusunda teminat isteyip, anlaşma metnine de buna dair madde koyduruyorlardı⁷⁷.

Yukarıda açıkladığımız gibi Cezayir diğer devletlerle çeşitli anlaşmalar yapmıştı. Bu devletlerden bir tanesi de İspanya’dır. Nitekim bu anlaşma Vasıf’ın İspanya elçiliğine tesadüf etmektedir. Bu sebepten dolayı Vasıf bu

⁷³Bkz. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. 11, İstanbul, 1992, s. 387; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1988, c.III/II, s. 293; Atilla Çetin, “Sultan Cezayir”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul, 1991, sayı: 71, s. 50; Mouloud Gaid, *Türkler İdaresinde Cezayir*, Çev: Faik Melek, Ankara, 1996.

⁷⁴Uzunçarşılı, a.g.e., c.III/II, s. 294.

⁷⁵Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c.III/II, s. 298; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. 11, s. 387; Çetin a.g.m. , s. 52.

⁷⁶İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/II, Ankara, 1988, s. 253.

⁷⁷Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., c. IV/II, s. 254; İspanya, 1782’de Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu ticaret anlaşmasınının 17. maddesinde Cezayir’in İspanya ve İspanya ticaretine zarar vermemesine dair bir hüküm yer almaktadır. Bkz. *Tarih-i Cevdet, Tertib-i Cedid*, cildi sani; 1303, s. 271.

andlaşma ve mahiyeti üzerinde özellikle durmuştur. Bu andlaşmanın en önemli hususu esirler meselesiydi. Her iki tarafın da birbirinde esirleri mevcut olup, andlaşma ile bu esirlerin iadelerine çalışılmıştır. Andlaşmanın bir maddesine göre: Cezayir, İspanya'nın ülkesinde bulunan 1250 esirinin herbirini 1000 riyal karşılığında İspanya'ya satacaktı. Bu andlaşma maddesi yerine getirilirken Cezayir, ölmüş olan esirlerin parasını bile İspanya'dan almıştır. İspanya bu durum karşısında sesini dahi çıkaramamıştır⁷⁸. Andlaşmanın diğer bir maddesine göre: İspanya her yıl Cezayir'e gemi edevatı ile harb levazımı gönderecekti⁷⁹.

Vasıf, bu arada şahit olduğu bir olayı da Cezayirliler'in niyetlerini göstermesi açısından yazmıştır: Cezayir beyi 3 at, 2 arslan ve birkaç deve kuşunu hediye olarak İspanya'ya göndermek istemiştir. Fakat bunları kendi adamları ile değil de İspanya'nın Cezayir'deki konsolosu vasıtasıyla göndermiştir. Bu davranış diplomasideki nezaket sınırlarını zorlamasına rağmen İspanyollar bu olaydan ötürü Cezayirliler'e birşey söyleyememişlerdir⁸⁰.

Andlaşmanın bir diğer maddesi de, İspanya'daki Cezayir esirlerinin geri iade edilmesi hususu idi. İspanya, 100'den fazla olan bu esirlerin ancak Fas hakimine, Cezayirliler'in rica etmesi sonucunda verebileceklerini bildiriyordu. Fakat öte yandan da bizzat İspanyalılar güya Fas hakimi İspanya'dan esirlerin bırakılmasına dair bir rica mektubu göndermiş gibi sahte bir mektub yazmak suretiyle zaten bırakacak oldukları esirleri bu defa gönül rahatlığı ile bırakma yoluna gitmişlerdir. Üstelik bu olayı "Fas hakimi rica eyledi" şeklinde halk arasında yaymak suretiyle aslında Vasıf'ın da dediği gibi kendilerini teselli etmişlerdir⁸¹. Hatta, bu esirlere bir miktar da harçlık verilmek suretiyle ülkelerine gönderilmişlerdir. Vasıf, Cezayir'in İspanya üzerindeki tesirini

⁷⁸ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 23.

⁷⁹ İspanya kralı bu maddenin dışında olmak üzere kendi yanından Cezayir hakimine (Mehmed Paşa bin Osman (1765-1791) 500 keselik mücevherat ve başka hediyelerle birlikte bir miktar nakit para da göndermişti. Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 24.

⁸⁰ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 24.

⁸¹ Vasıf, *İspanya Sefaretnamesi*, s. 24.

“hülasa-i kelim Cezayir’in selabet-i diniyeleri küffara tesir edüb İspanyalu’yu mecbur etmişlerdir” sözleriyle ifade etmiştir⁸².

İki ülke arasında böyle bir andlaşmanın yapılmasından bir müddet sonra Cezayirli, İspanyollar’ın iki kalyonuna el koymuş ve yapılan andlaşmada bu hususa dair bir maddenin yer almayışını da kendileri için haklılık gerekçesi olarak göstermişlerdir. İspanyollar, bu olaya da ses çıkarmayıp 40 bin riyal ödeyerek kalyonlarını geri almışlardır⁸³. Cezayir, buna benzer olayları Akdeniz’deki diğer devletlere de yapmakta idi. Keza, Vasıf, Barselona’da buldukları sırada bir gün Cezayir’in Cenevizliler’in iki gemisine el koymaları hadisesine de şahit olmuştur⁸⁴.

İspanya, Cezayir’den başka Trablusgarb ile de bir andlaşma yapmıştı ve Vasıf, Madrid’de iken Trablusgarb’dan gönderilen hediyeler İspanya kralına gelmişti. Tunuslular ile o dönemde henüz bir sulh sağlanamamış olup arada gidip gelen elçilerin bu sulhü sağlamaya çalıştıklarını da Vasıf belirtir⁸⁵.

Elçiliğine sebep olan hadiselerden birisinin de Cezayir ile İspanya arasındaki andlaşmanın mahiyetini anlayıp, o günkü şartlarda Cezayir’in bölgedeki vaziyetini anlamak olduğundan olsa gerek, Vasıf bu konuya oldukça titizlik göstermiş ve olayları iyi gözlemlemeye ve anlamaya çalışmıştır. Keza, Madrid’de olduğu günlerden bir gün, karşılaştığı Cezayirli’nin birisine İspanyollar ile böyle sorunlu olmalarına rağmen neden andlaşma yaptıklarını sormuştur. Vasıf, bu sorusuna “... azim-i intifamız oldu. Zira bu sulh çok sürse üç sene sürer yine evvelki kesb bakidir, şimdi ise iki üç sene için bu kadar mal cem olundu, hiç zararımız yokdur”⁸⁶ şeklinde bir cevap almıştır.

⁸² Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 25.

⁸³ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 25.

⁸⁴ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 25.

⁸⁵ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 25.

⁸⁶ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 25.

Vasıf, bu sözlerden yapılan andlaşmanın Cezayirli'ler için çok bağlayıcı olmadığı sonucunu çıkarmıştır⁸⁷. Rus Savaşı (1787)'nin başlangıcına rastlayan günlerde meydana gelen bir hadise bu kanıyı güçlendirmiştir. Nitekim, Cezayir Sebte Boğazı'nda bulunan İspanya'nın şarap yüklü iki gemisine el koymuştur. İspanya da evvelki hadiseden daha kötü olarak, gemileri gerçek değerinden çok daha fazla para ödeyerek geri almak zorunda kalmıştır. Vasıf bu gemileri Kartacna İskelesi'nde gördüğünü de yazmaktadır⁸⁸.

Bütün bu hadiseler, 18. yy.'da Cezayir'in Akdeniz'deki devletler özellikle de İspanya üzerinde önemli ölçüde yaptırım gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

⁸⁷ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 25.

⁸⁸ Vasıf, İspanya Sefaretnamesi, s. 25-26.

5. SONUÇ

Osmanlılar'ın daha bir uc beyliği iken bile dış ilişkilerinin varlığından söz etmek mümkündür. Nitekim daha ilk yıllardan itibaren etrafındaki komşu ve uzak diğer Türk beylikleri ile temaslara giriştikleri gibi, diğer devletlerle de ilişkilerde bulunmuşlardı. Osmanlı Devleti, geçen sürede devletlerarası ilişkilerini düzenleyebilmek için geçici diplomatik temsilciler ve yetkililer kullanmıştır. Hiç şüphesiz bunların herbiri, aldıkları görev gereğince, yaptıkları işler, gördükleri yerler ve yenilikler hakkında eserler oluşturmuşlardır; ki bunlara şefaretname adı verilmektedir. Ve bunlar o dönemin koşullarında, devletlerarası meselelerin hallinde büyük öneme sahip eserler olarak zikredilebilir. Vasıf Efendi'nin İspanya Sefaretnamesi de bunlardan birisidir.

Daha önceden İspanya, defalarca Osmanlı Devleti nezdinde elçiler gönderip dostluk ve ticaret andlaşmaları yapmak istemişse de bu girişimleri sonuçsuz kalmıştı. Andlaşma ancak 18. yy.'ın sonlarına doğru (1782) gerçekleşmiştir. 1787'de başlayan Osmanlı-Rusya, Osmanlı-Avusturya Savaşları, Osmanlı Devleti'ni birtakım siyasi tedbirler almaya mecbur bırakmıştı. Öte yandan 1770'de Ruslar'ın Cebelitarık'ı geçerek Çeşme'ye gelmeleri ve buradaki Osmanlı donanmasını yakması hadisesi hala hatırdadır. İşte, Osmanlı Devleti Akdeniz'e yeniden gelebilecek bir Rus donanmasına karşı mümkün olabilecek şekilde korunmayı zaruri görüyordu. Bu nedenden ötürü İspanya'nın olabilecek böyle bir olaya imkan vermemesi arzu edildiğinden ilişkilerin sıcak tutulması yoluna gidilmişti. 1782'de yapılan andlaşmanın devamını sağlamak ve aradaki dostluğu kuvvetlendirmek maksadıyla böyle bir elçiliğe ihtiyaç duyulmuştu.

Böyle önemli bir görev o döneme kadar siyasi sahada liyakat ve ehliyetini ispat etmiş bulunan Ahmed Vasıf Efendi'ye verilmiştir. Bu görevin, ona verilişinde, daha önce Osmanlı-Rus Savaşları'nda murahhaslık, ayrıca Vakanüvislik ve başkaca önemli devlet hizmetlerinde bulunmasının da etkisi

büyükür. Bütün bunlar ona, geçmişte kazanılan tecrübelerle devletin içinde bulunmuş olduğu dış siyasal konjonktürü çok iyi takip edebilme imkanını sağlıyordu. Nitekim, bu sefareti de ona sonraki yıllarda avantaj sağlamış ve Reisülküttablık gibi önemli bir makama getirilmesinde etkili olmuştur

Sefaretnameler için yapılan sınıflandırmada, Vasıf'ın Sefaretnamesi genel sefaretnameler gurubuna girer. Keza böyle sefaretnameler, elçilikle görevli olanların yolculuklarından itibaren dönüşlerine kadarki zaman zarfında gezip gördükleri yerlerin idari sistemi, ekonomik ve sosyal hayatı, askeri durumu, kültürü, sanatı, eğitim siyaseti, endüstrisi ve medeniyet seviyesi hakkında edindikleri fikir ve gözlemleri ihtiva etmektedir.

Vasıf da sefaretnamesini İspanya kıyısına yanaştığı andan itibaren başlatarak, dönüşüne kadar geçen tüm olayları ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Bu anlatım, yolculuk anıları, şehirlerin tasviri, ziyaretler ve protokoller ile sınırlı kalmayıp İspanya'nın tarihi, askeri ve siyasi yapısı, eğitimi, ekonomisi ve kültürü hakkında da bilgiler içermektedir. Bunların yanısıra İspanya'nın komşu devletlerle özellikle de Garb Ocakları ile ilişkilerine dahi değinilmiştir. Bu konularda yazdığı birkaç cümle dahi, bize dönemin olaylarını kavramada yardımcı olmaktadır.

Vasıf, karaya çıkar çıkmaz karantina, kendisinden zorla hediye istenmesi, ekonomik kısıtlamalar gibi sorunlar ile karşılaşmışsa da iyi bir diplomat olarak bunların üstesinden gelmeyi başarmıştır. Sefareti boyunca Vasıf ve maiyeti, İspanya'da büyük alaka uyandırmıştır. Her gidilen yerde halk sokaklara dökülmek suretiyle Osmanlı heyetini hayranlıkla izlemiş, izdiham nedeniyle askerler zaman zaman kalabalığa müdahale etmek zorunda bile kalmıştır. İspanya Kralı Vasıf ve maiyetini sarayın bahçesine ve sürek avına davet etmek suretiyle, başka devlet elçilerini dahi kıskandıracak şekilde itibar göstermiştir. Vasıf Efendi'nin görevi sırasında Osmanlı Devleti'nin itibarını yükseltmeye ve menfaatlerini korumaya yönelik çalışmalarını sefaretnamenin her konu başlığında her sayfasında görmekteyiz. Öyle ki, orta elçi ünvanı ile gönderilmiş

olmasına rağmen kendisine büyükelçi muamelesi yaptırması, İspanyollar'ca önerilen teşrifata, Osmanlı Devleti'nin elçisi olduğunu ve farklılığını ifade ederek, uymaması bunlardan bazılarıdır.

Vasıf Efendi, sefaretini boyunca gitmiş olduğu yerlerde Osmanlı Devleti'nin azametinin bir göstergesi olarak bol bol hediyeler verdiği gibi, gerektiğinde kendi yanından olmak üzere hediyeler vermekten de kaçınmamıştır. Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya Sefaretnamesi Osmanlı-İspanyol ilişkilerine dair ilk ve tek olma özelliğine sahiptir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR**a) Yazmalar**

AHMED VASIF EFENDİ : İspanya Sefaretnamesi, İstanbul Fatih Millet
Kütüphanesi, No: 818.

b) Kitaplar

AHMED CEVDET PAŞA : Tarih-i Cevdet, C. II, Tertib-i Cedid, Matbaa-i
Osmaniye, İstanbul, 1303.

_____ : Tarih-i Cevdet, C. IV, Tertib-i Cedid, Matbaa-i

AKSAN, Virginia H. : Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı:
Ahmed Resmi Efendi (1700-1783), Çev: Özden
Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

AKTEPE, Münir : Mehmed Emni Beyefendi (Paşa)'nın Rusya Sefareti
ve Sefaretnamesi, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1974.

ALİ SEYDİ BEY : Teşrifat ve Teşkilatımız, Haz: N. Ahmet Banoğlu,
Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, ts.

ANDERSON, M. S. : Europe in The Eighteenth Century (1713-1783),
Third Edition, New York, 1987.

ASIM (MÜTERCİM) : Asım Tarihi, C. I-II, İstanbul, ts.

ATSIZ, H. Nihal : Aşık Paşaoğlu Tarihi, Milli Eğitim Basımevi,
İstanbul, 1992.

- ATSIZ, Bedriye : Ahmed Resmi Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnameleri, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1980.
- BABİNGER, Franz : Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev: Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- BOYUNAĞA, Yılmaz : Hz. Peygamber ve İlk Müslümanlar, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1985.
- BURSALI M. T. EFENDİ : Osmanlı Müellifleri, Haz. İsmail Özen, C. III, Meral Yayınları, İstanbul, 1975.
- DÖĞEN, Şaban : İslam ve İlim, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1992.
- ESÂD EFENDİ : Osmanlılar'da Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadime), Sad: Yavuz Ercan, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1979.
- GAİD, Mouloud : Türkler İdaresinde Cezayir, Çev: Faik Melek, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.
- GİRGİN, Kemal : Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol), T.T.K. Basımevi, Ankara, 1994.
- HAMMER, Joseph Von : Osmanlı Tarihi, Çev: Mehmet Ata, Yeniden Yazan: Abdülkadir Karahan, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.

- HAYES, C. J. H. : A Political and Social History of Modern Europe, New York, 1920.
- İLGÜREL, Mücteba : Mehasinü'l-Asar ve Hakaikü'l-Ahbar, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1994.
- KARAL, Enver Ziya : Selim III'ün Hat-tı Hümayunları-Nizam-ı Cedit- (1789-1807), T.T.K. Yayınları, Ankara, 1968.
- KENNEDY, Paul : Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar), Çev: Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.
- KURAN, Ercümend : Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.
- LEWIS, Bernard : Modern Türkiye'nin Doğuşu, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1991.
- LOCKYER, Roger : Habsburg and Bourbon Europe-1470-1720, New York, 1984.
- MEHMED SÜREYYA : Sicill-i Osmani, C. 5, Haz: Nuri Akbayrak, Eski Yazıdan Aktaran: Ali Kahraman, İstanbul, 1996.
- M.HEMDEMİ SOLAKZADE: Solakzade Tarihi, Haz: Vahid Çubuk, C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- NİCOLSON, Harold : Diplomacy, Washington, 1988.

- PANZAC, Daniel : Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850),
Çev: Serap Yılmaz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,
İstanbul, 1997.
- SERTOĞLU, Midhat : Osmanlı Tarih Lügatı, Enderun Yayınları, İstanbul,
1986.
- SEVİNÇ, Necdet : Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü, Burak Yayınevi,
İstanbul, 1992.
- TOLENDU, R. Ehud : Osmanlı Köle Ticareti, Çev: Y. Hakan Erdem,
Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.
- UNAT, F. Reşit : Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, T.T.K.
Yayınları, Ankara, 1992.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı : Osmanlı Tarihi, C. I, II, III/II, IV/I, IV/II, T.T.K.
Basımevi, Ankara, 1988.
- _____ : Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı, , T.T.K.
Basımevi, Ankara, 1984.
- _____ : Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı,
T.T.K. Basımevi, İstanbul, 1984.
- YALÇINKAYA, M. Alaaddin : The First Permanent Ottoman-Turkish Embassy
in Europe The Embassy of Yusuf Agah Efendi To
London (1793-1797), (Basılmamış Doktora Tezi),
Birmingham Üniversitesi, Birmingham, 1993.

c) Makaleler

- BAYSUN, Cavid** : “Balyos”, İA, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1965, s. 291-295.
- BİLİM, Cahit** : “Ebubekir Ratib Efendi, Nemçe Sefaretnamesi”, Belleten, LIV/209, Ankara, 1990, s. 261-295.
- _____ : “Mustafa Rasih Paşa’nın Rusya Sefaretnamesi (30.1.1793-8.2.1794)”, OTAM 7, A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Ankara, 1996, s. 15-36.
- ÇETİN, Atilla** : “Sultan Cezayir”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 71, İstanbul, 1992, s. 50-53.
- ÇİÇEK, Kemal** : “Osmanlı Devleti’nde Yabancı Konsolosluk Tercümanları”, Tarih ve Toplum, Sayı: 146, 1996, s. 17-23.
- FİNDLEY, Carter V** : “19. yy.’da Osmanlı İmparatorluğu’nda Bürokratik Gelişme”, Çev: Ahmet Günlük, Tanzimat’dan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 259-262.
- GOMEZ, Emilio Garcia** : “Moorish Spain”, The World of Islam, London, 1976, s. 225-245.

- HALAÇOĞLU, Ahmet** : “Ereğli’de Rus Elçilik Heyetine Yapılan 1741 Tarihli Masraf Defteri”, Askeri Tarih Bülteni, Sayı: 38, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 179-184.
- İNALCIK, Halil** : “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu ve İnkişafı Devrinde Türkiye’nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle”, Belleten, C. 15, Sayı: 60, Ankara, 1951, s. 629-685.
- İNAN, Kenan** : “Osmanlı Dönemi’nde Yabancı Elçilik ve Konsolosluklarda Görevli Tercümanların Statüleri”, Tarih ve Toplum, Sayı: 154, Ekim 1996, s. 196-201.
- İPŞİRLİ, Mehmed** : “Elçi”, DİA, C. 11, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul, 1995, s. 3-15.
- _____ : “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul, 1994, s. 139-277.
- KALLEK, Cengiz** : “Casus”, DİA, C. VII, İstanbul, 1993, s. 163-166.
- KARAMUK, Gümeç** : “Hacı Zaganos’un Elçilik Raporu”, Belleten, 56/216, 1992, s. 391-403.

- KILIÇBAY, Mehmed Ali : “Osmanlı Batılaşması”,Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 147-152.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir : “Vekayi’nüvis”, Makaleler,İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1994, s. 103-138.
- MANSUROĞLU, Mecdud : “Elçi”, İ.A., C. IV, Milli Eğitim Basımevi,İstanbul, 1945, s. 231.
- ORHON, Cengiz : “Tercüman”, İ.A., C. 12/1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974, s. 175-181.
- ORTAYLI, İlber : “Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 278-288.
- SARIKOYUNCU, Ali : “Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu (1793-1821)”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 80, Ağustos 1993, s. 34-40.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut : “Balyos”, DİA, C. V, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 43-47.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı : “Ondokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebatına Dair Vesikalar”, Belleten, C. XIII, 1949, s. 573-648.

YALÇINKAYA,M.Alaaddin : “Mahmud Raif Efendi As The Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi, The First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador To London (1793-1797), OTAM 5, Ankara, 1994, s. 385-434.

_____ : “Osmanlı Devleti’nin Yeniden Yapılanması Çalışmalarında İlk İkamet Elçisinin Rolü”, Toplumsal Tarih, Sayı: 32, 1996, s. 45-53.

_____ : “Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri”, OTAM, Sayı: 7, 1996, s. 319-338.

d) Ansiklopediler

Ana Britannica : “İspanya”, C. 12, Hürriyet Ofset A.Ş., İstanbul, 1988, s. 45-46.

_____ : “Karantina”, C. 12, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 593-594.

_____ : “Sefaretname”, C. 19, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 200.

_____ : “Veba”, C. 21, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 553-554.

Doğuştan Gün. B.İslam Tar. : C. II, IV, X, XI, Çağ Yayınları, İstanbul, 1992.

- Gelişim B. Coğrafya Ans. : "İspanya", C. I, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1981, s.18-83.
- Meydan Larousse : "İspanya", C. 6, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 1971, s. 449-473.
- _____ : "Karantina", C. 6, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 1971, s. 943-944.
- _____ : "Veba", C. 12, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 1971, s. 551.
- Türk Ansiklopedisi : "İspanya", C. 20, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, s. 323-339.
- _____ : "Agah Efendi", C. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, s. 198.
- _____ : "Sefaretname", C. 28, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1980, s. 266.

۱۱۶

اسپانيا
و اميركيا
سفيرته

۱۲۶۱

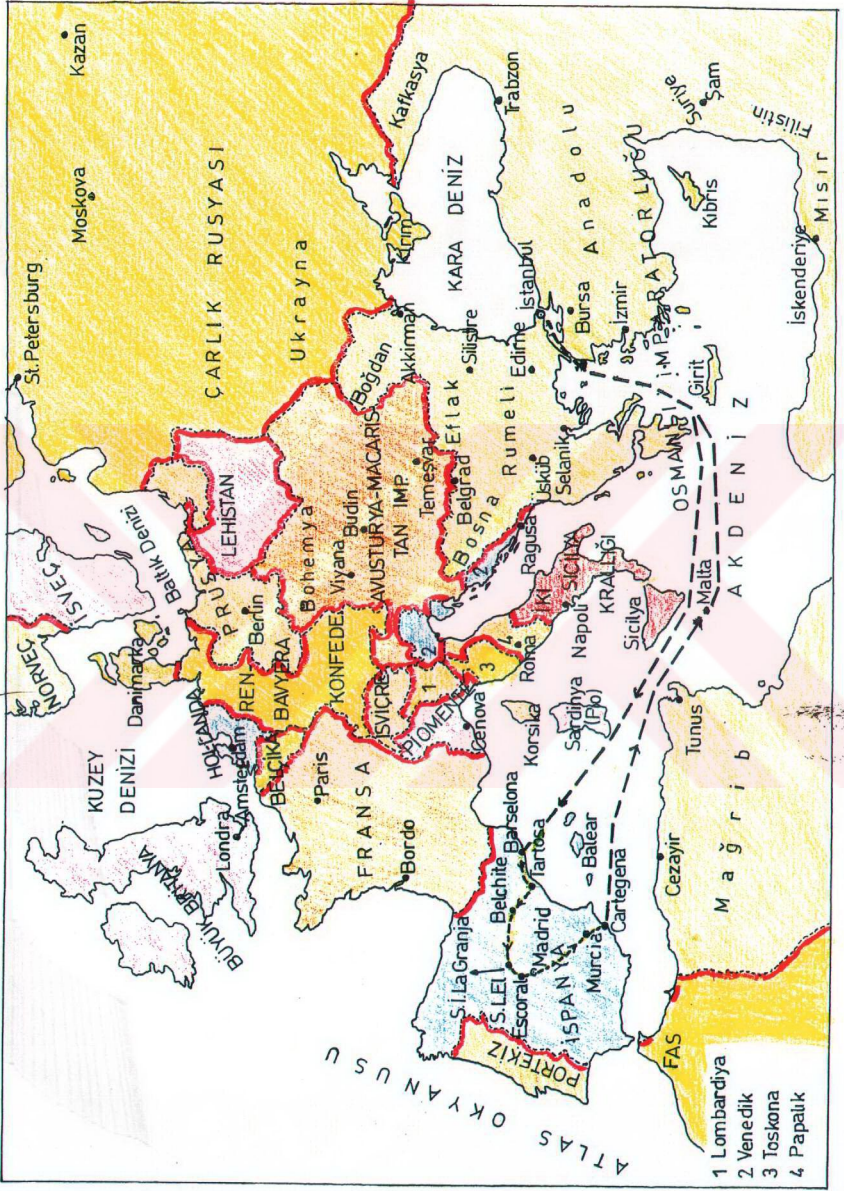
MILLET GENEL KÜTÜPHANESİ
KISIM : <i>A. E. Barik</i>
ESKİ KAYIT No. <i>818</i>
YENİ KAYIT No.
TASNİF No.

Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya Sefaretnamesi'nin Kapağı.

٤٦

عرصه ابدیه و بکبریه سینه لری بر اداره ایدہ سورہ سزہ لوفدہ
دی رک دکرنہ زیادہ برہا ایدہ اقمہ سنی الیہر حتی قرآنہ اسطہ سہ
کلیہ برکوزہ ایدہ کوردک

ÖZGEÇMİŞ

Melek Öksüz 13.07.1974'de Trabzon'da doğdu. İlk ve ortaokul eğitimini Çavuşlu-Görece'de 1987'de tamamladı. Lise eğitimini ise 1987-1990 yılları arasında Beşikdüzü Kız Öğretmen Lisesi'nde tamamladı. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Tarih Öğretmenliği programını kazandı. 1994 yılında buradan ikincilikle mezun oldu ve aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Programında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Halen Trabzon, Erdoğan Lisesi'nde Tarih Öğretmeni olarak çalışmaktadır.

Öksüz, evli olup, bir çocuk annesidir. Yabancı dili İngilizcedir.